

Τὸ Ἔθνος πρέπει νὰ μάθῃ νὰ θεωρῇ ἔθνικόν ὅτι εἶναι ἀληθές

Α. ΣΟΛΩΜΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΙΚ. Σ. ΜΟΝΑΧΟΥ: Λίγα λόγια (ἄρθρο).—ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ: Πρὸς συναδέλφους (ἄρθρο).—Μ. ΑΥΓΕΡΗ:
Προγνωστικά γιὰ τὴν αὐριανὴ τέχνη (μελέτη).—Ο. V. de L. MI-
LOSZ: Τραγούδι (ποίημα).—ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ: Νυ-
χτερινὴ ἐξομολόγησις (διήγημα).—Β. Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Γενιὰ
χωρὶς χαρὰ (μυθιστόρημα).—ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ: Πάλι ὁ δρόμος
(ποίημα).—Μ. ΠΡΟΚΟΠΗ: Ὁ Δημοτικισμὸς κι' ὁ Ψυχάρης
(μελέτη).—ΤΑΚΗ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ: Ἐλπὴν (ποίημα).—Ζ.
ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: Ὁ Πάτερ Ἡσυχίος (ἀπόσπασμα ἀπὸ Νου-
βέλλα).—Γ. ΓΕΡΑΔΗ: Ideal (ποίημα).—Γ. ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ:
Τὸ Κρόσσι (διήγημα).—ΓΙΑΝΝΗ ΚΛ. ΖΕΡΒΟΥ: Ὁ νεκρὸς
ἀδερφὸς (Δράμα).—ΜΙΧ. Β. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Γ. Λογοθέτης
Λυκοῦργος.—Σ. ΔΟΥΚΑ: Μεθ' ἑμῶν (πρόζα).—Μ. ΚΕΔΡΙ-
ΝΟΥ: Ταξεῖδι στὸ Νοτιὰ (πρόζα).—ΓΙΑΝΝΗ ΦΛΙΑΣΙΟΥ:
Γερατειὰ (ποίημα).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

1 Σεπτεμβρίου—15 Ὀκτωβρίου 1944

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Γιὰ μιὰ καινούργια ἀναγέννηση—Ἀπὸ τὴ
σκοπιὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος—Τὰ ἄκαιρα καὶ τὰ ἐπί-
καιρα—Ἐφημερίδες τοῦ τοίχου—Καὶ ἄλλες διαπιστώσεις—Ἀ-
στοχία—Τὸ «Σήμερα»—Δήλωση.—ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ
ΣΥΖΗΤΗΣΗ: Μ. ΠΡΟΚΟΠΗ: Ἡ Κερκινὴ κι' ὁ Charpigny.
Μ. ΡΟΔΑ: Ἐνα γράμμα.—Δ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ καὶ ΡΙΤΑΣ
ΒΑΛΛΙΑΝΟΥ: Μερικὲς ἀπορίες.—ΜΑΝΩΛΗ ΧΡ. ΚΑΡΑ-
ΓΕΩΡΓΗ: Ἐνα γράμμα.—ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΒΑΣ-
ΣΟΥ ΒΑΡΙΚΑ: Ποιητικὲς συλλογές.—ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΙΑ:
ΒΑΣΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Τὸ Θέατρο τοῦ Μεταπολέμου.

ΧΡΟΝΟΣ Α'. - ΤΟΜΟΣ Β'.

ΤΕΥΧΗ

17-19

15/10/44

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. ΜΟΝΑΧΟΣ

Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 - ΤΗΛ. 85-536 - ΑΘΗΝΑΙ

Τιμή τεύχους Δραχ. 10.—

Ἀθήνα, 15 Ὀκτωβρίου 1944

Γράμματα, βιβλία, συνεργασίες, ἐμβάσματα κλπ.
«Φιλολογικά Χρονικά» Γ'. Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνα.

Κριτική γράφεται γιὰ τὰ βιβλία ποὺ μᾶς στέλνονται
σὲ δυὸ ἀντίτυπα. Ὅσα στέλνονται σὲ ἓνα ἀντί-
τυπο μόνο ἀναγγέρονται.

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Δώρου Γ. Πεφάνη: «Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν ἐπὶ τῶν κινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ» Ἀθήνα 1944. Σπ. Γιαννάτου: «Μικροὶ ἄνθρωποι σὲ δύσκολες ὥρες» Ἀθήνα 1944. Τάκη Δάνα: «Ἡμέρες—Αἰῶνες» Ἀθήνα 1944. Πέτρου Α. Δήμα: «Δέκα μικρὰ ποιήματα» (ποιήματα) Ἀθήνα 1944.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ
ΗΡΩΪΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

(ΠΟΙΗΜΑ)

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ,,

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Β΄.-ΤΕΥΧΗ 17-19

ΑΘΗΝΑ, 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ...

Τὴν ἐπομένη τῆς ἀπελευθέρωσής μας, παίρνοντας μιὰ βαθειὰ ἐλεύθερη ἀναπνοή, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅ,τι δὲν εἶπαμε στὸ πρῶτο μας τεύχος. Νὰ χαράξουμε δηλαδὴ δυὸ προγραμματικές γραμμὲς γιὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ περιοδικοῦ μας.

Κύριος σκοπὸς τοῦ περιοδικοῦ μας δὲν εἶναι λοιπὸν παρὰ ἡ ἐνίσχυση καὶ ἡ προστασία τῆς Τέχνης. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Τέχνη εἶναι—ἐπιφανειακὰ τοῦλάχιστο—ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν περιοδικῶν, πρέπει νὰ κάνομε εὐθύς ἀμέσως τὸ δικό μας διαχωρισμό. Σκοπὸς εἶναι ἡ Ἀληθινή, ἡ Ἀνθρώπινη, ἡ Ζωντανὴ Τέχνη. Ἡ Τέχνη ποὺ κλείνει μέσα της τοὺς πόθους καὶ τὶς λαχτάρες αὐτῶν ποὺ ἀγωνίστηκαν καὶ ἀγωνίζονται γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας ζωῆς. Σκοπὸς μας εἶναι ἡ συνένωση ὅλων τῶν ζωντανῶν μας πνευματικῶν ἀνθρώπων, πάνω στὴν ἴδια ἐξέδρα, ποὺ ἀπὸ τὴν ἴδια σκοπιὰ θὰ ἀντιμετωπίζουν τὴν ἀγωνία ἐνὸς ὁλόκληρου λαοῦ. Νὰ παρουσιάσουμε τοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους συνενωμένους πάνω στὴν ἀνθρώπι-
στικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς.

Σὲ μιὰ χώρα σὰν τὴν Ἑλλάδα, ποὺ διαδοχικοὶ πολιτισμοὶ ἀναπτύχτηκαν καὶ θαυματούργησαν, λαχταροῦμε καὶ πιστεύουμε στὴ δημιουργία ἐνὸς καινούργιου πολιτισμοῦ. Πολιτισμοῦ, πάνω στὰ καινούργια πεπρα-
μένα τῆς ἀνθρωπότητας.

Δὲν εἴμαστε βέβαια ὅλοι μεγαλοφυεῖς. Τὸ περιοδικό μας πίκρανε πολλούς. Ἴσως νὰ πικράνει κι' ἄλλους ἀκόμα. Πρέπει νὰ τὸ καταλάβουμε ὁμῶς. Μπαίνουμε σὲ μιὰ νέα περίοδο ζωῆς. Οὔτε τὸ χρῆμα, οὔτε τὰ σαλόνια, οὔτε ἡ οἰκογενειακὴ καταγωγὴ θὰ παίζουν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὸν πρῶτο ρόλο στὴν Τέχνη. Τὸν πρῶτο ρόλο στὴν Τέχνη θὰ παίζουν οἱ δημιουργοὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ κλείσουν μέσα τους τὶς λαχτάρεις καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ σημερινοῦ ἀγωνιζόμενου ἀνθρώπου γιὰ μιὰ νέα ἐλεύθερη ζωὴ. Ὁ κομπογιαντισμὸς σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀρκετὰ ἔπαιξε τὸ ρόλο του, τόσο στὴν Τέχνη ὅσο καὶ στὴν Ἐπιστήμη καὶ στὴν Πολιτικὴ.

Ἡ ἐλευθερία μᾶς ἐπιτρέπει τώρα νὰ ὀλοκληρώσουμε τοὺς ἀρχικοὺς σκοποὺς τῆς ἔκδοσής μας. Ἀπὸ τὰ ἐπόμενα τεύχη μας, ἐκτὸς ἀπ' τὰ «Σημειώματα», τὴν «Κριτικὴ καὶ Τέχνη», τὰ «Θεατρικὰ Τετράδια», τὴ «Μουσικὴ Κριτικὴ» καὶ τὸν «Κινηματογράφο» θὰ καθιερώσουμε καὶ τὶς παρακάτω στήλες ποὺ θὰ γράφονται ἀπὸ εἰδικοὺς νέους συνεργάτες μας.

- 1) Ἡ κίνησις τῶν Ἰδεῶν.
- 2) Ἡ Ξένη Τέχνη.
- 3) Εἰκαστικὲς Τέχνες.
- 4) Πολιτικὸ Δεκαπενθήμερο.
- 5) Ἑλληνικὴ Παιδεία.

Θὰ καθιερώσουμε ἐπίσης σελίδες ἐλεύθερης ἔρευνας καὶ συζήτησης ἔτσι ποὺ νὰ μποροῦμε νὰ φιλοξενήσουμε κάθε τυχὸν διαφωνίαν ἀπ' ὅπου δῆποτε κι' ἂν προέρχονται αὐτές, ἀπ' ὅποιες ἀντιλήψεις κι' ὅποια σκοπιά. Γιωμαῖοι ἀπὸ τὴ συγκίνηση ποὺ μᾶς δίνουν οἱ μεγάλες αὐτὲς στιγμὲς τῆς πατρίδας μας καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, καλοῦμε ὅλους ὅσους μᾶς καταλαβαίνουν νὰ μᾶς βοηθήσουν. Νὰ μᾶς βοηθήσουν καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουμε. Νὰ ἐνώσουμε τὶς δυνάμεις μας καὶ νὰ βοηθήσουμε τὴν Ἑλλάδα.

ΝΙΚΟΣ Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΠΡΟΣ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΥΣ

Μιὰ καινούργια ἐποχὴ ἀνατέλλει μετ' ἀπ' τὴ θάλασσα τῆς ὀδύνης, ποὺ σκέπασε μετ' τὴν πρωτοφανή της πλημμύρα τὸν κόσμον, συμπαρασύροντας τὰ πνεύματα καὶ τὰ χέρια ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, ποὺ θὰ μποροῦσαν διαφορετικὰ νὰ προσφέρουν τὴ μεγάλη τους συμβολὴ στὸ πεπρωμένο τοῦ πολυβασιτισμένου πλανήτη μας. Ἄνθρωποι φτασμένοι στὶς κορυφές τῶν ἀναζητήσεων, ἄνθρωποι ὀλοκληρωμένοι, ἄξιοι γιὰ νὰ τιμήσουν καὶ τὸν πῶ φτασμένο πολιτισμὸ, δὲν ὑπάρχουν πλέον ἀνάμεσά μας. Ἄνθρώπους ποὺ τοὺς ἀγαπούσαμε γιὰ τὴν ἀνιδιοτέλεια καὶ τὴν εἰλικρίνεια τῆς ψυχῆς τους, δὲν θὰ τοὺς ξανασυναντήσουμε πλέον. Ἦδη, δὲ μποροῦμε νὰ τοὺς ἀναζητήσουμε παρὰ στὰ θεμέλια τῆς καινούργιας αὐτῆς ἱστορίας, ποὺ ὅλοι πιστεύουμε ὅτι ἀρχίζει ἀπὸ Σήμερον. Τῆς ἱστορίας ποὺ σὲ μᾶς ἀνήκει ἡ τιμὴ νὰ δουλέψουμε γιὰ τὸ πλάσιμο τῆς μορφῆς της, μιᾶς μορφῆς, ποὺ θὰ πρέπει νὰ σημειώνεται καὶ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους χρόνους γιὰ τὸ τέλος τῆς Ἀγωνίας τοῦ Κόσμου. Δὲν ὑπάρχουν ἐμπόδια φυσικά. Σὲ κάθε στιγμή ποὺ θὰ θελήσουμε νὰ τὸ σκεφτοῦμε αὐτό, ἡ Γῆ εἶναι ἕτοιμη. Ἡ Γῆ ἔχει ὅλα τὰ μέσα, νὰ στεγάσει, νὰ ντύσει καὶ νὰ χορτάσει ὀλόκληρο τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων της. Βγαίνοντας τώρα μετ' ἀπὸ κείνη τὴ γιομάτη βοῆ καὶ σκοτάδι ἀτμόσφαιρα ποὺ μᾶς σημάδεψε τὶς ψυχὲς γιὰ ὅλη μας τὴ ζωὴ, ἄς τοποθετήσουμε τὸν ἑαυτό μας ἀπάνω, κατὰ κεῖ ἀκριβῶς ποὺ ἀνεβαίνουν οἱ γιομάτες σπαραγμὸ φωνῆς τοῦ Λαοῦ, κι' ἄς ἀκολουθήσουμε, ἀντὶ νὰ ζητᾶμε νὰ μᾶς ἀκολουθήσει, ἄς τὸν ἀκολουθήσουμε κρατώντας στὰ χέρια μας τὰ ἱερά του αἰτήματα, ποὺ εἶναι ἀνθρώπινα, θεϊκά, ποὺ εἶναι φυσικά καὶ ἄπλᾶ ὅσο τίποτε ἄλλο στὸν κόσμον. Δὲν γνωρίζω κανένα σπῆτι ποὺ νὰ μὴν τῶχει χτίσει αὐτός. Κανένα δέντρο ποὺ νὰ μὴν τῶχει φυτῆσει αὐτός. Καμμιά μηχανὴ ποὺ νὰ μὴν τὴν ἔχει κατασκευάσει καὶ συναρμολογήσει αὐτός. Αὐτὸς ἀκριβῶς ποὺ δὲν ἔχει σπῆτι, ποὺ δὲν ἔχει δέντρο, ποὺ δὲν ἔχει ὕψασμα νὰ διπλωθεῖ καὶ νὰ περπατήσει κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο. Αὐτὸς ποὺ συνηθίσαμε νὰ τοῦ στιγματίζουμε κάθε του ἀπαίτηση σὰν παρανόμια, σὰν ἀνταρσία, σὰν ἔγκλημα. Ἀλλὰ ἐγὼ ἀκριβῶς ἀπευθύ-

νομαι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πὸν ξαίρουν πολὺ καλὰ, ὅτι ἐπαναστάτης δὲν εἶναι ἐκεῖνος πὸν ζητᾷ νὰ τοῦ δώσουν τὸ ψωμί πὸν ἐξαγοράζει μετὸν ἕδρωτά του ἀπὸ τὴ φύση, ἀλλὰ ἐκεῖνος πὸν τοῦ τὸ στερεῖ. Ἐκεῖνος ἀκριβῶς πὸν τοῦ τὸ στερεῖ, μόνον ἐκεῖνος ἐπαναστατεῖ πρὸς ὅλες τὶς Θεότητες καὶ πρὸς ὅλους τοὺς Νόμους.

Ὁ Λαὸς εἶναι τὸ ὑποζύγιον πὸν μεταφέρει στὶς πλάτες του ὅλους τοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Τὰ μεταφέρει χωρὶς ὁ ἴδιος αὐτὸς νὰ δικαιωθῆται τίποτε ἀπὸ τὸ φορτίον πὸν μεταφέρει. Πάει καιρὸς ὅμως τώρα, πὸν τὸ ὑποζύγιον κονιοστέκεται κάλλε τόσο καὶ σηκώνει τὰ μάτια του πρὸς τὸν οὐρανόν. Πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἀγαθὰ του. Πάει καιρὸς πὸν ἔχει ἀρχίσει νὰ σκέφτεται τὸ μέγαλον του πρόβλημα. Θυμᾶται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε γονατίσει πρὸς τὸν καὶ τοῦ εἶχε πλύνει τὰ πόδια, σὰ νᾶταν αὐτὸς ἡ μεγαλύτερη φυσιογνωμία τοῦ κόσμου. Γιατὶ πραγματικὰ τὸ ὑποζύγιον αὐτό, καὶ μόνον αὐτό, ἀποτελεῖ τὴν ἀξία καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου. Ἀναπολεῖ καὶ θυμᾶται λοιπὸν ὅτι ὅλες οἱ φυλακὲς ἔχουν χτιστεῖ μόνον καὶ μόνον γι' αὐτό, ὅτι ὅλα τὰ χρέη τῆς ἀνθρωπότητος σὲ αἷμα καὶ σὲ ὀδύνη τὰ πληρώνει αὐτό, χωρὶς καμμιάν ἀνταπόδοσιν, χωρὶς καμμιάν ἀνάπαυσιν καὶ καμμιάν ἀπολύτρωσιν. Σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ ὀλόκληρη ἡ ἱστορία εἶναι στρωμένη μετὰ τὰ κορμιά του, εἶναι ποτιζομένη μετὰ τὸ αἷμα του, ἀπὸ τοὺς καιροὺς τῆς προϊστορίας μέχρι σήμερον, μέχρι αὐτῆς τῆς στιγμῆς, πού, ἀκόμα, πολλὰ χέρια του καὶ πολλὰ πόδια του, βρίσκονται ἄταφα πάνω στὴ Γῆ. Ἀλλὰ τὸ Θεῖον αὐτὸ ὑπόστρωμα πὸν καλεῖται Λαὸς καὶ πὸν δὲν τὸ διακρίνουμε γιατί εἶναι σκεπασμένο ἀπὸ τὴν αὐταπάτην αὐτῆ πὸν μετὰ τόσο κυνισμόν ἐξακολουθοῦμε νὰ τὴν ὀνομάζουμε πολιτισμόν, τὸ ὑπόστρωμα αὐτό, ἡ κοίτη αὐτῆ, ἔχει ἤδη ἀρχίσει νὰ σεῖεται, νὰ मुकᾶται, τείνοντας νὰ ἀναποδογυρίσει κάθε παράσιτον στὸ βυθόν. Καλεῖ σὲ βοήθειαν κάθε εὐγενεὴ συνείδησιν γιὰ τὴ δημιουργίαν τοῦ τελικοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ἑνὸς πολιτισμοῦ πὸν θὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ πόλεμος δὲν εἶναι ἀναγκαῖος στὴν ἀνθρωπότητα, ὅτι ἡ τρομαχτικὴ ἀνισότης ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι φυσικὸς νόμος, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ψυχὴν. Ὅτι ἀρκετὰ τὸν χτυπήσανε ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐν ὀνόματι τῶν νόμων τῆς φύσεως. Ὅτι ἀρκετὰ τὸν γέλασαν. Ὅτι ἀρκετὰ τοῦ εἶπαν φέμματα, ἐνῶ τὸ ξαίρουν καλὰ ὅτι οὔτε ὁ Θεός, οὔτε ὁ πολιτισμός, οὔτε οἱ νόμοι τῆς φύσεως ἦταν μετὰ τὸ μέρος τους. Ἐκεῖνος γνωρίζει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μέσα του, ὅτι πολιτισμός εἶναι ἡ ἀπόδοσιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ ὅτι οἱ νόμοι τῆς φύσεως, ἀπ' ὅταν

πῆρε στὰ χέρια του τὰ ὀδόντα τόσα στοιχεῖα τῆς, ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν.

Ἦταν ἀνάγκη νὰ γράψω ὅλα τὰ παραπάνω προκειμένου ν' ἀπευθυνθῶ πρὸς τοὺς συναδέλφους μου. Ξαίρω ὅτι ὑπῆρξαμε καὶ ὅτι ἐξακολουθοῦμε νὰ εἴμαστε οἱ πιὸ τραγικοὶ δέχτες τοῦ φοβεροῦ ρεύματος πὸν ἐκπέμπει ἡ σκοτεινὴ αὐτὴ ἐποχὴ. Καὶ ξαίρω ὅτι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἡμεῖς, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ κατεβοῦμε ἐκεῖ πὸν μᾶς περιμένει τὸ Χρῆμα. Ξαίρω ὅτι ἡ Τέχνη δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ὁδηγὸς τῶν μαζῶν κι' ἀκόμα δὲν εἶναι αὐτὴ ἐκεῖνο πὸν χρειάζεται γιὰ νὰ διαφωτίσει τὰ ἐνστικτὰ πὸν πρέπει νὰ διαφωτιστοῦν αὐτὴ τῆ στιγμῆ. Ξαίρω ὅτι ἀπὸ τὸ νὰ ζητήσουμε μιὰ τέχνην περισσότερο ἀνθρώπινην καὶ περισσότερο πλησιέστερην πρὸς τὴν πραγματικὴν οὐσίαν τοῦ πολιτισμοῦ—καὶ πραγματικὸς πολιτισμός εἶναι ἐκεῖνος πὸν ἔχει ἀφετηρίαν καὶ τέλος τὸν ἄνθρωπον—δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ζητήσουμε τίποτε ἄλλο. Γι' αὐτὸ καὶ τῆ στιγμῆ τούτῃ, δὲν ἀπευθύνομαι πρὸς τὴν τέχνην τους πὸν ξαίρω καλὰ ὅτι δὲν ὑπακούει σὲ ἐπιταγὰς ἐκ τῶν ἔξω, ἀλλὰ πρὸς τοὺς Πνευματικὸς Ἀνθρώπους, πού, ἐξ αἰτίας τῆς ἴδιας τῆς φύσεως τους, εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν πλατύτερα καὶ βαθύτερα τὸ Αἶτημα τοῦ Ἀνθρώπου. Δὲν ἀπευθύνομαι πρὸς τὴν τέχνην τους, ἀλλὰ πρὸς τὴν καρδίαν τους. Ὑπάρχουν περιπτώσεις πὸν ἓνα τουφέκι στὶς πλάτες μας ἀποτελεῖ πρόξην πνευματικὴν περισσότερον κι' ἀπὸ ἓνα μας ἀριστούργημα. Ἄν τὸ σκεφτοῦμε αὐτὸ καλὰ, ἂν λογαριάσουμε τὸν πόνον πὸν ὑπάρχει σήμερον μέσα στὸν κόσμον, καὶ τὴν ὑποκρέωσιν πὸν ἀπορρεῖ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν μας εὐαισθησίαν ἀπέναντι του, τότε δὲ θὰ μᾶς φαίνεται καθόλου ἀκατανόητον τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα τοῦ Αἰσχύλου. Τὰ αἰσθήματα πὸν μᾶς συνδέουν πολλὰς φορὰς μετὰ τὴν θλίψιν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰ αἰσθήματα πὸν μᾶς συνδέουν μετὰ τὴν ἴδιαν τὴν τέχνην μας. Περηφανευόμεσθε γιατί εἴμαστε Ἀνθρωποι κι' ὄχι γιατί εἴμαστε Ποιητές. Ξαίρω ὅμως ἐξ ἄλλου, ὅτι κανεὶς μας δὲν κατάρθωσε μέχρι τὸ τέλος νὰ ξεπεράσει τὴν τέχνην του, πού, φυσικὰ, ἀποτελεῖ τὸ ἐγὼ του. Ἴσως αὐτὸ νὰ μὴ μπορέσουμε νὰ τὸ κάνουμε καὶ στὸ μέλλον. Κανεὶς δὲν εἶπε νὰ ἐναντιωθοῦμε πρὸς τὴν ἴδιαν τὴν φύσιν. Χρωστάμε ὅμως νὰ μὴ θεωροῦμε τὸν ἑαυτὸν μας σὰν κάτι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν πλησίον μας. Δὲν πρέπει νὰ ὀνειρευόμεσθε πολιτισμοὺς καὶ ἀνθίσσεις τῆς τέχνης, ἔξω ἀπὸ τὸν Ἀνθρωπον, σὲ στιγμὰς πὸν ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος, ἀγωνίζεται, αἰμοραγεῖ καὶ πεθαίνει μακρὰ ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικὸν του σκοπὸν, μακρὰ ἀπὸ τὴν ἀδελφοποίησιν, μιὰν ἀδελφοποίησιν πάνω σ' ὅλες τὶς τιμὰς καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλανήτου μας. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ φωνάξουμε

δυνατά, όσο πιδ δυνατά μπορεί ὁ καθένας μας, παρ' ὄλο τὸν κίνδυνο νὰ παρεξηγηθεῖ ἡ φωνή μας ἀπὸ τοὺς δασκάλους τῆς Τέχνης. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ χουμε σηκωμένο ὄλη τὴν ὥρα τὸ χέρι μας. Ν' ἀφαιροῦμε τὰ προσωπεῖα τῶν τυχοδιωχτῶν, πού δένουν τὰ μάτια τοῦ κόσμου μὲ μαῦρα πανιά καὶ τὸν ὀδηγοῦν, κατὰ κεῖ πού τὸν ὀδήγησαν χθές, κατὰ κεῖ πού καίει ἀκόμα ἡ Γῆς καὶ καπνίζουσι τὰ κόκκαλα. Ν' ἀφαιροῦμε τὰ προσωπεῖα τῶν ἐμπόρων τῆς πλιτικῆς πού κατεβαίνουν μὲ χίλια προσχήματα, μὲ χίλια ἀντιανθρώπινα μέσα καὶ ἐξαγοράζουσι τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή. Πρέπει ν' ἀγρυπνίσουμε, νὰ παρασταθοῦμε, νὰ συνοδοιπορήσουμε. Ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνθρώπινου πόνου πού οἱ διαστάσεις του ξεπέρασαν κάθε κρηγούμενο σύνορό του, ἐν ὀνόματι τῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν Νόμων πού δὲν νομοθετηθῆκαν ἀκόμα, τῶν Ἀρχῶν καὶ τῶν Νόμων πού ὑπάρχουσι μέσα μας, ν' ἀντιταχθοῦμε μὲ τὴν ὀργανωμένη φωνή τῆς ψυχῆς μας, μὲ τὸ ταλέντο πού μᾶς ἔχει χαρίσει ἡ φύσις, ἐνάντια σὲ κάθε ἀπόπειρα τῶν αἰώνιων ληστῶν. Νὰ ἀρθρώνομε τὸ παράπονο, τὴ διαμαρτυρία καὶ τὴν ἀλήθεια. Ποτὲ δὲν ἐτέθη μεγαλύτερο χρέος. Ποτὲ δὲν ἐτέθη μεγαλύτερη Ἐντολή πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὴν Ἐπιφυλακὴ πού μᾶς τίθεται Σήμερα. Τρέμει μπροστὴ μας μὲ τὰ χέρια του κομματιασμένα ἕνας κόσμος τραυματισμένος. Μὲ τὰ στόματά τους ἀκόμα ἀνοιχτά, μᾶς φωνάζουσι ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἑκατομμύρια νεκροί. Νὰ μὴν κοιμηθοῦμε!

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΡΙΑΝΗ ΤΕΧΝΗ

Κάθε ἐποχὴ δημιουργεῖ τὴν αἰσθητικὴ τῆς καὶ χρησιμοποιεῖ τὰ δικά της κριτήρια τέχνης, σύμφωνα μὲ τοὺς ἱστορικοὺς παράγοντες πού τὴ διαμορφώνουσι.

Τὸ ἔργο τέχνης, πού ἐπηρεάζεται καὶ στὴ μορφὴ καὶ στὸ περιεχόμενο ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περίγυρο, μὲ τὴ σειρά του ἐπηρεάζει καὶ αὐτὸ τὴ γύρω του κοινωνικὴ ζωὴ, γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀδιάφορο, παρὰ εἶναι ἀλληλένδετο κατὰ ἕναν τρόπο μὲ τὰ κοινωνικὰ συμφέροντα καὶ μὲ τὰ συμφέροντα γενικὰ τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ ἀνιδιοτέλεια στὴν τέχνη εἶναι μιὰ θεωρία σφαλερῆ.

Στὴν ἐποχὴ μας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ, τὸ ἔργο τῆς τέχνης παίρνει τὸ χαραχτῆρα κοινωνικῆς πράξης. Ἡ αὐριανὴ τέχνη θὰ ἐπιδιώξει ἐνσυνείδητα, ὄχι πλέον νὰ δώσει μιὰ ἀπλὴ ἀναπαράστασις τῆς ζωῆς, παρὰ καὶ νὰ διαμορφώσει τὴ ζωὴ σύμφωνα μὲ τὰ κοινωνικὰ ἢ ἱστορικὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς.

Ποιὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ πορεία πού θὰ καθορίσει καὶ τὰ φαινόμενα τῆς τέχνης. Μεταβαίνομεν ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴ περίοδο ἀτομιστικὴ σὲ μιὰ ζωὴ πού θὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ ὀμαδικὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ στὴ στρατευόμενη σκέψη, ἀπὸ τὴν οὐδέτερον στὴ μαχητικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ τέχνη. Ἡ παθητικὴ τέχνη θὰ δώσει τὴ θέσις τῆς σὲ μιὰ τέχνη ἐνεργητικὴ, δυναμικὴ, διαπλαστικὴ τῆς ζωῆς.

Τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ κριτήρια θὰ χουσι μεγάλη ἐπιβολὴ στὴν αὐριανὴ τέχνη.

Πᾶμε σ' ἕναν πνευματικὸν κολλεκτιβισμό, τεχνίτες καὶ λαὸς θὰ χουσι κοινὰ ἰδανικὰ καὶ κοινὲς ἐπιδιώξεις.

Ἡ τέχνη πού ξεμάκρυνε ἀπὸ τὸ λαὸ στὴν τελευταία ἀτομιστικὴ περίοδο τῆς ἱστορίας, θὰ γυρίσει πάλι στὸ λαὸ. Ὅλα τὰ αἰσθητικὰ φαινόμενα θὰ προσαρμοστοῦν πρὸς τὰ αἰτήματα τῶν μαζῶν.

Ὅταν περάσουσι οἱ ἀνώμαλες περίοδοι καὶ ἐγκατασταθεῖ ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη καὶ ἡ εὐτυχία, ἡ τέχνη θὰ γνωρίσει μεγάλη ραθισή.

Ὅπως σὲ παρόμοιες περιόδους στὰ περασμένα, θὰ παρατηρεῖται δημιουργικός ὄργασμός σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Ὁ δημόσιος βίος, ζωηρός, μ' ἔντονες κ' ἐνιαῖες ἀξιολογικὲς τάσεις, θὰ εὐνοήσει τὴν τέχνη.

Οἱ μεγάλες παραγγελίες, ἡ κοινωνικὴ ζήτησις, τὰ ἰσχυρὰ ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ κίνητρα, θὰ δημιουργήσουν νέα περίοδο μεγάλης τέχνης. Οἱ μεγάλες ἐποχὲς τῆς τέχνης εἶναι ἐποχὲς μεγάλων παραγγελιῶν.

Κ' ἐπειδὴ στὶς μάζες εἶναι προσιτὲς οἱ καθαρές κι' ἀπλὲς μορφὲς τῆς τέχνης, θὰ δημιουργηθεῖ μιὰ τέχνη, ποὺ θὰ ἐκφράζει τὸ σύνθετο στὸ ἀπλό, θὰ συνδυάζει τὴν ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου, τὴν ἠθικὴ ὑγεία καὶ τὴ χάρη, τὴ ρώμη καὶ τὴ γαλήνια αὐτάρχεια.

Στὴν ἀρχὴ ὅμως τῆς νέας περιόδου, κι' ὥσπου ν' ἀποκρυσταλλωθοῦν οἱ νέες μορφὲς τῆς ζωῆς, θὰ ἐξακολουθήσει ἡ ἀναταραχὴ σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, καθὼς καὶ στὰ αἰσθητικὰ καὶ θὰ συγκρούονται τὰ λείψανα τῶν περασμένων μὲ τὸ νέο κόσμο. Ὅλες οἱ κληρονομημένες μορφὲς, οἱ τάσεις, οἱ ἀναζητήσεις, οἱ δοκιμές, θὰ ἐξακολουθήσουν ν' ἀντιπαλεύουν μὲ τὶς νέες διαμορφώσεις, ἕως τὴν τελικὴ ἰσορροπία τῶν ἀντιθέτων, ὥσπου νὰ διαμορφωθεῖ ἡ νέα σύνθεσις ζωῆς.

Γιὰ κάμποσον καιρὸ θὰ συνεχιστοῦν τὰ σημερινὰ φαινόμενα τῆς κρίσης, οἱ ἐρημφοδότες μορφὲς, οἱ δοκιμές, οἱ ἀναζητήσεις καὶ μιὰ νέα πρωτότυπη ἔκφρασις.

Μόνον ποῦ, ἐνῶ τώρα παρατηρεῖται κρίσις ὡς πρὸς τὸ περιοχόμενο, ποῦ ξεσπᾷ σὲ κρίσις μορφῆς, αὐριο θὰ παρατηρεῖται ἀληθινὴ κρίσις μορφῆς γιὰ τὸ νέο περιοχόμενο.

Ὅπως ὅποτε ἡ μεγάλη αἰσθητικὴ κατάκτησις τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁ ρεαλισμός μὲ τὶς ποικίλες μορφὲς του, (κριτικός, δυναμικός, ποιητικός κτλ.) θάβηαι τὸ ἀσάλευτο κέντρο ὅπου θὰ γυρίζουν ὅλες οἱ δοκιμές.

Ὁ ρεαλισμός θάβηαι ἡ βάση, ἀπ' ὅπου θὰ ξεκινοῦν τὰ ξετυλίγματα πρὸς ἄλλες μορφὲς καὶ μίγματα, μίγματα μὲ τὸ φανταστικόν, μὲ τ' ὄνειρο, μὲ τὸ νατουραλισμό, μὲ τὸ ρωμαντισμό, μὲ τὴν ἐπικότητα καὶ τὸν ἡρωϊσμό, μὲ τὴν ψυχολογία, μὲ τὸν ἐσωτερικὸ μονόλογο, μὲ τὴν παραίσθησις, μὲ τὸν ἐξπρεσιονισμό, μὲ τὸ τρομερό, μὲ τὴν ἐξιδανίκεψις τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὴν κλασικοποίησίν του.

Ἐπίσης, οἱ μεγάλες αἰσθητικὲς μορφὲς, ποὺ δημιούργησε ὁ 19ος αἰῶνας, τὸ μυθιστόρημα, τὸ διήγημα, τὸ μοντέρνο δράμα, ἡ συνέχεια καὶ τὸ ξετύλιγμα τοῦ Σαιξπηρικοῦ, θὰ ἐπιζήσουν καὶ θὰ πύρουν τεράστια ἀνάπτυξη.

Ἡ μουσικὴ, ποὺ θὰ ἐκφράζει τὴν ὠκεάνια κίνηση τῶν μα-

ζῶν καὶ τὸ δημιουργικὸ ὄργασμό τους, θὰ πάρει ἡρωϊκὸ καὶ πανηγυρικὸ χαραχτήρα.

Οἱ δημιουργίαι στὸ χαλκὸ καὶ τὸ μάρμαρο θὰ γεμίουν τοὺς δρόμους καὶ τὶς δημόσιες πλατεῖες, ἐξυμνώντας τὸ θρίαμβο τοῦ ὀμαδικοῦ πνεύματος, τοὺς ἀγῶνες, τὶς νίκαις καὶ τοὺς ἥρωες τῶν μαζῶν.

Στὴν οἰκοδομικὴ, τὸ νέο ὑλικόν, τὸ τσιμέντο, δὲ βοῆκε ἀκόμα τὴν τέλεια ὀρχιτεκτονικὴ μορφή του. Ἔχομε κι' ἀπ' αὐτὸ νὰ περιμένουμε νέες ἀνυπολόγιστες δημιουργίαι, κυρίως μὲ τὶς πολυόρφες οἰκοδομίες, ποὺ θὰ πύρουν μεγαλειώδικο χαραχτήρα, δημόσια χτίρια, μνημεῖα, χτίσματα γιὰ πολυάνθρωπες συγκεντρώσεις, γιὰ γιορτὲς καὶ θεάματα.

Ὁ αὐριανὸς κόσμος θάβηαι αἰσιόδοξος κ' ἔορταστικός, θὰ συνδυάζει τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, τὴ χαρὰ τῆς ἐνέργειας, τὴ χαρὰ τῆς δημιουργίας. Οἱ πανηγυρικὲς, δημόσιες τελετὲς, τὰ δημόσια θεάματα, τὰ θέατρα τῶν μαζῶν, θὰ δώσουν στὴ δημόσια ζωὴ μιὰ μεγαλοπρέπεια πρωτόφαντη στὴν ἱστορία. Ἡ δραματικὴ τέχνη, οἱ ἀνώτερες μορφὲς θεάτρου, θὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα καὶ θ' ἀναδείχνουν τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας σὰν τὴν ὑψηλότερη ἀνθρώπινη ἐκδήλωση.

Ὁ σημερινὸς πολιτισμός θὰ φτάσει στὸ κορυφωμά του γοῆγορα στὸ μέλλον, θὰ καταπιεῖ, θ' ἀφομοιώσει καὶ θὰ δώσει φανταστικὰ σχήματα σ' ὅλες τὶς περασμένες κληρονομίες. Τὸν πολιτισμὸ ποὺ ἔρχεται θὰ τὸν διακρίνει ἐπικὸ μεγαλεῖο καὶ μιὰ ἐνεργητικότητα -γιγάντια, γιγάντια θάβηαι καὶ τὰ δημιουργήματά του.

M. ΑΥΓΕΡΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἀγαπημένη τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ξαναγυρίζω!
Ἡ θλίψη μὲ ἀναγνώρισε τοῦ κήπου σου.
Πεντάμορφη τοῦ ἀλλοτινοῦ καιροῦ ξαναγυρίζω,
Γλυκύτατη, πὺν δὲ μ' ἀναγνωρίζεις!

Στὸ φῶς ἀπὸ τίς λάμπες τοῦ πολὺ παλιοῦ καιροῦ,
Τὸ μακρινὸ ταξίδι μου, χωρὶς ἄλλο, σκεφτόσουν
Ἄννη, πόσο παράξενο εἶναι τὸ πρόσωπό σου
Στὸ φῶς ἀπὸ τίς λάμπες τοῦ πολὺ παλιοῦ καιροῦ!

Τριάντα χρόνια γύρισαν οἱ ρόδες, τὰ ροδάνια.
Νάτος, μεγάλη φίλη, ὁ γυρισμός μου!
Οἱ ἀλλοτινὲς ἡμέρες ἔχουν ἀποκοιμηθεῖ
Στὸν παλιὸ θόρυβο ἀπ' τίς ρόδες, ἀπὸ τὰ ροδάνια.

— Ἀλήθεια, εἶσ'; μοῦ γύρισες καὶ πάλι, ἀγαπημένε μου!
Γλήγορα! τὸν ὥραϊο καθρέφτη ὅπου ἡ βραδιά μονάχα
[εἶναι παλιά,
Τὸ φόρεμά μου, γλήγορα! τὴν ὥραϊο μὲ τοὺς χρωματισμοὺς
[τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ,
Γιὰ νὰ γιορτάσω τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀγαπημένου μου!

— Ἀγαπημένη ἀλλοτινὴ, τὸ φόρεμα εἶναι γκρίζο.
Ποῦ εἶναι τὰ χρώματα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ;
Ἀγαπημένη ἀλλοτινὴ, λευκὸς εἶναι ὁ καθρέφτης
Τὸ πρόσωπό σου γερασμένο ἐκεῖ.

Αὐτὸ πὺν κλαῖμε δὲ θὰ ξαναρθεῖ.
Ἄντιο, ἀντίο! ὦ τοῦ παλιοῦ καιροῦ στοχαστικὴ μου!
Ἄννη, τί θάκανα λοιπὸν ἂν ἔμενα κοντὰ σου;
Τριάντα χρόνια γύρισαν οἱ ρόδες, τὰ ροδάνια...

ΠΕΤΡΟΣ Α. ΔΗΜΑΣ

ΝΥΧΤΕΡΙΝΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Δὲν ξέρω πῶς βρέθηκα μαζί τους. Θυμᾶμαι μονάχα πῶς ἦταν
ἓνα μεγάλο φεγγάρι αὐγουστιάτικο, πῶς βαδίζαμε ὄκνοι κάτω
ἀπ' αὐτὸ τὸ φεγγάρι, πὺν ἔπλυνε ἓνα γύρω τ' ἀμπέλια.

Θυμᾶμαι ἀκόμα πῶς ἦταν δυὸ καὶ τρία τὰ μονοπάτια πὺν
ἔπρεπε νὰ πάρωμε καὶ πῶς κάθε τόσο σταματούσαμε καὶ ρωτά-
γαμε. Αὐτὸ τὸ θυμᾶμαι καλά. Τὰ ὄκυλιά μας γανγίζανε. Οἱ χω-
ριάτες πότε μᾶς δείχνανε τὸ δρόμο, πότε ἔκαιαν τὸν κουφὸ καὶ
δὲ μᾶς ἔδιναν καμιὰ ἀπάντηση.

Περπατούσαμε πάνω κάτω δυὸ ὄρες, ὅταν ἄξαφνα φτάσαμε
μπρὸς σ' ἓνα μεγάλο φράχτη ἀπὸ καλάμια καὶ συρματοπλέγματα,
πὺν ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸν περάσουμε. Εἶπαμε νὰ τὸν πάρουμε
στὸ μᾶκρος του γιὰ νὰ βροῦμε κάποιο τέραμα, ἀλλὰ προχωρών-
τας εἶδαμε πῶς ἔφτανε ὡς τὴ ρεματιά. Νὰ περάσουμε τὸ ρέμα,
ἀδύνατο. Νὰ γυρίσουμε πίσω, θὰ χάναμε πολὺν καιρὸ. Κανεὶς
χωριάτης ἐκεῖ κοντὰ νὰ τὸν ρωτήσουμε.

Καὶ καθίσαμε χάμαι, πάνω στὸ ξερὸ χόρτο. Γιατὶ καθίσαμε
χάμαι, δὲν ξέραμε. Ἀφοῦ βιαζόμαστε ἔπρεπε κάτι νὰ χάναμε.
Ὅμως δὲν κουνηθήκαμε. Εἶχαμε τσακιστεῖ μέσ' στὰ σκονισμένα
μονοπάτια καὶ σπαίναμε. Κάμποση ὥρα καθίσαμε σπαίνον-
τας κι ὕστερα ὁ Φουντούλης κλείνει τὸ μισὸ τοῦ στόμα μὲ τὴν
παλάμη του κι ἀρχίζει ἓνα σκοπὸ πὺν ἔμοιαζε μὲ ψαλμοῦδια ἢ
μὲ βλάχικο τραγούδι, σὰν ἐκεῖνα τὰ μακρόσυρτα, τὰ τσοπάνικα.
Ἦταν, τόσο γλυκιά, τόσο παθιάρικη ἢ μελωδία, πὺν σταθή-
καμε μαγεμένοι, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, καὶ ἀκούγαμε. Ἀκόμα κι ὁ
σκύλος μας ὁ Ἀράπης ἀφτιάστηκε κι ἀκούγε τὸ τραγούδι κατα-
μαγεμένος. Καὶ οἱ χωριάτες καὶ οἱ ἄλλοι ξωμάχοι ἦρθαν ἀπὸ
τὰ γυροτρίγυρα κι ἀκούγανε τὸ σκοπὸ τοῦ Φουντούλη, τόσο
ἦταν μελωδικός, τόσο λαγγυμένος καὶ παθιάρικος. Καὶ ὅσο ψή-
λωνε τὸ τραγούδι, γιατί σκαλι σκαλι τ' ἀνέβαζε, τόσο τὸ πρό-
σωπό του κόρωνε, ἔλυνε ἀπὸ τὸν πόθο κι ἀπ' τὸ βαθὺ μεράκι.
Τέτοιο πάθος, τέτοιο ἅγιο καὶ φοβερὸ πάθος δὲν τὸ εἶχα ξαναί-
δεῖ. Τὸ στήθος του ἀνεβοκατέβαινε μὲ ἀγωνία καὶ τὰ μάτια του

ήταν ὕγρα καὶ λαμπερά. Τὰ μάτια του ἦταν γεμάτα δάκρυα.
 Ὅταν ἔσκυψα καὶ τὸν εἶδα εἶπα μέσα μου:

Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος...

Σ' ὄλο τὸ δρόμο βράδιζε ἀμίλητος, μετὸ θεόψηλο κορμί του νὰ ξεπερνᾷ τὰ συματοπλέγματα ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, μετὸ μάτι του στεγνὸ, στεγνὸ καὶ ἀδάκρυτο. Τώρα ἡ ματιά του λάμπει παράξενη καὶ εἶναι βουρκομένη.

Καὶ οἱ χωριάτες ποὺ ἦρθαν μετὰ τὰ τουφέκια κατεβάζουν τὶς κἀνες στὸ χῶμα καὶ λένε μεταξὺ τους. Τί λένε, κανεὶς δὲν ξέρει.
 Ὅστερα στέκονται μαγεμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Φουντούλη.
 Καὶ σὰν ἀποτραγούδισε λέει:

«Ἐδίψασα, νὰ πηγαίνουμε».

Σηκωνόμαστε, φέρνουμε βόλτα τὸ φράχτη καὶ ψάχνουμε. Πῶς πέσαμε μέσ' στὴ ρεματιά δὲν τὸ καταλάβαμε. Παλαίψαμε μιὰ ὥρα γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὶς κακοτοπιές καὶ ὅταν σκαλώσαμε ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲντα καὶ πιάσαμε τὰ ἰσόματα, ἕνας ζεστός ἀέρας μᾶς ἔφερε τὴ μυρουδιά τῆς νύχτας, τῆς ἀπλωμένης σταφίδας καὶ τοῦ χόρτου. Ἰσαμε τὰ μεσάνυχτα βადίσαμε ἔτσι. Ὁ Φουντούλης τραγουδοῦσε, ὁ Μαυράκης τοῦ κρατοῦσε τὸ ἴσο κι ἐγὼ τραβοῦσα τὸν Ἀράπη ἀπὸ τὸ σκοινὶ γιὰ νὰ μὴ μᾶς φύγει καὶ πέσει πάνω στ' ἄλλα σκυλιά, ποὺ μᾶς γαύγιζαν ἀπὸ τ' ἀμπέλια κι ἀπὸ τὶς στάνες.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα φτάσαμε στὶς θεμωνιές. Μᾶς ἄκουσαν ἀπὸ μακριὰ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἦρθαν νὰ δοῦνε ποιοὶ ἦμαστε. Σὰ γινώρισαν τὸ Μαυράκη, μᾶς ἄφισαν καὶ περάσαμε. Ὁ γέρος Μαυράκης ἦταν ξαπλωμένος κοντὰ στὴν ἀλωνίστρα. Εἶχε ρίξει ἀπὸ πάνω του τὴ μάλλινη καπότα του γιὰ τὸ ἀγιαξί τῆς νύχτας.
 Ἀπὸ μακριὰ μᾶς φώναξε, «καλῶς τὰ παιδιά» λὲς καὶ μᾶς περίμενε. Ζυγώσαμε, τὸν ἀντιχαιρετίσαμε καθίσουμε ξέμακρο πάνω στὰ δεμάτια.

Ἡ κόρη τοῦ γέρο Μαυράκη μᾶς ἔφερε τσίπουρο μιὰ μπουκάλα μισογεμάτη, σταφύλια τυρὶ καὶ σταρένιο ψωμί. Τότε εἶδα γιὰ πρώτη φορὰ τὴ Μαρία. Κανεὶς δὲ μοῦ τὴ σύστησε. Σκύβω καὶ ρωτῶ τὸ Φουντούλη μετὸ σιγανὴ φωνή, ποὺ ἀδείαζε τὸ ποτὴρι του.

Κι αὐτὸς γυρίζει καὶ μοῦ κάνει νόημα νὰ σπαῖσω καὶ νὰ τρώγω.

Ἡ Μαρία, ἀφοῦ μᾶς σερβίρισε, κάθισε στὸ διπλανὸ δεμάτι, καὶ μᾶς κοιτοῦσε ποὺ τρώγαμε. Μὰ, γιὰ νὰ λέω ἀλήθεια, κοιτοῦσε μονάχα τὸ Φουντούλη. Καὶ σὰν ἀποφάγαμε λέει: «Πεινάγατε πολὺ. Ἄν θέλετε νὰ σᾶς φέρω ἀκόμα. Φαί' ἔχουμε μπόλικο ἀπόψε». Μιλᾷει καὶ τὰ μαῦρα θλιμμένα μάτια τῆς λάμπουν, Ὁ Μαυράκης κάτι τῆς λέει ποὺ δὲν τὸ ἀκούσαμε. Σηκώνεται,

πηγαίνει μέσ' στὸ σπῆτι καὶ γυρίζει μ' ἕνα κομμάτι κρέας, καὶ μετσίπουρο. Μὰ: βάζει νὰ πιοῦμε. Ὅστερα ἦρθε καὶ κάθισε ἀνάμεσά μας, ἀνοίξε τὰ μάτια τῆς καὶ κοιτοῦσε τὸ Φουντούλη σὰ νὰ τὸν ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορὰ. Μέρες, εἴχαμε νὰ φᾶμε, μὰ εἴπαμε πῶς δὲ θέλουμε ἄλλο, πῶς ὡς τὸ λαιμὸ εἴχαμε χορτάσει. Μονάχα ποὺ ὁ Φουντούλης, ἀφοῦ κατέβασε ρακί, πῆρε ξανά τὸ τραγούδι του τὸ γλυκὸ, τὸ λαγγυμένο. Ἡ Μαρία δὲν πίστευε στὰ μάτια τῆς καὶ τὸν κοιτοῦσε σὰν παιδί ποὺ χάθηκε μέσ' στὴ μαγεία τοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ Μαυράκης κράταε τὸ ἴσο καὶ χτυποῦσε τὴ γῆ καὶ τὸ στήθος του. Ἦτανε μελαψὸς σὰν ἀράπη μέσ' στὰ ἄσπρα ροῦχα του, κάτω ἀπὸ τὸ γεμάτο φεγγάρι. Σηκώνεται, ὁ Φουντούλης καὶ φέρνει βόλτες γύρω μας. Κοιτάζει κατὰ τὶς θεμωνιές καὶ μουρμουρίζει: «Δὲ μπορεῖ νᾶναι ἔτσι. Δὲ μπορεῖ. Προέπει κάτι νὰ γίνει, λέει...» Σκέφτεται, σκέφτεται...
 «Μαρία, λέει, συχώρα με. Δὲ φταίω ἐγώ». Καὶ πέφτει στὰ πόδια τῆ. Ἐκεῖ μπροστὰ στὰ πόδια τῆς πέφτει καὶ φυλάει τὸ χῶμα, καὶ μουσκεύει τὸ χῶμα, μετὰ τὰ δάκρυά του. Κι αὐτὴ σκύβει καὶ τὸν σηκώνει καὶ τοῦ λέει: «Σὲ τίποτα δὲ φταίς, καὶ σοῦ ζητῶ νὰ με συχωρέσεις, γιατί ἐγὼ τὰ ἔκανα ὅλα».

«Ὁχι ἐσύ, λέει αὐτὸς, ὄχι ἐσύ...»

«Κανεὶς δὲ φταίει, κάνει ὁ Μαυράκης, κι ἄδικα πασκίζετε νὰ πάρετε ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου ἀπάνω σας τὸ κρέμα». Ἄστραψε τὸ μάτι του. «Μὰ ἄ: τ' ἀφίσουμε. Νὰ κλάψουμε δὲν ἦρθαμε μὰ νὰ χαροῦμε. Μαρία, λέει στὴν ἀδερφή του, ἄντε καὶ φέρε μας ρακί. Καὶ σὺ Φουντούλη, γύρνα τὸ τραγούδι σου λεβέντη μου».

Σηκώνεται ἡ Μαρία καὶ φέρνει ρακί σ' ἕνα πῆλινο κουνένι κι' ἕνα πιάτο ἀλάδια, κορόμηλα καὶ ψητὸ κρέας. Μὰ ὁ Φουντούλης δὲν ἄγγιξε. Εἶπε μονάχα: «Εἶμαι σκοτωμένος ἀπὸ τὴν κούραση». Ὅλοι σωπάσαμε. Ἡ Μαρία σηκώθηκε, μπῆκε στὸ σπῆτι νὰ ἐτοιμάσει τὴν κάμαρα ἐνῶ ὁ ἀδερφός τῆς ἔφερε τρεῖς γύρες στὸ χορὸ.

Σὰν ἔπεσε ἡ τουφεκιά ἦταν τὸ φεγγάρι ἕνα μπόϊ πάνω ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἡλία. Ἡ τουφεκιά ἔπεσε ἀπὸ τὴ μὲντα τοῦ φράχτη. Ὁ γέρο Μαυράκης κοιμόταν ἀνάμεσα στὶς σβάρνες μετὴν καπότα κατακούκουλα. Τὰ ἄλογα σβάρνιζαν τὸν ἀέρα μετὶς χαιῖτες καὶ μετὶς οὐθές τους καὶ ρουθούνιζαν:

«Κάτι ἔχουν τ' ἄλογα, εἶπε ὁ γέρος ξυπνώντας...». Κι ἄξαφνα ἔπεσε ἡ τουφεκιά.

Ὁ Φουντούλης κοιμόταν μέσα. Ἄνοιξε τὰ μάτια καὶ εἶδε ἀπὸ πάνω του τὴ Μαρία:

«Χτύπησαν τὸν ἀδερφὸ μου, Φουντούλη, τοῦ λέει, χτύπησαν τὸ μικρὸ μου ἀδερφὸ τὸ Θωδωρή».

«Ποιὸς τὸν χτύπησε; Λέει καὶ πετάγεται πάνω ὁ Φουντούλης».

Βαθιά τὸν κοίταξε στὰ μάτια καὶ εἶπε:

«Τὸ κρίμα εἶναι ὀλόκληρο σὲ μένα. Τὸ κρίμα εἶναι σὲ μένα». Καὶ γονάτισε πάλι στὰ πόδια του καὶ δὲν ἤθελε νὰ φύγει. Κάτω στὶς θεμωνιὲς εἶχαν τὸ λαβωμένο: Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Μαυράκη κυνηγοῦσαν μέσ' στ' ἀμπέλια τοὺς νυχτοκλέφτες:

«Ξέρεις ποιὸς τὸν χτύπησε, λέει ἡ Μαρία, καρφώνοντας τὸ βλέμμα της ἀπάνω του. Τὸ ξέρεις γιατί εἶσαι ἀπὸ τοὺς δικούς τους. Μὰ δὲ μὲ πειράζει, γιατί ἐγὼ τὰ φταίω ὅλα. Ἐγὼ ἔβαλα τὴ φωτιά, καταλαβαίνεις; Ἐγὼ τὴν ἔβαλα».

«Μαρία, κάνει αὐτός, καὶ τρέμει τὸ ψηλὸ κορμί του, κι ἀπὸ τὸ μαῦρο φρούδι του στάζει ἕνας κόμπος ἴδρος. Πάψε γιὰ ὄνομα τοῦ θεοῦ».

Σηκώνεται, βάζει γρήγορα τὸ παντελόνι του καὶ κατεβαίνει τὴν ἀνεμόσκαλα πηδώντας πάνω στὸ ἄχερο.

Ὁ Θεωδωρὸς εἶχε φάει τὸ μολύβι μπροστὰ καὶ εἶχε περάσει ἀπὸ πίσω, ἀπὸ τὸν ὄμο. Τὸν εἶχαν ξεπλώσει στὸ ἄχερο, πάνω στὴ σβάρνα. Ὁ Μαυράκης εἶχε σκύψει ἀπὸ πάνω του καὶ τοῦ ἔδενε τὴν πληγὴ. Ὁ Φουντούλης ἔκανε στὴ μάντα τοὺς ἄλλους, σιάνθηκε καὶ κοίταξε τὸ παιδί. Καὶ τὸ παιδί ὁ Θεωδωρὸς ἀνοῖξε τὰ μάτια του, ἦταν πολὺ χλωμὸ ἀπὸ τὸ αἶμα ποὺ ἔχασε κι ἀπὸ τὸ φεγγάρι, καὶ βλέποντάς τον, ποιὸς ξέρει τί ἔνωσε καὶ σάλεψαν τὰ χεῖλια του παραξένα σὰ νὰ ἤθελε νὰ μιλήσει.

Καὶ γονάτισε ὁ Φουντούλης καὶ ἄρχισε τὸ σκοπὸ του. Ἐνωθεῖς πὼς αὐτὸ τὸ τραγούδι ἦταν λάδι στὴν πληγὴ τοῦ Θεωδωρῆ. Ἀκόμα καὶ ἡ μάνα του ἔπαψε νὰ βογκάει κι ἄκουγε τὸ σκοπὸ. Τέτοιο πράγμα πὼς νὰ τὸ φανταστεῖ κανεὶς. Ὅμως αὐτὸ ποὺ λέω τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου.

«Ψάξαμε ὅλα τ' ἀμπέλια, εἶπαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Μαυράκη...».

«Καλά, λέει ὁ γέρος, ποὺ κάθονταν συλλογισμένος, αὐριο βλέπουμε».

«Θέ μου, τοῦ λέει πάλι ἡ Μαρία σὰν μείνανε μόνοι, φτάνει νὰ μὴν κακοφορμήσει ἡ πληγὴ».

«Ὁ Μαυράκης τὴν ἔδεσε καλά, λέει ὁ Φουντούλης. Τί διάλογο σπουδάζει γιατίρὸς τόσα χρόνια;»

«Δὲν ξέρεις τί μπορεῖ νὰ γίνει».

«Τίποτα δὲν θὰ γίνει».

«Θυμᾶσαι περίου τὸν ἴδιον καιρὸ, τὴν ἴδια ὥρα... Τέτοιο ἦταν νὸ φεγγάρι».

«Μὴ μιλάς γιὰ περίου...»

Λίγο θέλει ἀκόμα νὰ ξεμερώσει. Μείνε κοντά μου, Μαρία, θὰ σοῦ τὰ πῶ ὅλα. Μείνε κοντά μου τὴ δύσκολη τούτη ὥρα. Δὲν ἔχεις νὰ φοβηθεῖς τίποτα. Κανεὶς δὲ θὰ σκεφτεῖ νὰ σὲ ζητήσει ἐδῶ ποὺ εἶσαι. Τὰ ξέρουνε. Τί θὰ ποῦνε; Δὲν εἶναι μπάλωμα νὰ τὸ ξηλώσεις.

Ἄκουσε λοιπὸν τί θὰ σοῦ πῶ. Τὸ πρόσωπό του ἔγινε πυρὸ καὶ ἀνήσυχο, σὰν νὰ τὸν ἔκαιε ἕνα κορφὸ πάθος: Μιὰ μέρα κεῖ ποὺ γυροῦσα, ἔφτασα σ' ἕνα ποτάμι. Τὸ ποτάμι εἶχε ξεραθεῖ ἀπὸ τὴν καλοκαιρία καὶ δὲν κυλοῦσε πιὰ σταλιὰ νερό. Εἶδα ἕναν ἄνθρωπο νὰ κάθεται κάτω ἀπὸ μιὰ ψηλὴ λεύκα. Εἶχε πυκνά φρούδια καὶ ψαρὶ μαλλιά, ποὺ τοῦ κορυβαν τὸ κούτελο, καὶ παχὺ ἀχτένιστο μουστάκι, ποὺ ἔμπαινε μέσ' στὸ στόμα του. Μιὰ κατσίκα ἔφερνε βόλιες γύρω του, πιασμένη ἀπὸ μιὰ μακριὰ ἀλυσίδα. Ἐμοιάζαν πολὺ ζῶο καὶ ἄνθρωπος. Ἐνα κατσικᾶκι μὲ κουδούνι στὸ λαιμὸ τρίβονταν πάνω στὸ σακκάκι του καὶ τὸ ἔβυνε αὐτὸς κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ: Ἐ, φτάνει πιὰ γαλύφικο φτάνει πιὰ, τοῦ ἔλεγε. Φοροῦσε ἕνα μακρὸν σουρτοῦκο, ποὺ ἦταν ἄσπρος ἕναν καιρὸ καὶ τώρα ἔσταζε τὴ βρώμα καὶ τὴν κοπριά. Στὴν πλάτη του, θυμᾶμαι, ἦταν μιὰ πελώρια λαδιά. Καὶ τὸ παντελόνι του ντόπιο χλιομπαλωμένο, καὶ τὰ παπούτσια του ἀπὸ σκονὶ καὶ τσουβάλι. Τὴ λαδιά πισώπλατα δὲ θὰ τὴν ξεχάσω ποτέ.

Μὰ γιατί στέκεσαι, Μαρία, γιατί δὲν κάθεται κοντά μου; Φέρε σιμὰ τὸ κερί. Νὰ ἐδῶ... ἐδῶ. Καὶ κοίτα με στὰ μάτια. Κοίταμε Μαρία, στὰ μάτια χωρὶς φόβο. Γιατί δὲν τὸ ἤθελα σοῦ τὸ ὀρκίζομαι, στὰ γλυκά σου μάτια ἄγγελε μου, σοῦ τὸ ὀρκίζομαι πὼς δὲν τὸ ἤθελα νὰ γίνει ὅπως ἔγινε». Σήκωσε τὰ μάτια του ποὺ φέγγριζαν πάνω της, καὶ ὕστερα περπάτησε τὸ βλέμμα του στὴν οὐγία τῆς ὀροφῆς, σὰ νὰ ζητοῦσε κάτι. Ἡ Μαρία τὸν κοίταξε ἀνήσυχη καὶ κάθισε κοντά του:

«Ἡσύχασε, τοῦ λέει ἀγαπημένε μου, καὶ ὅλα πέρασαν, ὅλα... ὅλα... Ἐνα κακὸ ὄνειρο ἦτανε καὶ πέρασε καὶ τώρα πάλι γλυκοχαράζει στὴ ζωὴ μας καὶ λάμπει ὁ ἥλιος μέσα μας. Τὰ πουλιά ξεπνήσανε καὶ κελαῖδουν. Ἀκοῦς, τ' ἀηδόνι;» Βάζει τὸ χέρι της στὸ κούτελό του ποὺ καίει. Τοῦ φαίνεται σὰν χᾶδι τῆς πρωϊνῆς αὔρας. Τοῦ φαίνεται πὼς ἡ ζωὴ μπαίνει ἀπ' ὅλους τοὺς πόρους του, πὼς εἶναι νέος, νέος ὅσο ποτε ἄλλοτε. Σηκώθηκε. Τὸ θεόψηλο κορμί του ἔφθανε ὡς τὸ ταβάνι. Ὁ ἴσκιος του σέρονταν στὸν τοῖχο. Σχάλωνε, ἔπεφτε, ἀνέβαινε, ἀγωνίζονταν νὰ ξεπεράσει τὸ σῶμα. Βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἀνακατώθηκε μὲ τὴ νύχτα, ξαναμπῆκε, ἔπεσε στὰ πόδια της καὶ παρακαλοῦσε. Ἡ Μαρία ἔσκυψε τὸν ἀγκάλιασε καὶ τὸν γέμισε φιλιὰ. Τὰ μάτια της ἦταν γεμάτα δάκρυα. Ὑστερα κά.

θισε ὅπως πρῶτα ἦσυχος, ἀκίνδυνος, γεμάτος ἀγνότητα καὶ καλοσύνη καὶ συνέχισε τὴν ἱστορία:

«Τὸ κατσικάκι τοῦ ἔβρισε τὴν πλάτη, ὕστερα ἀκουμποῦσε τὸ μουσούδι του στὸ μάγουλό του: "Ὁχι ἄλλο μωρό μου, τοῦ ἔλεγε, ὄχι ἄλλο. Κοντὰ ἔπαιζαν ζάρια κάτω ἀλλοὶ καὶ φουμάριζαν. Ἦσαν πολλοί, λίγοι, δὲ θυμᾶμαι, γιατί τοὺς ἐκρυβαν τὰ καλάμια. Δυὸ γυναῖκες πῆγαν νὰ περάσουν τὸ ποτάμι. Ἡ μιὰ ἦταν νέα καὶ πολὺ ὠραία μέσ' στὸ σούρουπο. Ὁ ἥλιος τῆς χρύσωνε τὰ μαλλιά. Ἐνας ἀπὸ τὴν παρέα φώναξε στὶς γυναῖκες: "Ἐλάτε ἀπὸ δῶ, θὰ βραχεῖτε. Ἡ νέα γυναῖκα τοὺς πέταξε ἕνα γέλιο σὰν κρύσταλλο καὶ εἶπε: Δὲ σᾶς χρειαζόμαστε. Σήκωσαν τὰ φουστάνια τους καὶ πέρασαν ἐνῶ τὸ ποτάμι δὲν εἶχε σταλιά νερό. Ἐτσι ἀπὸ συνήθεια πέρασαν: Δὲ σᾶς χρειαζόμαστε! Ἀκόμα τὸ θυμᾶμαι. Τὸ εἶπε αὐτή. Ἀργότερα ἐσὺ δὲν εἶπες λέξη πάνω σ' αὐτὸ Μαρία. Καὶ ὅμως δὲν ἤμουν ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δὲν κατάλαβαν. Τί ἰδιόφελος νὰ μιλήσεις; Νὰ καθίσεις καὶ ν' ἀραδιάσεις ἕνα σωρὸ ἱστορίες καὶ περιστατικά, τόνα πάνω στ' ἄλλο... Σάμπως δὲμίλαγαν τὰ μάτια σου; "Ὁ ἐκεῖνα τὰ ἀθῶα σου μάτια... Τί ζητοῦσαν, ἐσὺ μονάχα τὸ ἤξερες. Μάρτυς μου ὁ θεὸς ἂν κατάλαβα τότε. Σήκωσα τὸ χέρι μου καὶ τὸν χτύπησα. Μὲ λύσσα τὸν χτύπησα σὰ νὰ χτυποῦσα ἕνα ἄψυχο πράγμα. Γιατί, ἄψυχο ἦταν Μαρία, αὐτὸ τὸ πράγμα. Τὸ τρυπᾶς δὲν πονεῖ. Σήμερα ρωτᾶω τὸν ἐαυτό μου, πῶς ἔγινε, καὶ ἀπορῶ. Ὁ ἄνθρωπος Μαρία, ἀπορεῖ γιὰ τίς πιὸ βαθιὲς πράξεις τῆς ζωῆς του. Κι ἐσὺ, ζητώντας μου ἕνα τέτοιο πράγμα... Θυμᾶσαι πῶς σὲ κοίταξα; Μὲ τί ἐκπλήξη, μὲ τί βλέμμα. Δὲν ἤξερες καὶ σὺ ἡ ἴδια γιατί τὸ ζητοῦσες. Μόνο ὑπάκουσες σὲ μιὰ φωνή, ποὺ ἔβγαине ἀπὸ τὰ σπλάγχνα σου, ποὺ ἐξεκολλοῦσε μὲ πόνο ἀπὸ τίς σκοτεινὲς περιοχὲς τῆς ζωῆς σου καὶ ἔλεγε: Θέλω ἕνα παιδί!

(Συνεχίζεται)

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

ΓΕΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΧΑΡΑ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ *

ΕΠΟΧΗ ΠΡΩΤΗ

*Ὁ Βρυκόλακας τὰ παιδιὰ του τρώει...

ΤΟΥ ΛΑΟΥ

III

ΔΥΟ ΟΡΦΑΝΑ ΛΕΝ ΤΟΝ ΠΟΝΟ ΤΟΥΣ
ΜΠΡΟΣ ΣΕ ΜΙΑ ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

— . . . Καὶ ὁ Πανάγαθος εἶπε διὰ τὴν ἀχραντὸν μου Μητέρα καὶ διὰ τὰ πλήθη τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ ὄλων μου τῶν Ἁγίων, δίδω ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς κολασμένους ἡμέρας πενήντα ἐπτά, ἦγουν ἀπὸ τὴν Λαμπρὰν ἕως τῶν Ἁγίων Πάντων . . .

Ἡ θεῖστα Ὁρσαλία οὔτε κἀν ἀγοικᾶ πιά τὸ λόγο της. Ἡ Ἀποκάλυψη τῆς Ὁδηγήτριας ξετυλίγεται ἀργὰ καὶ ἀδιανόητα σὰν τὴ ρόκα. Ἡ γερόντισσα παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰν ἀπάψει τὴν ψυχὴ τοῦ Ἀμαρτωλοῦ. Συχωρεμένος ἂν εἶναι γιατί πολὺ τυραννίστηκε, γιατί δόθηκε δλοκάφτωμα στὴν ἀγάπη.

Ἀχ τὰγγελομορφα, τὰ γλυκομέτωπα ἀνήψια της πῶς θὰ ζήσουν—μὲ τί νὰ τὰ θρέψει ἢ ἀμοιρη τώρα ποὺ πάει, νᾶταν κι ἄλλο, τὸ χτήμα; Πῶς νὰ δεῖ διακονιαράκια τὰ ἀρχοντόπουλα, τὴν ἔμνοστη γενιά τῆς Ἀργιέντας; Τὰργυρά της κουτάλια νᾶκουμπήσει στὸν Αὔγουστη, τὴ μαλαματένια χιένα τῆς πεθαμένης. . . Εὐλόγησον Κύριε, μοιραίνει ἡ πολυπλάνταχη, νᾶξιωθοῦν τὴ χάρη Σου τὰδιάλογα παιδόπουλα, ποὺ ὁ ἦσκιος τοῦ πονηροῦ δὲν τὰ ἔχει βασκάνει. . . Θεοῦ θεά, θεῖον θαῦμα—Ἐγὼ εἶμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, Ἀρχὴ καὶ Τέλος, ὁ Ὄν καὶ ὁ Ἦν—σῶσε Χριστέ μου σῶσε, κάμε τὸ θαῦμα Σου. Δέσποινα τοῦ Κόσμου, γίνε μεσήτρια! . . .

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Κοσμᾶς φαγγριζοῦν στὴ μοναξιά, νιόθθουν τὸ στήθος τους νὰ στενεύει. Τὸ παιδιάστικο σῶμα τους σὰ νὰ μὴ βολεῦεται στὸ χαγιατί. Τὸ ταβάνι χαμηλώνει, βοήθεια. Πλέκουν τὰ χέρια τους κάτω ἀπ τὴ βελέντζα, κρύα καὶ ξυλιασμένα.

* Συνέχεια ἀπ' τὸ τεῦχος 13—14.

Τὰ μάτι τους ἀκουμπάει στὸ φυλαχτάρι. Ἡ θεωρία τῆς δυσιασμένης Μάνας, ἀβασίλευτη, παίρνει ζωὴ. Φῶς στὴν καρδιά τους. Ἴδου τώρα χύνεται ἡ φηγούρα τῆς ὄξω ἀπὸ τὸ κάδρο τῆς φωτογραφίας. Ἀμάραντη ἀπὸ ἐβγένεια κι ἀγερασιά ἡ Ἄρ-γιέντα, γλωμογεῶ συνανοίτου. Ἀπλώνουν τὰ μπράτσα τους νὰ σπαστοῦν τὸ σχῆμα τῆς, νὰ πιαστοῦν ἐπὶ τῆ φύσις τῆς—ἀνακλαδίζονται συφοριασμένα, μὲ τὴν κόρφο τους ἔρημο.

Ἐρημοσκότεινη ἡ καμαρούλα.

Τὸ λαγῆνι δὲν ἔχει νερὸ—τί θὰ γίνουμε; . . .

Τὸ ρολοῖ παμένο ἀπὸ χιτῆς—τί θάλογίνουμε ἄβριο; . . .

Ἐνα πουλί μὲνα γράμμα κεντητὸ «ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΣΑΣ»
μὰταξίδευτες τὶς φτεροῦγες.

Στὴν καμαρούλα τὸ λαγῆνι, τὸ ρολοῖ (πεθαμένη στολή τοῦ σπιτιοῦ) ἕνα ἐροχόχειρο μὲ τὸ πουλί, δυὸ ὄφρανεμένα.

Λένε τὸν πόνο τους μπρὸς σὲ μιὰ ἀγαπημένη φωτογραφία.
Δυὸ ὄφρανεμένα.

Ὁ Πέτρος ἀναρωτιέται—
Πῶς νὰ λαλοῦσε; Ἄργυρὰ τέλια τὸ σύχαρο γέλιο τῆς, ὕστερα ἕνα νανούρισμα κοιμή-
σου ἀστρί, κοιμήσου ἀγῆ, κοιμήσου νὸ φεγγάρι ὕστερα
ἄχ πῶς τὸ μαλλώνει μὲ γλύ-
κα γιὰ κάποιο ἑαστόχημα, πὸν ποτὲς τῶν ποτῆς νὰ μὴν τὸ ματακάμει. Ἄργαστος ἦταν καὶ σιμά τῆς θὰ μέστωνε. Ἄνυποψίαστος καὶ θὰ τὸν κατηχοῦσε. Καλόσιαχος καὶ γαληνὸς νὰ τὸν καλάντιζε τὸ νησί, ὅπου πέρασε.

Ἄν ζοῦσε Κεῖνη θὰ τὸν ἔκραζε Ἐλα Πέτρο νὰ πᾶμε. Θὰ περιδιαβάζαν τὸ χιτῆμα ἀντιχαιρετώντας τοὺς ἰδροκό-
πους καὶ τὴ μιὰν ἡμέρα θὰ ἦταν σποριάς καὶ τὴν ἄλλη ζεβγίτης. Θὰ περιδιάβαζαν σὲ ἀκρογιάλι νὰ τοῦ μάθαινε ψαρκιή, νὰ κολύμπαγε στὴ φουροερίά. Στὸ πλευρό τῆς.

Ὁ Κοσμᾶς ἀναρωτιέται—
Πῶς νᾶταν τὸ βῆμα τῆς; Στέ-
ρεο βῆμα ταιριάζει στὴ Μεγα-
λοκυρά, μὰ καὶ σβέλιο, ἕνας ἀέρας τάξης, γαλαντομιάς κ ἔφτυχιάς. Στὸ μέτωπό τῆς φέγγει ἡ πιστωσύνη, στὰνά-
βλεμμά τῆς βλογάει ἡ ἔγνια. Κατέχει ποῦ εἶναι τὸ ἕνα, τὸ ἄλλο, τὴ θέση, τὴ χρῆση, τὴν ὥρα γιὰ κάθε προᾶμμα. Ὅλα τὰ διαφαντέβει, ὅλα τὰ νογεῖ, ὅλα τὰ πολιτίζει, μὲνα ἄγγιγμά τῆς, ἀλαφρὸ καὶ ζεστό.

Ἄν ζοῦσε Κεῖνη θὰ τὴν ἔκραζε Μητέρα; Μάνα; Μα-
ρούλα; ἀνοιχτόψυχα ἀνακαλεῖ τὸν κάθε λόγο μὲ τὴν ἄγνω-
ρη γέψη κι ἀκουρμάζεται μ ἀνατριχίλα τὴν ἀσώματη φωνὴ νὰ τοῦ ἀπαντάει Κο-
σμᾶ μου. Κι ἀνανιώνει τὴν ἀγκάλη τῆς νὰ τὸν κυβερ-
νάει.

Θᾶσκυβε πλάι τῆς γιὰ νὰ μάθει. Σὰν ὅλα τὰ λιανόπαι-
δα πλημμύριζεν ἀπὸ βαθειὰν ἀπορία γιὰ τὸν κόσμο πὸν βρῆκε πλασμένον—γιὰ τί; γυ-
ναῖκες καὶ τοὺς ἀντροδες—ἄλ-
λοι σφανταχεροὶ ἄλλοι παρά-
ταιροι, ἄλλοι τρισμάκαροι ἄλλοι κλινάφτικοι, ἄλλοι ντόμπροι ἄλλοι πίβουλοι, ἄλλοι ἔτσι ἄλλοι ἄλλιῶς—γιὰ τὸ πέλαγο, τὸ βου-
νὶ καὶ τὸν κάμπο—γιὰ τὰ ζᾶ,
τὰ πετούμενα καὶ τὰ ψάρια—
γιὰ τὰ παγορεμένα, γιὰ τὰ φ-
φαστα, γιὰ τὰ νοίκαστὰ—ἕνας Ντουνιας μὲ χτυπητὰ χρώ-
ματα, γιομαῖτος αἰνίγματα, στερημάτα μὰ καὶ δῶρα. Κεῖνη θὰ μέρωνε τὴν ἀγνω-
σιά του μὲ τὸ φιλί, μὲ τὸν καλὸ λόγο, μὲ τὸ ξάνοιγμα σὲ ἄπλὰ μυστικά, γιὰ τὴν δὲ θᾶντεχε νᾶγρικαίει τὰ μάτια του, ἐρωτηματικά, δῆψα-
σμένα.

(Ἐτσι λοιπόν, γενιόμαστε σὲ μιὰ ἀγεροκάμωτη πλάση, σὲ μιὰ ζωὴ πὸν ζοῦσε πρὶν ἀπὸ μᾶς, πὸν θὰ ζήσει μετὰ ἀπὸ μᾶς. Δίχως μας. Ἄς ἦταν νὰ φέρναμε καὶ νὰ πέρναμε τὸν καημένο κόσμο μαζύ μας . . .).

Ἡ θεῖσα Ὁρσαλία ἀνασκαλεύει μὲς τὸ ἐρμάρι μιὰ μαλα-
τένια χτένα, ἡ Ἴερά Σύνοψις, μιὰ γαλάζια χάντρα, θυμητάρια ἄχνα τῆς Ἀργιέντας.

Ἡ μαλαματένια χτένα μνήμη τῆς ἀρχοντιάς.
Λέει καὶ λέει.

—Σηκῶσου ναύτη μου καλὲ καὶ πρωτογεμιτῆ μου, νὰ κουμ-
πασάρεις τὸν καιρό νᾶράξεις στὸν Περαία. Νὰ πᾶς γιὰ τὰ μπροστιάσματα ἀπὸ τὴ στεφάνωσή μου.

Ὁ Καπετάνιος πέμπει τὸν μπιστικό του στὴν πολιτεία. Χίλια παλιὰ κουρσάγια χτυποῦν στὴν τσέπη του. Νὰ τοῦ κομίσει τὸ πλοῦτος καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς Ἀθήνας.

Γιὰ τὴν ἀγάπη του.

Θᾶσκυβε πλάι του γιὰ νὰ μάθει. Σὰν ὅλες οἱ μᾶνες θὰ πλημμύριζε βαθειὰν ἀπορία γιὰ τὸ παιδί τῆς πὸν στὴν ἀρχὴ τὸ χάρηκε σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τῆς, μὰ τώρα νᾶ, πάει νὰ ἀνθίσει δικιά του σκέψη καὶ αἴσθηση, πρέπει μαθῆς νᾶχει τὸ νοῦ τῆς, μὴν τύχει καὶ τῆς λασκάρει, μὴν τὸ ξεστρατίσει κάποια παρᾶμ-
προστη ὀρμή, μὴν τὸ συνεπά-
ρει μιὰ ἀλαφροῖσκιωτη φαν-
τασία . . . Δυὸ μάτια πὸν νὰ τὸν παραμονεύουν τρυφερὰ στὰ πρότα του βήματα ποτὲς δὲν ἀξιώθηκε—σὰν τῆς κα-
δραρισμένης κυρᾶς τῆς φωτο-
γραφίας, ἴσως λίγο πιὸ σοβα-
ρά. Μιὰ μᾶνα καλόχαδη γιὰ νᾶφουγγραστεῖ τὴν ψυχὴ του, νὰ πιεῖ τὸ δάκρυ του, νὰ μοι-
ραστεῖ τὰ μυστικά του, μιὰ τέτοια Μάνα νὰ ξαγρυπνᾶ στὸ ταπεινὸ του μυστήριον.

Τῆς ἔταξε χρυσοὺς φελούς γιὰ νὰ πατᾶ ἰριεῖς δίπλες στὸ λαιμό της μαγαριτάρι. Ὅλα τὰ ἔφερε ὁ ἄξιος κουβαλητῆς κ εἶχε περίσσεμα τῆ χτένα—κ ἓνα κλουβάκι φιλοπλεμμένο μὲ καναρίνι. Δάκρυσε ἡ Ἀργιέντα ὅταν τὸ εἶδε.

Σαράντα βάγιες σιάζουν τὰ νυφικά της, μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλια, μὲ τὴν εὐχὴ στὴν καρδιά. Τὸ καναρίνι τριζοβολεῖ, τραγοῦδι μὲ νάζι, ἀπ τῶνα σύρμα στὸ ἄλλο. Τὸ μάλαμα χτενίζει μὲ τάξη τὴ μακρὰ κόμη τῆς παινεμένης. Ἀεράκι κλεφτὸ φυσάλιζει τὴν κορδέλα της. Ἀντιφεγγίδες ρίχνουν οἱ ἄκρες τῶν ματιῶν της. Ἀνασηκώνεται βεργολυγερὴ καὶ κουρτέσα, φιλάει τὶς βάγιες της, ἀνοίγει τὴ θύρα ἀπ τὸ κλουβί, τὸ πουλὶ γιοματὸ ἠδονοζάλη δίνει μιὰ στίς φτεροῦγες, λυτρώνεται. Ἔτσι, μὲ λύπη περιγλυκῆ, παραδίνεται στὴ ζηλεμένη της σκλαβιά, ἡ Κυρά μας.

Ἡ Ἰερά Σύνοψις μνήμη εὐλαβική. Πιὸ δικιά της. Δῶρο τῆς θείτσας Ὁρσαλίας, ψυχῆς σωσίβιον.

Τὴν ἀσπάζεται σταυρωτὰ καὶ τῆς κραίνει.

—Ἐχει ὁ Θεὸς γυρίσματα κὶ ὁ χρόνος μερονύχτια, ἀκριβή μου, ὅ,τι κὶ ἂν σοῦ λάχει κράτα ψηλὰ τὸ μέτωπο, ἀκριβή μου, τούτην τὴν κόμην φύλαξον Δέσποινα Θεοτόκε. Τοῦτες τὶς γραφές ὅποιος κατέχει νὰ μὴ φοβᾶται ἀστραπή, οὔτε βροντὴ, τὴν ὥρα κρίσεως ἀπὸ θὰ κριθοῦμε...

Τοὺς φτωχοὺς ἔλεοῦσε, ἡ καλωσύνη της ἄνθος, τὴν ἁγίαν Κυριακὴν τίμαγε. Λαμπάδες ὀλοτζάμπωτες τῆς ἀναψαν νὰ στεφανωθεῖ—σὰν τὸ δίσκο της ἔλαμπε τὸ πρόσωπό της—μὰ οἱ γάμοι εἶναι στὸν Οὐρανὸ γραμμένοι. Τὴν ἀγάπησε ὁ Θεὸς καὶ τὴν πῆρε σιμά του.

Μνήμη τῆς μαγείας ἡ γαλάζια χάντρα ἀνιστορίζει.

Παρθένα ἀκόμη ἀσκανδάλιστη ἡ Ἀργιέντα εἶχε πάγει στὴν κουδουνιστὴ σπηλιά, νὰ πιάσει γητειεῖς ἀπ τὴν ἑξακουστὴ μάγισσα Παβλιάνα γιὰ νὰ φυλάγεται ἀπ τὸ βάσκανο μάτι καὶ τὸν ὕπουλο λόγο.

—Πέντε καὶ πέντε δέκα καὶ πέντε δεκαπέντε καὶ πέντε εἴκοσι καὶ πέντε εἰκοσιπέντε καὶ πέντε τριάντα καὶ πέντε τριανταπέντε καὶ πέντε σαράντα, μελετοῦσε παρμένη ἡ ἑορκίστρα. Σαράντα ἅγιοι νὰ σὲ βοηθᾶνε!

Κῦστερα ἀλλάζοντας φωνὴ τρομαχτική, πού τὴν ἔστρεφε πίσω ὁ ἀχὸς τῆς κουφοσπηλιάς.

—Ἄραγε δὲ βρέθηκε μιὰ χέρα μυρωμένη, βαφτισμένη, τοῦ Θεοῦ παραδομένη, νὰ πιάσει γῆ ἀσήμι, γῆ ἀργύρι, γῆ ἀπὸ σταργιοῦ καντύλι, νὰ ἑορκίσει τὴ φροδοῦ, τὴ μυτοῦ, τὴν ἀχειλοῦ, τὴ φτεροῦ, νὰ πᾶει μακρὰ ἀπὸ σένα;

Κῦστερα ἀλλάζοντας φωνὴ χαϊδευτική, ὀργή, μὲ συμπάθεια.

—Ἄμε κάτου στὸ γιαλό, στὴ μέση τοῦ πελάου, νὰ βγάλεις τὴ θάλασσα κουπιές, νὰ κοσκινίσεις ἄμμο, τρεῖς φορὲς νὰ πεῖς τὸ Κύριε ἔλεησον.

Τὴν προίκισε μὲ τὴ γαλάζια χάντρα γιὰ χαϊμαλί, ὄντας πάσχει νὰ σταυρώνει τρεῖς τὸ πονεμένο μέρος, γιὰ νὰ γιάνει πρὶν ὁ φταρμὸς καθίσει.

Ἄνθρωπος δὲν τὴ μάτιαξε, φταρμὸς δὲν τὴν ἐβροῆκεν.

Ὁ Θεὸς τὴν ἀγάπησε καὶ τὴν πῆρε σιμά του.

Ἡ θείτσα Ὁρσαλία βουρκαωμένη, σφαλᾶ τὸ σουτάρι.

Ἀκούει τὴ σιωπὴ.

Ἐρημοσκότεινη ἡ πλαϊνὴ καμαρούλα.

Τὸ λαγῆνι δὲν ἔχει νερό, τὸ ρολοῖ παμένο ἀπ τὰ χτές...

Τί θάπογίνουμε αὔριο;

Ἐνα πουλὶ μ ἓνα γράμμα κεντητὸ ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΣΑΣ μ ἀταξίδευτες τὶς φτεροῦγες.

... Δυὸ ὄρφανὰ λὲν τὸν πόνο τους μπρὸς σὲ μιὰ ἀγαπημένη φωτογραφία.

(Ἐχει συνέχεια)

B. A. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΑΛΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ...

Πάλι ὁ δρόμος μ' ἔβγαγε νὰ περπατῶ
κατὰ τὰ δικά σου ἀπόψε τὰ στενά.
Σάββατο βραδυνάζει, σύγνεφα σπαριτὸ
—τ' ἄνεργα τὰ γνέφια, τὰ στεκάμενα.

Κι' ὅσο πὸν ζυγώνω, τόσο—ἀπόκρυφα—
πέρα, ἀπὸ τὰ σπίτια τ' ἀξετύλιγα,
δίπλα, ἀπ' τὰ στεκάμεια τὰ σύγνεφα,
—τῆς ἀναβροχιᾶς τὰ γνέφια τ' ἄνεργα—

πὸν ἔρχονται μαζί μου σὰ νὰ περπατοῦν—
γύρω, ἀπ' τὰ πὸν πιάνονται τρελλὰ παιδιὰ
κι' ἀπ' τὰ χελιδόνια πὸν χαμοπετοῦν
στὸ στενό, σὰ νᾶπαιζαν μὲ τὰ παιδιὰ,

ὄλο κι' ἡ δική σου φαίνεται ἡ θωριά,
κι' ὅσο πάει, καὶ γίνεται πιδὸ ζωντανή:
μὲ τὰ χέρια σου σὰ μῆλα στὴν ποδιά,
μὲ τὰ πόδια σου βαλμένα στὸ σκαμνί,

κι' ὕστερα—τὰ μάτια: ἐκεῖνα τ' ἄφταιγα,
τὰ σθηστὰ τὰ μάτια σου τῆς ἀγκαλιᾶς...
πὸν ὅσο θέλει ὁ ἔρωτας κι' ἄς τὰ τρυγᾷ,
πάντα ἔχουν τὸ ρώτημα: «δὲ μὲ φιλᾷς;»

Κι' ὄλο καὶ σ' αἰσθάνομαι πιδὸ κοντινὴ,
μὲς στοῦ ξένου κόσμου τὴν ἀλησμονιὰ
—πῶς μυρίζει ἡ θάλασσα προτοῦ φανῆ,
μὲ τὰ τρεμουλιώρικα, ἄπιαστα πανιὰ...

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΙ Ο ΨΥΧΑΡΗΣ*)

Ὁ Δημοτικισμὸς δὲν εἶναι ἀνακάλυψη τοῦ Ψυχάρη. Ἦταν ψυχικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργανικὴ ἀνάγκη. Ἀπὸ αἰῶνες εἶχε ἀρχίσει νὰ καλλιεργεῖται κ' ἡ ἰδέα του καὶ ἡ γλῶσσα. Στὴ Βενετιά, μέσα σ' αὐτὸ τὸ Ἁγιονόρος, στὴν Κρήτη, στὰ Ἐφράνησα, στὰ Γιάννενα, στὴ Βλαχιά, σ' Εὐρωπαϊκὲς παροικίαις παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο ἀτόμων ἢ ομάδων πού, ἐνσυνείδητα ἢ ἀσυνείδητα, δουλεύουν μὲ τὴ λαϊκὴ γλῶσσα ἢ γιὰ τὴν ἐπικράτησίν της. Ὅταν θέλουν νὰ ἐκφράσουν τὴν ψυχὴ τους ἢ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὴν ψυχὴ τῶν συνανθρώπων τους τὴ μεταχειρίζονται. Ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν Πόλῃ μέσα βρίσκονται στιχοπλόκοι (κύριοι καὶ κυρίες τῶν αἰθουσῶν τοῦ τόπου τους καὶ τῆς ἐποχῆς τους) στὸ 18ο αἰῶνα, πὸν προτιμοῦνε νὰ ἐκφράσουν τὰ αἰσθηματὰ τους σὲ μιὰ ζωντανὴ Τουρκανάκατη διάλεκτο (ἀνάλογη μὲ τὴ Φραγκανάκατη τῶν σημερινῶν ἐπιγόνων τους), παρὰ μὲ ψόφους σχολαστικισμοῦς. Ὁ ἀρχαῖσμος ἔχει ἀρχίσει νὰ ξεθεμελιώνεται. Κι' ὁ Κοραῖς κατὰ βάθος εἶχε ἐργασθεῖ νὰ τοῦ κλονίσει τὰ θεμέλια. Ὁ Σολωμὸς τοῦ δίνει τὰ γερά χτυπήματά του. Ὁ Χατζηδάκις, πὸν προτοῦ παρουσιασθεῖ ὁ Ψυχάρης, διατυπώνει τὴ θεμελιακὴ ἐκείνης ἀλήθειες, πὸν ἀπάνω τους στηρίζεται ἡ καλύτερη ἀπολογία τοῦ δημοτικισμοῦ, ὅτι «οὐδεὶς ἐχέφρων ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι φάσις τις τῆς μιᾶς καθόλου Ἑλληνικῆς, ἀπαράλλακτα ὅπως ἡ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἡ Κοινῆ ἢ το ἄλλῃ τις φάσις τῆς αὐτῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης» καὶ

*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη μελέτη «Ἡ Μοραΐτικη ψυχὴ», ὅπου γίνεται προσπάθεια νὰ τοποθετηθεῖ ἡ συμβολὴ τῶν Πελοποννησίων στὴν ὕλικοτεχνικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη καθὼς καὶ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ἐλεύθερου βίου της. Ὅμοια προσπάθεια γίνεται ἐκεῖ μέσα νὰ ἐξηγηθεῖ κάποια ἀνυποληψία μερικῶν διανοουμένων μας δημοτικιστῶν γιὰ τοὺς Μοραΐτες, ὅπως καὶ ἡ κάπως ἰδιαίτερη ἀντιδραστικὴ στάση τούτων πάλι ἀπέναντι στὸ δημοτικιστικὸ κίνημα. Μέσα σ' ἓνα τέτοιο πλατύτερο πλαίσιο πρέπει νὰ φαντασθεῖ ὁ ἀναγνώστης περιλαμβανόμενος τὸ λιγὸς ἐπίδο αὐτὸ δημοσίευμα καὶ σὲ μιὰ τέτοια σκοπιὰ νὰ μεταφερθεῖ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐκτιμήσει σωστότερα τὸ περιεχόμενό του.

πὸς ἀγωνιζόμενοι παντὶ τρόπῳ νὰ καταστήσωμεν τὴν γραφομένην γλῶσσαν εὐγενεστέραν, ἀφίνομεν νὰ γίνηται ὁ λαὸς ἀγενέστερος». Χαρακτηρίζει τὸ ποθούμενο τότε καὶ ἐλπιζόμενο ξαναγύρισμα στὴν Ἀττικὴ διάλεκτο, κ' ἂν ἦταν ἀκόμα κατορθωτὸ τέτοιο θαῦμα, ὡς «ἐθνικὴ συμφορά», γιατί θὰ δημιουργοῦσε ἀνάμεσα στὸ λαὸ κάστες, ἐνῶ τὴ σπουδὴ καὶ τὴν ἔρευνα τῆς περιφρονημένης δημοτικῆς κρίνει «ἔργον ἐθνικώτατον».

Πιστεύω πὸς ὁπωσδήποτε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση ὁ προφορικὸς λόγος, πλουτιζόμενος κατὰ τὶς ἀξανάομενες κοινωνικὲς ἀνάγκες, θὰ γινόταν καὶ τὸ ὄργανο τῆς γραφόμενης γλώσσας. Ὅταν ἡ μόρφωση ἦταν προνομιακὸ καὶ ἀναγκαῖο κτῆμα τῶν λίγων, μιᾶς ὀρισμένης τάξης καλαμαράδων, ἡ διγλωσσία θὰ μπορούσε νὰ συντηρεῖται, νὰ γίνεται ἡ τυπικὴ χρῆσις ἐνὸς νεκροῦ πλάσματος, ὅπως γινόταν ἄλλοῦ ἢ τυπικὴ χρῆσις τῶν λατινικῶν γιὰ ὀρισμένους σκοποὺς. Εὐθὺς ὅμως πού ἡ μόρφωση θὰ γινόταν γενικώτερο κτῆμα, ὅταν ἡ καλλιεργημένη ψυχὴ θὰ ζητοῦσε νὰ ἐκφρασθεῖ, θὰ ἐρχόταν βέβαιη κ' ἀναπόφευκτη ἡ καταδίκη της, ὄχι ἀπὸ τὴ μιὰν ἡμέρα στὴν ἄλλη, ἀλλὰ θὰ ἐρχόταν. Ὅπως καταδικάστηκε στὰ ψυχικὰ καλλιεργημένα Ἑφτάνησα, θὰ καταδικαζόταν καὶ στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Ἡ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὸ λογιωτατισμὸ εἶχε ἀρχίσει κ' ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ψυχάρη. Ἦδη ἀπὸ τὰ 1850 ἔχομε τὸ παράδειγμα ἐνὸς πρόωρα χαμένου ποιητῆ, σὲ ἡλικία 24 χρονῶν, τοῦ Γορτύνιου Δημοσθένη Βαλαβάνη πού, πρῶτος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἡπειρωτικούς, μεταχειρίστηκε τὴ δημοτικὴ σὲ στίχους καὶ πού μάλιστα κρίνονται ἀριστουργηματικοί. Πρωτίτερά του ἔχει παρουσιασθεῖ μὲ στίχους γραμμένους στὴ δημοτικὴ ὁ Πατρὶνὸς εὐπατρίδης Ἡλίας Καλαμογδάρτης. Στὰ 1881 ὁ ἐπίσης Μοραίτης Ἰωάννης Α. Σπηλιωτάκης βγαίνει μὲ ἓνα φυλλάδιο, μὲ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ περιεχόμενο, γραμμένο σὲ δημοτικὴ. Ἔχω τὴν ἰδέα πὸς ἂν ἡ κακὴ μοῖρα δὲν ἔκοβε πρόωρα, πρὶν νὰ φτάσουν τὰ 30 χρόνια τους, τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ Παπαρηγόπουλου καὶ τοῦ Βασιλειάδη, πού τοὺς ἀναγνωρίζεται πηγαία ποιητικὴ ἰδιοφυΐα παράλληλα μὲ τὴν πλατεῖα μόρφωσή τους, γρήγορα θὰ βρῖσκανε κ' αὐτοὶ τὸ σωστὸ γλωσσικὸ δρόμο τους κ' ἴσως μαζί του καὶ τὸ σωστὸ ποιητικὸ. Μαζὶ μὲ τοὺς πνευματικούς ἠγέτες της θὰ εὑρισκε καὶ ἡ κοινωνία τὸ δικό της σωστὸ γλωσσικὸ δρόμο, ὄχι βέβαια χωρὶς κάποιες ἀντιδράσεις. Κι' ὅταν θὰ ἐρχόταν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἡ φωτισμένη Κοινωνία θὰ ἐπιβαλλόταν στὴν Πολιτεία νὰ δώσει τὴν τελειωτικὴ λύση.

Ὅταν ὁ Βαλαωρίτης ἀπάγγειλε τὸ γνωστὸ ποίημά του μπροστὰ στὸ ἄγαλμα τοῦ Πατριάρχη, ὁ κόσμος ξετρελλάθηκε. Ἴδου πὸς

περιγράφει ὁ ἴδιος τὸ περιστατικὸ γράφοντας στὸ Saint Hilaire στὰ 1878.¹⁾ «Τὸ μεθύσι τοῦ ἀνεπάντεχου θριάμβου, οἱ φωνεῖς, τ' ἀναφυλλητὰ, οἱ ἔξαλλες ἐπευφημίες τοῦ λαοῦ πού γιὰ πρώτη φορὰ ἄκουε σὲ γλῶσσα πού καταλάβαινε τὴν αἱματοβαμένη ἱστορία τῆς ἐθνικῆς του ἀναγέννησης, ὅλα αὐτὸ πείραξαν τὰ δυστυχημένα νεῦρα μου». Στὸ ἴδιο γράμμα τοῦ λέει γιὰ τὸν Καλογιάννο του πὸς «διοβιάστηκε καὶ ξαναδιαβάστηκε εὐχάριστα, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν πρωτοτυπία του, ἀλλὰ γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν παραστατικότητά τῆς δημοτικῆς γλώσσας, πού πλουτιζόμενη ὀλοένα καὶ καλλιεργούμενη εἶναι πιά σὲ κατάστασι νὰ καταπιάνεται κάθε λογῆς θέμα».

Μὲ τὸν Ψυχάρη ὅμως τὰ πράγματα ἄλλαξαν. Ἄν τὸ περιστατικὸ τοῦ Βαλαωρίτη τύχαινε τριάντα χρόνια ἀργότερα ὁ λαός, ἀντὶ νὰ κλαίει καὶ νὰ φωνάζει καὶ νὰ ἐπευφημεῖ ἔξαλλος τὸν ποιητῆ, ἔξαλλος θὰ τὸν πετροβολοῦσε καὶ θὰ τὸν ἐβρίζε γιὰ προδοτὴ καὶ πουλημένο μαλλιαρό. Καὶ δὲν ἔξρω ἂν ἡ εὐθύνη θὰ βάραινε περισσότερο τὸ Μισοτριωτὴ καὶ τὰ δικαίωτά του μὲ τὶς πρόστυχες συκοφαντίες τους ἢ τὸν Ψυχάρη καὶ τὰ δικαίωτά του μὲ τοὺς ἀτεγκτοὺς γλωσσικούς κανόνες τους. (Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν φαντάζομαι νὰ κριθεῖ γιὰ ἀπολογία τῆς μέσης ἢ τῆς μικτῆς ἢ τῆς περιφημῆς «γλώσσας τῶν ἐφημερίδων», πού ἀποτελοῦν τὰ ἰδανικὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς διανοητικῆς νωθρότητας καὶ ἀφροντισίας). Ἡ ἥρεμη μεταρρύθμιση μ' αὐτὸν ἔγινε ἀπότομο καὶ βίαιο ἐπαναστατικὸ κίνημα. Οἱ δημιουργικοὶ ἀνθρωποὶ φυσικὰ τὸν ἀκολούθησαν. Οἱ σκόρπιες ἀτομικὲς ἀνησυχίες καὶ προσπάθειες βρῆκανε καταφύγιο κάτω ἀπὸ τὴ σημαία του. Ἄλλὰ ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἀριστοκρατία ἀμέσως ἀποχαιρετίστηκε μὲ τὸ λαό. Δηλαδὴ ὁ λαὸς τὴν ἀποχαιρέτησε. Κυριολεκτικώτερα τὴ μούτζωσε. Κι' ἴσως νὰ μὴν ἦταν ὄλο τὸ ἄδικο δικό του. Τὸ λαὸ πού ἔπρεπε νὰ πάρει τὸ γιατρικὸ μὲ τὸ σταγονόμετρο, πού εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ τὸ παίρνει, καὶ θὰ τὸ ἔπαιρνε ὁπωσδήποτε, ὁ Ψυχάρης θέλησε νὰ τὴν βάλει κάτω καὶ μὲ τὸ στανιὸ νὰ τὸν ποτίσει μὲ τὴ χουλιάρρα. Κι' ὁ λαὸς ἀντὶ νὰ πεισθεῖ, ἀγρίεψε. Οἱ βίαιοι εἰκονοκλάστες δημιουργοὶν τὸ θρίαμβο τῶν εἰκονολατρῶν καὶ τὶς Κυριακὲς τῆς Ὀρθοδοξίας. Κι' ἐδῶ τέτοιος θρίαμβος στάθηκε τὸ γνωστὸ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος, ψηφισμένο ἀπὸ μιὰ ἐθνοσυνέλευση μὲ λαοκρατικὴ προέλευση καὶ φιλελεύθερη σύνθεσι, πού, ἂν δὲν τὴν συγκρατοῦσε κάπως μὲ διάφορες στραβοτιμονιῆς ὁ τρομαγμένος ἐκείνη τὴ στιγμὴ Βενιζέλος, ἦταν ἱκανὴ νὰ ρίξει στὴ φωτιά ὄχι μονάχα τὰ γραμμένα σὲ λαϊκὴ γλῶσσα ἔντυπα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς συγγραφεῖς τους. Τέ-

1) Σὲ μετάφραση.

τοια αντίδραση δημιουργήθηκε από τη βίαιη αυτή προσβολή της ριζωμένης παράδοσης. Ο Έλληνικός λαός δεν ήταν κανένας πληθυσμός χωρίς συνείδηση, χωρίς ιστορία και παράδοση, ώστε να δεχτεί αδιαμαρτύρητα την προστατευτική χειραγωγία μερικών καλοπροαίρετων, ξενιτεμένων παιδιών του. Δεν μπορούσε να πάρει τη θέση του κασίδη που στο κεφάλι του ανενόχλητα ν' ασκήσουν εκείνοι τις γλωσσικές κι' αισθητικές δοκιμαστικές τους απόπειρες. Η αναζήτηση ταξικών αιτίων κ' η εξήγηση του φαινομένου με τέτοια, θαρρώ πως αποτελεί άλλη βίαιη προσπάθεια να καλουπωθούν τ' ακαλούπω.α σε καλούπια άλλης λογής προκαταλήψεων.

Στο σημείο αυτό περιμένω μιὰ σοβαρή αντίλογια, πως ό χωρισμός αυτός θα ήταν προσωρινός. Ο λαός σιγά σιγά θ' ανέβαινε λαχανιασμένος στη βουνοκορυφή, όπου στήσανε τὰ μπαϊράκια τους οί πνευματικοί πρωτοπόροι, και θά γινόταν εκεί ή ποθητή αντίμωση. Η πραγματικότητα όμως μάς μαθαίνει άλλα. Η αντίμωση αυτή δεν έγινε ακόμα, μολονότι πέρασε από τότε μισός αιώνας, και τὸ σπουδαιότερο οὔτε πρόκειται να γίνει ποτέ με τὴ μορφή που τὴ θέλησε ὁ Ψυχάρης. Ίδου γιατί φοβοῦμαι πως τὸ κίνημά του δεν ὀφέλησε και πολλές φορές, αναρωτιέμαι μήπως ἔβλαψε κιόλας. Ο Ψυχάρης προσωπικά δεν μπόρεσε να ἐπιδράσει γιατί δεν ὑπῆρξε οὔτε κανένας μεγάλος λογοτέχνης, οὔτε κανένας σπουδαίος ἐπιστήμονας και τὸ χειρότερο οὔτε κανένας ἔξαιρέτικὸς ἄνθρωπος. Τοῦ ἔλειψε ἡ σεμνότητα τοῦ ἦθους και τοῦ ὕφους που θά τὸν ἔκανε σεβαστό. Παρατηρῶ πως ὅσο περνάει ὁ καιρὸς ἡ δόξα του ξεφτίζει. Ο Ψυχάρης παινεύτηκε πως διάθεσε τὴ ζωὴ του και θυσίασε τις φιλοδοξίες του, που ἦταν να χαρίσει ἕνα δεύτερο André Chénier στὰ Γαλλικὰ γράμματα (τὸ σύγχρονό του Jean Moréas δεν τὸν ἀναφέρει, γιατί δεν τὸν ἐχῶνε), γιὰ να προσφέρει στὸ Ἔθνος του μιὰ γλώσσα. Αὐτὸ θαρρῶ δεν εἶναι σωστό. Τὸ σωστὸ εἶναι πως ὁ Ψυχάρης δοκίμασε να δώσει στὴ γλώσσα τοῦ ἔθνους μιὰ γραμματικὴ, ἀλλὰ χωρίς ἔξαιρέσεις. Και γραμματικὴ χωρίς ἔξαιρέσεις, ὅσο ἔξρω, δεν ἔχει καμμιά ζωντανὴ γλώσσα. Τέτοια γραμματικὴ ἔχει μονάχα ἡ Ἑσπεράντο. Ίδου γιατί ἡ δόξα του ξεφτίζει. Και τὸ μέτρο τοῦ μεγαλείου τῶν ἀνδρῶν που δημιουργοῦν σταθμούς θαρρῶ πως εἶναι τὸ αντίθετο. Γιατί στὸ κάτω τῆς γραφῆς τί κερδίσουμε ἀπὸ τὸ νέο αὐτὸ σχολαστικισμό, που ἔγινε ὁ ἀρχηγός του, και πὸν στάθηκε στὸν ἄλλον ὄχι κι' ἔσθησε τὸν κανὴ μὲ τὸν τρανότερο ἀδερφό του; Τί ἀπόμεινε ἀπὸ τὴν ψυχαρνομαδικὴ ἐκείνη προσπάθεια; Ὡς προπαγάνδα δεν ἔπιασε γιατί γινόταν με τις κατευθύνσεις ἀνθρώπων, τῶν χορηγητῶν, που ζώντας μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπο δεν ἤξεραν τὴν ψυχολογία τοῦ Ἑλ-

ληνικοῦ πλήθους, ἐνῶ ἡ γνώση της εἶναι πρωταρχικὸ στοιχεῖο ἐπιτυχίας κάθε προπαγάνδας. Ὡς ἐπιστημονικὴ καλλιέργεια τῆς γλώσσας δεν φαίνεται να μάς ἄφισε σπουδαία κληρονομιά. Ὅταν πρωτάνοιγες τὸ «Νουμᾶ» διάβαζες πρώτη λέξη πὸς ἔβγαине κάθε «Κεριακή». Ὅσο σωστός και ἂν ἦταν ὁ τύπος «Κεριακή» σύμφωνα με τὴν ἰσοπεδωτικὴ Ψυχαρικὴ συνταγὴ (τὸ I ἄτομο μπροστὰ στὸ P γίνεται E, παράβαλε: κηρὸς—κερί. μηρὸς—μερὶ κτλ.) δεν τὸν ξαναεἶδα γραμμένο ἀπὸ κανένα. Οὔτε ξαναεἶδα πουθενὰ γραμμένα τὰ Ψυχαρικὰ «ἔξιστορίζω»=ἔξιστορῶ, ἔξιτορῶ, «προδέβω»=προοδεύω, «περιποίθηκα»=περιποιήθηκα, οὔτε τὸ «Βιβλιοπουλεῖο τῆς Ἑστίας» (ὁ σωστός τύπος θά ἦταν βιβλιοπουλεῖο κατὰ τὸ κρασοπουλεῖο), οὔτε τοῦ Πάλλη τὰ «ἄτομοσύνη», «συνέχρονος», «κοινωνικὰ σέση» (γεν. πλ. κοινωνικῶνε σκεσῶνε; ἢ θά ἀγωνιζόμαστε να τὰ βολεύουμε χωρίς γενικὲς πληθυντικὲς, ἰδροκοπώντας να γράψουμε δυὸ ἀράδες;) κτλ.

Ἀφοῦ ὅμως οὔτε ἡ ἰδέα ἦταν τοῦ Ψυχάρη, οὔτε ἡ προπαγάνδα του ἔπιασε, οὔτε μπορούμε να χτίσουμε ἀπάνω στὰ ἐπιστημονικὰ θεμέλια τῆς κληρονομιάς του, που ὅπως παρατηρῶ, παρατήθηκαν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς ὡς ἀχρηστα, τί διάφορο εἶχαμε ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του; Ἡ ἐπιτυχία κρίνεται μονάχα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα. Ἐνα χωριάτικο γνωμικὸ λέει, με τὸ συμπάθειο, πως «ἡ γουρούνα πηγαίνοντας σιγὰ σιγὰ και τὰ γουρουνόπουλα τρέχοντας, μαζί φτάνουνε στὸ κομμάσι τους». Τὸ γνωμικὸ δεν λέει μήπως τὰ γουρουνόπουλα με τὸ ἄσκοπο τρέξιμό τους μπερδοῦν χειρότερα καμμιά φορὰ τὴ μάνα τους και πάει καθυστερημένη στὸ τέρμα τοῦ δρόμου της, ὅπως φοβοῦμαι πως ἔγινε στὴν περίπτωσή μας ἐδῶ.

Οἱ πιθανὲς ζημιὲς που βγήκαν ἀπὸ τὴν Ψυχαρνομαδικὴ προσπάθεια εἶναι οἱ ἀκόλουθες. Πρῶτη πὸς γιὰ τριάντα-σαράντα χρόνια ὁ λαὸς στάθηκε μακριὰ και με ἔχθρική διάθεση πρὸς τοὺς πνευματικούς ἡγέτες τοῦ τόπου, που φυσικά, ὅπως τὸ πρόβλεψε ὁ Ἴων Δραγούμης, ἦταν δημοτικιστές. Τώρα μὲ τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισαν κάπως να πλησιάζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἄλλοτε ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο κι' ἄλλοτε ἀπὸ τὸ στραβό. Πρωτίτερα ὑπῆρχε ἕνας μικρὸς κύκλος ἀλληλοθανμαζόμενων που κυκλοφοροῦσαν συναμεταξύ τους τὰ πνευματικὰ προϊόντα τους, χωρίς αὐτὰ να ἔχουν καμμιά ἀπήχηση στὸ κοινό. Ἡ ὑπηρεσία ὅμως που προσφέρουν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι εἶναι να βοηθοῦν στὴ διανοητικὴ ἀνάπτυξη και στὴν ψυχικὴ καλλιέργεια τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου τους και τῆς ἐποχῆς τους. Ἐκείνοι που δουλεύουν γιὰ τοὺς αἰῶνες και τὴν ἀνθρώπινητη δεν φυτρώνουν σαν μανιτάρια. Κάποιο δίκιο θαρρῶ

πὼς εἶχε ἐκεῖνος ὁ σοφὸς ἔντομολόγος, ὁ γέρο - Φάμπρο, παρα-
τηρώντας πὼς δὲν εἶναι ἁμαρτία σὰν γράφει κανένας λίγες ἀρά-
δες πὼς νὰ τίς καταλαβαίνει ὁ κόσμος. Ἐκεῖνος ἔννοεῖται τὰ
λέει αὐστηρότερα. Ἡ προκατάληψη ὅμως πὼς δημιουργήθηκε
ἐδῶ ἀπὸ τὸν Ψυχαρισμό, ἔσπρωχνε τὸν κόσμο κοντὰ στὰ ξερά
νὰ καίει καὶ τὰ χλωρά. Ὁ Ψυχάρης ἔπαιρνε στὸ λαιμό του καὶ
τὸν Παλαμὰ καὶ τὸν Καρκαβίτσα καὶ τὸ Χατζόπουλο καὶ τὸ
Θεοτόκη καὶ τὸν Τραυλαντώνη, ὅλους τοὺς ἀθώους ἀπὸ τὴν
προσβολὴ τοῦ λαϊκοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος. Τ' ἀληθινὰ δια-
μάντια τοῦ λαϊκοῦ λόγου, πὼς ξέθαβε ὁ Γρονπάρης καὶ τὰ ἔβγαζε
στὸ φῶς, ὁ ἀναγνώστης δὲν μποροῦσε νὰ τὰ ξεχωρίσει ἀπὸ τίς
ψευτικὲς τεχνητὲς πέτρες τοῦ Πάλλη καὶ τοῦ Ἐρμονα. Ὁ κο-
σμάκη δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει δημοτικισμό. Καὶ τὸ κακὸ φοβάμαι
πὼς δὲν ἔσταμάτησε ἀκόμα. Κ' ἡ καλύτερη ἀπόδειξη πὼς ὁ κό-
σμος ἐπιμένει ἀκόμη στὴ σχολαστικὴ παράδοση εἶναι ὅτι τὴν
ώρα δὲν ἐτόλμησε νὰ παρουσιασθεῖ καμιὰ ἐφημερίδα γραμμένη
πέρα γιὰ πέρα στὴ δημοτικὴ, γιὰτὶ ἡ ἐφημερίδα εἶναι ἐπιχεί-
ρηση καὶ σὰν ἐπιχείρηση φυλάγεται τίς κατατοπιές. Μονάχα
ἄλλοι δὲν ἔχουν φορτωθεῖ τὸ γυλιὸ τῆς Εὐθύνης, ἔχουν τὸ δι-
καίωμα νὰ κάνουν τοὺς βιαστικούς.

Ἄλλη πιθανὴ ζημιὰ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἀπῆρξε ὅτι
μὲ τὰ ἀνελικρινῆ προπαγανδιστικὰ καμώματα τῆς κολακείας
κάθε μουτζουρωτῆ χαρτιοῦ σὲ γλῶσσα γραμματικὰ ὑποταγμένη
στὰ Ψυχαρικὰ πρότυπα, καλλιεργήθηκε τὸ πνεῦμα τῆς ἔλλειψης
μιάς βαθύτερης συνείδησης εὐθύνης τοῦ πνευματικοῦ κόσμου
καὶ σκοτώθηκε τὸ αἶσθημα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴ σοβαρὴ ἐρ-
γασία. Καλλιεργήθηκε ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸ πραγματικὸ περιεχο-
μενο καὶ προσέχτηκε περισσότερο ἡ ἐπιφάνεια. Καὶ τὸν κατή-
φορο αὐτό, θαρρῶ, τὸν παίρνομε, ὅπως ὅλους τοὺς κατήφορους
μὲ μεγαλύτερη γρηγοράδα ὅσο παίρνοῦν οἱ καιροί. Ἀλλὰ πρέ-
πει νὰ μολογήσουμε καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκιο πὼς τέτοια ἀσυ-
δοσία δὲν ἀπαντιῶταν στοὺς κακόμοιρους καταδικασμένους τώρα
λογιώτατους τῶν παλιῶν καιρῶν.

Εἶτε ὅμως εἶσι εἶναι τὰ πράγματα εἶτε ἄλλοιῶς, τὸ ἀναμφι-
σβήτητο μένει πὼς ὁ λαὸς συχάθηκε τὸ δημοτικισμό καὶ πὼς
ἀγρίεψε. Τὸ φιλολαϊκὸ αὐτὸ κίνημα ἔγινε ἀντιδημοτικώτατο.
Ὅταν ὅμως μιλάμε γιὰ τὸ λαὸ, ποῖο λαὸ πρέπει νὰ ἔννοῦμε;
Ὅχι φυσικὰ τὸν δόλοτελα ἀμόρφωτο, τὸν ἀγράμματο, τὸν ἀνί-
σοι ἀπὸ τέτοιες ἱστορίες. Μιλάμε γιὰ τὴν ἄλλη μερίδα του, τὸ
τσαμπουννοῦσαν ἀπάνω στὸ κεφάλι πὼς μετὰ τὴν ἐπάνοδο στὴ
γλῶσσα τῶν προγόνων θὰ παίρναμε τὴν Πόλη καὶ πὼς πίστευε
στὰ σωστά του πὼς θὰ γινόντουσαν καὶ τὰ δύο.

Μ. ΠΡΟΚΟΠΗΣ

ΕΛΠΗΝΟΡ

Ἐλπήνορ, πὼς ἦλθες...
ΟΜΗΡΟΣ

Τοπίο θανάτου. Ἡ πετρωμένη θάλασσα, τὰ μαῦρα κυπαρίσσια,
Τὸ χαμηλὸ ἀκρογῶνλι ρημαγμένο ἀπ' ἄσπρο φῶς κι' ἀλάτι,
Τὰ κούφια βράχια, ὁ ἀδυσώπητος ἥλιος ἀπάνω,
Καὶ μῆτε κύλισμα νεροῦ, μῆτε πουλιοῦ φτεροῦγα,
Μονάχα ἀπέραντη, ἀρντίδωτη, πηχτὴ σιγή.

Ἦταν κάποιος ἀπὸ τὴ συνοδεία πὼς τὸν ἀντίκρουσε,
"Ὅχι ὁ πῶς γέροντας: Κυτιᾶχτε, ὁ Ἐλπήνορ πρέπει νὰ ναι ἐκεῖνος...
Ἐστρίψαμε τὰ μάτια γρήγορα. Παράξενο πὼς θυμηθήκαμε,
Ἀφοῦ εἶχε ἡ μνήμη ξεραθεῖ σὰν ποταμὶ τὸ καλοκαῖρι.
Ἦταν αὐτὸς ὁ Ἐλπήνορ, πράγματι, στὰ μαῦρα κυπαρίσσια,
Ἄσπρος τυφλὸς ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τοὺς στοχασμούς,
Σκαλίζοντας τὴν ἄμμο μ' ἀκρωτηριασμένα δάχτυλα. Καὶ τότε,
Καὶ τότε ἐφώναξα μὲ μιὰ χαρούμενη φωνή: Ἐλπήνορα,
Ἐλπήνορα πὼς βρέθηκες ξάφνου σ' αὐτὴ τὴν ἔρημη χώρα;
Εἶχες τελειώσει μὲ τὸ μαῦρο σίδερο μπηγμένο στὰ πλευρά,
Τὸν περσινοὺ χειμῶνα, κι' εἶδαμε στὰ χεῖλη σου πηγμένο τὸ αἷμα,
Καθὼς ἐστέγγωνε ἡ καρδιὰ σου δίπλα στοῦ σαρμοῦ τὸ ξύλο.
Μ' ἓνα κουπί σπασμένο σὲ φυτέψαμε στὴν ἄκρη τοῦ γυαλοῦ,
Ν' ἀκοῦς τ' ἀγέρα τὸ μουρμούρισμα τὸ ρόχθο τῆς θαλάσσης.
Τώρα πὼς εἶσαι τόσο ζωντανός; Πὼς βρέθηκες σ' αὐτὴ τὴν χώρα,
Ἄσπρος τυφλὸς ἀπὸ τὴν πίκρα καὶ τοὺς στοχασμούς;

Δὲ γύρισε νὰ ἰδεῖ. Δὲν ἄκουσε. Καὶ τότε πάλι ἐφώναξα
Βαθεῖα τρομάζοντας. Ἐλπήνορα, ποῦχες λαγοῦ μαλλί
Γιὰ φυλαχτάρι κρεμασμένο στὸ λαιμό σου, Ἐλπήνορα,

Χαμένε στίς ἀπέραντες παράγραφους τῆς ἱστορίας,
 Ἐγὼ σὲ κράζω καὶ σὰν κούφιο σπήλαιο ἀντιλαλοῦν τὰ στή-
 [θεια μου:

Πῶς ἤρθες, φίλε ἀλλοτινέ, πῶς μπόρεσες
 Νὰ φτάσεις τὸ κατάμαυρο καράβι πὸν μᾶς φέρνει
 Ἀτέλειωτα περιπλανώμειους νεκροὺς κάτω ἀπ' τὸν ἥλιον, ἀπο-
 [κρίσου,

Ἄν ἡ καρδιά σου ἐπιθυμῆ μαζί μας νᾶρθεις, ἀποκρίσου.

Δὲ γύρισε νὰ ἰδεῖ. Δὲν ἄκουσε. Μοῦ κόλλησε στὸ λάρυγγα
 [ἡ φωνή,

Τὸ φῶς σκάβοντας ἀκατάπανοτα βαθούλωνε τὴ γῆ.
 Ἡ θάλασσα, τὰ κυπαρίσσια, τ' ἀκρογνάλι, πετρωμένα
 Σ' ἀκίνησία θανατερή. Καὶ μόνο αὐτός, ὁ Ἑλπιῆροσ
 Ποῦ τὸν γυρεύαμε μὲ τόση ἐπιμονὴ μὲς στὰ παλιὰ χειρόγραφα,
 Τυραννισμένος ἀπ' τὴν πίκρα τῆς παντοεινῆς του μοναξιάς,
 Μὲ τὸν ἥλιο νὰ πέφτει στὰ κενὰ τῶν στοχασμῶν του,
 Ἄσπρος, τυφλός, σκαλίζοντας τὴν ἄμμο μ' ἀκρωτηριασμένα
 [δάχτυλα,

Σὰν ὄραμα ἔφηνγε καὶ χάνονταν ἀργὰ
 Στὸν ἀδειανό, χωρὶς φτερά, χωρὶς ἠχώ, γαλάζιο αἰθέρα.

ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΠΑΤΕΡ - ΗΣΥΧΙΟΣ *)

Ἦ! Αὐτὸς χρόνια στὴ σειρά, τοῖκ τοῖκ ρυθμικά, ξεκκοκίζον-
 τας τὸ μακρὸ βαρὺ του κομπολόγι ἀκόμα καὶ τίς νύχτες δὲν ξε-
 κουραζόταν ἀπ' τοὺς κόπους τῆς μέρας. Ὅσο κρατοῦσε ἡ μέρα
 δούλευε βαρειά κι' ἀσταμάτητα. Ὅμως μόλις ἔπεφε ἡ νύχτα ἄν
 δὲ δινόταν στίς ὀλονύχτιες δεήσεις τὸν ἔπαιρνε ἡ νύχτα ἄν
 Πόσο ἐπίμονη! Σωστὸ πάθος. Καὶ κάνοντας μαζί μὲ τίς μετά-
 νοιές του, τίς πολλές, τὴν αυτοκριτικὴ του παραδεχόταν τὴ νο-
 σταλγία τὴν ἐπίμονη σὰν κάτι «μηδόλως θεάρεστον». Φράση
 ποῦ τοῦ τὴν εἶπε ὁ Ἡγούμενος Πάτερ - Ἰωακείμ - αἰωνία του ἡ
 μνήμη - ὄχι σὰν τοῦδωκε τὴ στερνὴ εὐλογία καὶ τ' ἀξίωμά του,
 μὰ πάνω σὲ μιὰ ἀπ' τίς τόσες φορές ποῦ τότε βροῖκε ἀποξεχα-
 σμένο μέρα μεσημέρι κάτω ἀπ' τὸ καψυλισμένο πεῦκο ποῦταν
 πάνω ἀπ' τὸ γκρέμνο τὸ βαθύ.

Ὁ γκρέμνος ἤξαιρε καλά, πῶς ὁ Πάτερ - Ἡσύχιος, ποῦθε
 νηὸς καὶ γέρασε κοντά του «δὲν τῶθελε τὸ μαράζι αὐτό». Μηδὰ
 κι' ἐννοιωθε, κά', πῶς τὸν ἀπαροφοῦσε; Σιγὰ ὅσο ἀσυναί-
 σθητα, ἀποξεχνιόταν ὄρες δάκαϊρες σκαλίζοντας, τὸ χεϊμῶνα
 στὸ τζάκι τὴ φωτιά, κολλώντας τὸ μέτωπό του στὸ τζάκι τοῦ
 χιονιοῦ. Τὰ ἴδια τὸ καλοκαίρι μετρώντας, μηχανικά, τ' ἀστέρια,
 στὸ φεγγάρι χαμογελώντας, ἀκούοντας τὸν κοῦκο νὰ λαλεῖ.

Περίεγο ὥστόσο ἀληθινό! Τ' ἀηδονολαλήματα ἀναστάτων
 τὸν Πάτερ - Ἡσύχιος. Τοῦ θύμιζαν καιροὺς ἀλλοτινοὺς, τὰ χρο-
 νία τὰ παιδικά. Μελαγχολοῦσε. Παρομοίαζε τ' ἀηδονί με τὴν
 Ἄγια Κασσιανή. Τὸ λάλημά του μὲ τὸ τροπάρι της.

Λογάριαζε πῶς ἡ Ἄγια Αἰκατερίνη τὸ δίχως ἄλλο θᾶχε τὸ
 περπάτημα τῆς πετροπέρδικας ποῦ, σὰν κάθε κυνηγός, θᾶ τήνε
 σκότωνα, ἂν παρομοιάζοντάς την ἔτσι δὲν τήνε λυπόταν. Ἄχ!
 Οἱ πετροπέρδικες μὲ τὰ μάτια τὰ γραμμένα. Κυττάζοντάς της
 ἀναγάλιαζε χαρά. Κι' ἀποξεχνιόταν.

Κάτι παρόμοιο πάθαινε ἀντικρούζοντας τὰ περιστέρια τοῦ
 Μοναστηριοῦ νὰ ἐνώνουν δυὸ - δυὸ τὰ ράμφη τους. Φιλιόταν ἡ

*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ νοβέλλα.

μιλοῦσαν δὲν θέλησε νὰ τὸ ξεδιαλύνει ποτέ. Χοῦ! Δὲν τοῦ τὸ συγχώρεσαν οἱ ἄλλοι κυνηγοί. Ἀκοῦς ἐκεῖ, νᾶχουνε βγεῖ γιὰ ζαρκάδια πάνω στὸ δικό του τὸ καρτέρι νὰ λαχανιάσει ἓνα καὶ νὰ μὴν τοῦ ρίξει! Τί φελοῦσαν οἱ ἐξηγήσεις του.

— Ἦτανε θηλυκό. Φοβήθηκα πὼς θᾶχε μικρά.

Ἄλλοτε, πάλι, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ μίαν παγόνα ποῦστησαν ἐνάντια σὲ λύκους, σταυρώθηκε μὲ κάτι παιδιὰ πὺ κρατοῦσαν μικρά, πουλιῶν, ἀγὰ στὰ χέρια τους. Ποιὸς τὸν εἶδε τότε καὶ δὲ φοβήθηκε. Ἀπὸ λυγαριὰ ἦταν ἡ βέργα ποῦσπασε πάνω στὰ πόδια τους. Τί τὰ θε; ὅμως! Τὸ βράδυ ξαιτίας τοῦ περιστατικοῦ αὐτοῦ ἀποξεχάστηκε τόσο πὺ τρεῖς φορὲς χρειάστηκε νὰ τὸν καλέσουνε γιὰ φαί. Στὸ τέλος εἶπε ξηρά:

— Φᾶτε!

Καὶ τὰ μάτια του ὄρες ἔμειναν ὑγρά.

Μετά; Φυσικὰ τιμώρησε τὸν ἑαυτό του μὲ πλῆθος μετάνοιες!

Μήπως, ὅμως ἦταν αὐτὰ μονάχα; Πηγαίνοντας κάποτε ν' ἀλλάξει ἐσώρουχα, ἀνήμερα τῆς Παναγιᾶς, δὲν ἀποξεχάστηκε μὲ τὴν πλυμένη φανέλλα στὸ χέρι;

Ἡ μὴ δὰ «ξυπνώνοντας» ἀπ' τὴ νοσταλγία, ἂν τὸν ρωτοῦσες θὰ μποροῦσε νὰ σοῦ πει τί ἀναθυμιάταν πρὶν ἀπὸ λίγες στιγμές; Νὰ γιατί, συχνόπικνα, γραμμὴ τραβοῦσε στὴν ἐκκλησιὰ σπάζοντας τὰ γόνατά του, σ' ἀμέτρητες μετάνοιες. Τὰ χέρια του χρόνια πονοῦσαν. Κι' ὅμως ἀνελέητη τὴν ψυχὴ του τὴν ἔδεσσε, πάλι, πάντα ἡ νοσταλγία. Τοῦχε—φρόση δική του—«μαγκώσσει τὴν καρδιά». Παιδεύοντας τὸ κορμί του δούλευε μὲ πάθος, προσευχότανε μὲ δύναμη. Ξαγρυπνοῦσε συχνά, μεσοκοπιαζότανε σὲ βαρεῖες δουλειές κι' ἔσκυβε διαβάζοντας «Ἱερὰ γράμματα». Ὅσοιόσο ἡ ψυχὴ του ξέφευγε ξέφρανη ξενομιλώντας μ' ὄνειρα. Ξωτικά τὴν ἐξουσίαζαν. Κι' ἡ Χριστιανικὴ συνείδηση τοῦ Πατέρα Ἡσυχίου ἀντιμετώπιζε «τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον». Χρόνια καὶ χρόνια ἡ ἴδια ἱστορία, μιὰ ἀβάσταγη ἁμαρτία! Ἄν δὲ λογαριαζόταν κι' αὐτὸ σὰν πιὸ μεγάλη ἁμαρτία θ' αὐτοκτονοῦσε. Ναι, τὰ πρῶτα χρόνια τῶχε σκεφθεῖ. Ἦταν τότε πὺ τὰ ὄνειρα, «ἄλλοι τοῦτοι ἐχθροὶ τ' ἀνθρώπου» τοῦ ἐφιάλιζαν μ' ἓναν ἔλκυστικὰ περίεργο τρόπο τὸν ὕπνο. Εἶχε σχεδιάσει «ν' ἀφίσει καὶ μοναστήρι καὶ σχῆμα γιὰ νὰ μὴν κολάζει τὴν ψυχὴ του».

Μιὰ δυὸ-δέκα δὲν κρατήθηκε. Ἐξομολογήθηκε στὸν πνευματικό του πατέρα, τὸν ἀγαθὸ γέροντα Ἰωακείμ τὶς σκέψεις αὐτές. Μὰ κείνος τὸν ἀπότρεψε ἀποδείχνοντάς του πὼς αὐτὰ ἦσαν «διαβολαὶ τοῦ Διαβόλου». Κι' ἄρχισε νὰ τότε γκαρδιώνει μὲ ἱστορίες ἐκκλησιαστικές.

Σι' ἀναμεταξὺ χιλιάδες φορὲς ὁ ἥλιος χρῦσωσε τὰ τζάμια

τοῦ Μοναστηριοῦ γέροντας στὴν ἀντικρυνὴ ψηλοκρεμαστὴ κορφὴ τοῦ Τσοῦκα. Φυσικὰ στὸ διάστημα αὐτὸ, ἔξω ἀπὸ σπάνιες ἐξαιρέσεις, τοῦ μοναστηριοῦ τὴν ἡσυχία δὲν τὴν τάραξε τίποτε. Πίσω ἀπ' ὅλες ὅμως τὶς στιγμὲς τοῦ Πατέρα Ἡσυχίου παραμόνευε, συχνά, μαζί μὲ τὴν ἀκαθόριστη νοσταλγία καί, κάτι πὺ μωράζωνε τὴν ἔξαλλη, ἄλλες μέρες ἢ ὄρες ἐνεργητικότητα. Σὲ παρόμοιες στιγμὲς θεωροῦσε τὴ ζωὴ «ἀληθινὸ δυστύχημα». Γιατί, λοιπόν, μᾶς τὴν ἔδωσε ὁ Θεός; Γιὰ νὰ δοκιμάσει τὴν ψυχὴ μας; Ἄ! Ναι, σωστό. Καὶ τότε ὄρθια-λέστα ἡ ψυχὴ, ἡ διάθεση, ἡ θέληση τοῦ Πατέρα Ἡσυχίου: «Κατὰ τοῦ διαβολέως».

Τὶς μέρες αὐτὲς οἱ ψαλμοὶ ἀνέβαιναν περισσότερο ζεστοὶ στὸν Οὐράνιον Πατέρα. Μὰ δὲν πήγαινε πολὺ. Ξανατόπωνε τὸ σαράκι, ἡ νοσταλγία πὺ ἐνῶ, θαρρεῖς, γεννιόταν ἀπ' τὴ γύρω ἡσυχία κι' ἔδενε μ' ἐκείνη τὸν Πατέρα Ἡσυχίο, ξεσήκωνε φορτῶνα στὴν ψυχὴ του.

Συχνὰ δυσανασχετώντας ἔνοιωθε νὰ τότε βαραίνει ἡ γενειάδα. Κι' ἀναρωτιόταν ἂν ἦταν αὐτὸς ἢ κάποιος ἄλλος πὺ πήρε τὴν ἀπόφαση νὰ ντυθεῖ καλόγερος. Μὰ μετάνιωμε, μονοστιγμὴς: Καὶ τότε σὰ δυστύχημα θεωροῦσε τὰ νειάτα του. Τάχα τί ἀξίζαν: Τώρα δυσφορώντας ἐνάντια στὸν ἑαυτό του, ὑποψιάζοντας σὰν ἐχθρὸ του, σὰ φίλο τοῦ Σατανᾶ ψιθύριζε: «Ἐχω τὸ ἓνα πόδι στὸν τάφο κι' ὅμως τ' ἀγύριστο κεφάλι γυρίζει στὰ περασμένα... Κολάσθηκα. Μὲ καταράσθηκα». Τί θ' ἀπογινόταν ἡ ψυχὴ του ἢ δόλια; Ἔτσι εἶναι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί; Μποροῦσε νᾶναι Ἡγούμενος ἱσάξιος τοῦ Πατέρα Ἰωακείμ, ἀντάξιος τοῦ Μοναστηριοῦ; Μιὰ σκῆτη τοῦ ταίριαζε. Τί καθόταν λοιπόν;

ΖΗΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

IDEAL

Σε χρυσούς τάφους λυσίκομη ἔγειρε καὶ κλαίει ἡ Σελήνη
τὰ ὄνειρα ποὺ ἔμειναν δίχως ὀνόματα στὸ γυμνὸ χῶμα.
Φρουρὸς τῆς Σιωπῆς, λόχος δρυῶν, τὸ ὑγρὸ σύνορο κλείνει
τῆς λήθης, ὅπου ἀγνὸ φάσμα ἢ νεκρὴ ζωὴ πλανιέται ἀκόμα.

Καὶ σὺ νὰ ὀδεύεις μὲ τοῦ λυκόφωτος τὸ ἄστρο στὸ χέρι
τραγικούς βράχους, ζητώντας—μυστικὴ, μάταιη ἐλπίδα—
τὸ πτώμα τῆς χαμένης θύελλας, τὸ σκληρὸ μαῦρο μαχαίρι
ποὺ ἄφησε φεύγοντας σὲς ἄφρονες ἀκτῆς ἢ καταιγίδα

Ἐκεῖ κατάκοπο, σκυμμένο πάνω ἀπὸ τεφρὸς ἀβύσσους
καθὼς μ' ἀντίκρουσες, τὰ μάτια σου ἔδρεψε τὸ ἔκθαμβο δέος·
κι' ὅμως μὲ τὸ λαμπρὸ κεραυνὸ στὰ μαλλιά μου—ἄνθος τοῦ
[μίσους,

στῆς ἀστραπῆς τὸν καθρέφτη κοιτάχτηκα—κι' ἤμουν ὄρατος.

Ἐξοῦσε ἀκόμα βαθειά μου ὁ μακρυνὸς ἔρωσ γιὰ σένα.
μὰ ἐσὸν δαρμένη ἀπ' τὴν ἔξαλλη φωνὴ ποὺ ἔκρουαν τὰ δάση
δέχτηκες ἴσως τὸ φιλὶ τ' οὐρανοῦ—φωτιά στὰ φρένα—
αἰμάτινη σπονδὴ στὴν παιδικὴ καρδιά—καὶ εἶχες ξεχάσει

Βογγούσε ἡ μνήμη μου τὰ μυθικὰ μαλλιά νὰ σοῦ στολίσει
μὲ δάκρυα—κύματα, μὲ τὸ λευκὸ λυγμὸ ποὺ δὲν τελειώνει
στὰ χεῖλη ἐσπάραζε τὸ ἀλυγρὸ φίλημα νὰ σὲ φιλήσει
μέσα στὴν ἄρρωστη σιγὴ ποὺ ἀκούγονταν νὰ χαμηλώνει.

Ἄλαλη ἀντίκρου μου ἐστεκόσουν· καὶ πολλὴν ὥρα ἐκοιτοῦσες
στὸ ἀναπαυμένο δειλινὸ τὴν ὄψη μου μὲ ῥίγος τρόμου.
Ὡς ποὺ χυμώντας πρὸς τὴν πύλη τῆς νυκτός, μὲ χαιρετοῦσες
μὲ τοῦ λυκόφωτος τὸ ἄστρο ποὺ ἐγκρέμισες μέσ' σι' ὄνειρό μου.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ

ΤΟ ΚΡΟΣΣΙ*

«In nova fert animus muta-
tas dicere formas corpore».
OVIDIUS

Κι' ἡ ἄλλη τὴν κοίταξε. Νοιώθοντας ἕνα μίσος, ποὺ δὲν
τολμοῦσε οὔτε σὶν ἑαυτὴ νὰ τὸ φανερώσει. Γιατί τότε θά-
πρεπε νὰ γκρεμίσει ὀλάκαιρον ἐκεῖνον τὸν κόσμον. Νὰ φτιάξει
κάτι καινούργιο, δικό της. Κι' ἐνοιωθε φτωχὴ γιὰ νὰ φέξει νέο
φῶς. Μόνο ἀγριεμένο σκιροῦσε μέσα τῆς ἀπελπιστικά, κάτι
σκοτεινὸ ποὺ ἀπομονώνει. Κι' ἐπίπλαστη κλείνει τὴν ὑπαρξὴ
μὴ μάσκα παραδοχῆς. Ἡ μυστικὴ κακία ποὺ ὑποσκάπτει τὸ
ἔξένο καὶ τὸ δικό, γιὰ νὰ ὑψώσει στὰ ἐρείπια τὴν ὕστατη λύση.
Πῶς ἀλλοιωῶς; Κι' εἶπε:

— Νὰ τὸ ῥάψω. Ἐχω παρόμοια κλωστή.

Ἄπλωσε τὸ χέρι τῆς πρὸς τὸ κρόσσι. Καὶ τότε ἐκείνη εἶδε
στὸ φεγγερὸ αὐτὸ κομμάτι τῆς σάρκας, ποὺ τὸ φανταζόταν ἀνύ-
παρκτο, τὶς λεπτομέρειες μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Μὲ σκιὰς πάνω στοὺς
κόμπους τὰ δάχτυλα προχωροῦσαν βαθειὰ σκίζοντας τὸν καρπὸ.
Καὶ τὰ νύχια ἀσπρογάλαζα ἐνώνονταν ἀνεπαίσθητα μὲ τὴ σάρκα
σὰν παραμορφωμένα ἀπίδια ποὺ μαράθθηκαν καὶ κοντεύουν νὰ
πέσουν. Ἦταν σὰν ἕνα χέρι πῆλινο ποὺ νᾶβγαине μέσα ἀπ' τὴ
γῆς. Καὶ ζητοῦσε νὰ πάρει ἐκεῖνο τὸ χέρι. Κι' ἦρθε καὶ στάθηκε
ἀντίκρου στὸ δικό της τῶμορφο χέρι. Κι' ἀνάμεσά τους ἦταν τὸ
κρόσσι. Κάτι δικό της ποὺ δὲν θᾶφηνε νὰ τὸ γκίξει κανεὶς.

Μὴ, μουρμούρισε σὰν νὰ παρακαλοῦσε. Ἄς μείνει κι' ἕνα
κομμένο.

Μὰ τὸ χέρι τῆς ἄλλης ἀπαιτοῦσε. Καὶ κείνη δὲν ἄνθεξε.
Μέσα τῆς ἀναταράχτηκε τὸ κενό. Σὰν τελειωτικά νὰ τῆς ξέφευγε
ἢ στερνὴ στάλα τοῦ εἶναι τῆς. Ἐνάντια σ' ὅτι ἤξερε καὶ σκε-
φτόταν. Σὰν σὲ ὄνειρο ἀπίθανο. Μ' ἀπόφαση ἐσπρωξε τὰ κομ-
μάτια ἐκεῖνη τῆς λεπτῆς μεταξένιας κλωστῆς. Καὶ σὰν νὰ παρὰ-
δινε σ' ἀδιάφορα χέρια τὸν ἑαυτὴ τῆς, ἔκλεισε τὰ μάτια.

Μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς ἀγνοίας, ἡ ἄλλη ἀσυγκίνητη πῆρε τὸ
κρόσσι. Τὰ δάχτυλά της ἀπόσεχτα μπλέχτηκαν μὲς σὲς κλω-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

στές του. Γι' αὐτὴν στὸ βάθος δὲν ἄξιζε τίποτα. Ἦταν μιὰ λεπτομέρεια τοῦ φριχτοῦ αὐτοῦ λεπτοῦ τόπου ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ ὑπηρετεῖ. Θᾶθελε νὰ τὸ κάνει κομμάτια, νὰ τὸ πετάξει. Τόσοι ποὺ πεθαίνουν . . . Μὰ βάλθηκε νὰ τὸ συμμορφώσει, νὰ μαζέψει τὰ αἰθίσασα μέρη του. Καὶ κείνος ὅταν γυρίσει τὴν νύχτα. Στὴν σκοτεινὴ κάμαρη μ' ἓνα γράμμα στὸ χέρι. Ἔνας κακομοίρης. Κι' ἀντικρὺ αὐτὴ ποὺ δὲν ξέρει τί θέλει . . .

Πόνεσε κι' ἔβγαλε μιὰ μικρὴ κραυγὴ. Εἶχε χωθεῖ μιὰ ἀπ τὶς κλωστής στὸ ράγισμα τοῦ νυχιοῦ της. Τὸ βλέμμα της γύρισε καὶ ξανάδε τὴν ἄλλη ποὺ στεκότανε ὠχρή. Εἶχε ἀνοίξει τὰ μάτια ξαφνικά σὰν νὰ τρώμαξε. Κι' ἦταν ἀχνὴ σὰν σύννεφο ποὺ πίσω του φαίνεται ὁ οὐρανός. Τράβηξε καὶ ἔκοψε τότες τὴν κλωστή ἀπὸ τὸ κρόσσι. Τὴν πέταξε μετὰ. Καὶ χωρισμένη ὅπως ἦταν δὲν εἶχε πιά χῶμα. Αἰωρήθηκε ἀθόρυβα στὸ κενὸ πρὶν νὰ πέσει. Γιατί τόση λύπη λοιπόν; Μήπως αὐτὴ δὲν τὸν ἔδιωξε;

— Μὴ στεναχωριέστε, εἶπε. Αὐτὸς δὲν εἶχε ὑπάρξει γιὰ σᾶς.

Ἦταν ξένο. . .

Τὴν εἶδε ποὺ λύγιζε ἀλαφρισμένη. Τὰ χέρια της σὰν πουλιὰ κίτρινα, ράμφιζαν τὴν κίτρινη ἀπόχρωση τοῦ δωματίου, μ' ἀπόγνωση σὰν νὰ ψάχναν στὸ χάος. Κι' ἡ κλωστή ἀπ' τὸ κρόσσι ἔπεφτε ξαφανίζοταν ἀργὰ πρὸς τὰ κάτω. Πρὸς τὰ κεῖ ποὺ γεννιότανε τώρα ἓνα στρώμα πυκνὸ σκοταδιοῦ ποὺ πνίγει τὶς ξεχωριστὲς λεπτομέρειες. Κι' ἔνοιωσε πάλι τὸ μῖσος. Ὁ ἄλλος ποὺ θὰ στεκόταν στὸ παράθυρο ἀπελπισμένος κοιτάζοντας τὸν ἔρημο δρόμο. Λοιπὸν τί γυρεύαν τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα δάχτυλα. Μήπως τὴν κλωστή;

— Μικρὸ τὸ σκουλίδι, ξανάπε. Αὔριο θὰ καθαρίσω προσεχτικά.

Τὰ χέρια της αἰσθρούνταν δίχως κατεύθυνση πιά. Τὰ κοιτάζε νὰ σηκώνονται καὶ ν' ἀπλώνουν δυὸ δίσκους λευκούς. Δυὸ ἄδειες παλάμες. Κι' ὕστερα νὰ ξαναπέφτουν ἀπότομα μὲ μιὰ λοξὴ κίνηση πρὸς τὰ πίσω. Λὲς καὶ χορεύει, συλλογίστηκε. Κι' ἐπανᾶλαβε δίχως ὄρεξη:

— Δὲν εἶχε ὑπάρξει σᾶς λέω. Δὲν εἶχε ὑπάρξει ποτέ.

Βαρεῖα ἀπλώθηκε μετὰ τὰ λόγια της ἡ σιωπὴ. Σὰν νὰ ἦταν σ' ἓνα ἄδειο δωμάτιο. Τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀντικρὺ, μπερδεύοταν μὲ τὸ ροζ τῆς κουρτίνας. Σὰν ἓνα ἀπ' τὰ πολύχρωμα πουλιὰ, βούλιαζε ἀπρόσωπο χωρὶς ἐνδιαφέρον. Καὶ δὲν ἦταν πιά λόγος οὔτε νὰ πεί, οὔτε καὶ κάτι νὰ κάνει. Ὅπως σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ κόβεται τ' ὄνειρο κι' ἀνώφελα συνεχίζεται ὁ ὕπνος. Στενόχωρα. Ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη νὰ ξεφύγει ἀπ' τὸ κενὸ ποὺ δὲν ξαναγίνεται τίποτα.

Κι' ἄκουσε τότε τὸ γέλιο. Ἀβίαστο σὰν πηγὴ ποὺ ἀναβρύ-

ζει, γέμισε μὲ λυγμούς τὸ δωμάτιο. Γέλιο ἀλλόκοτο. Ἀπαλὸ ὅπως ἡ βροχὴ τῆς ἀνοιξης ποὺ πέφτοντας συναντᾷ στὸ χῶμα τὰ πρῶτα λουλούδια. Μιὰ ἀμφίβολη ζεστασιὰ ἀπλώθηκε στὸ φῶς ποὺ τρεμούλιαζε. Κι' ἀπόρρεσε στὴν ἀρχὴ κι' ἀγανάκτησε. Μὰ ὕστερα τρώμαξε. Γιατί παράδοξα τὴν συνέπαιρνε αὐτὸ τὸ γέλιο. Τὸ αἰσθάνθηκε νὰ περνᾷ στὸ κορμί της καὶ νὰ καταλαγιάζει μέσα της νικόντας τὸ μῖσος. Σὰν νὰ μὴν εἶχε ἀντικρὺ της πιά κάτι ξένο κλειστό, αἰσθάνθηκε ἀγάπη, ὅπως γιὰ κάποιον μυστικό, δικό της ὀλότελα.

Καὶ κείνη ἔπαψε νὰ γελᾷ. Σὰν ἀλαφρωμένη ἀπὸ βάρος ἔνοιωθε τὴν ἀσφάλεια μιᾶς ἀγκαλιᾶς πλαιύτερης. Ὅπως πρὶν μείνει μονάχη, ἀνάμεσα στοὺς δικούς της, παιδί. Ἐβλεπε τὸ κρόσσι στὰ χέρια τῆς ἄλλης μ' ἐμπιστοσύνη. Κι' ἦταν τὸ κρόσσι τώρα πιὸ καλοφτιαγμένο, ἰσιωμένο σὰν τ' ἄλλα, ποὺ κατοικοῦσαν κάτω ἀπ' τὸν ρόδινο οὐρανὸ τῶν πουλιῶν. Ἔνας κόσμος καινούργιος. Ὅπως ζωντανεύουν οἱ κοκάλινες κοῦκλες στὸ παιχνίδι. Ὅπως γίνονται ἐκστρατείες καὶ χαρὲς μὲ τὰ ξύλινα ἄλογα. Ὅπως τραγουδοῦν μαζὺ μὲ τὸν ἥλιο καὶ τ' ἄστρα.

— Νὰ τὸ ράψεις, εἶπε, ἂν ἔμενε ἄραφο θὰ χανόταν.

Ἐτοιμάστηκε ἡ ἄλλη νὰ φύγει. Μὰ σὰν καὶ νὰ θυμήθηκε κοντοστάθηκε. Στὸ χέρι της κρατοῦσε κάτι ἀκόμα. Τῷ γιὰ ὄπλο στερεὸ ὅταν ἐρχόταν. Ἡ δική της ἡ ὑπαρξὴ ἡ μαρᾶζωμένη θὰ τὸ πετοῦσε σὰν κατάρρα μικρὴ, ποὺ θάκανε πιὸ φανερὴ τὴν ραγισματιὰ ποὺ χωρίζει ὅποιον δὲν ὑπαρξε, ἀπ' τὸν δυνατὸ ποὺ θαρρεῖ πὼς ὑπάρχει. Μὰ τώρα τὸ φῶς εἶχε γίνει λεπτὸ πλημμυρισμένο ἀπὸ ἀδύναμους ἴσκιους. Γεμάτο εὐπλαστες μενεξεδένιες ἀνταύγιες ποὺ τρεμπούσαν. Δὲν μποροῦσε. Δὲν σκοτώνουν ἓνα νεκρὸ.

— Κόρη μου, τῆς εἶπε σιγά, μένει τώρα αὐτὸ . . .

Καὶ δίνοντάς της στὸ χέρι κάτι ψυχρὸ, βγήκε ἀλαφροπατόνας κι' ἄφησε τὴν πόρτα γυρτή.

Σχηματίστηκε ρεῦμα. Ἔνας ἀγέρας νωθρὸς πέρασε ἀπ' τὸ ἄνοιγμα φέροντας μιὰ μυροδιὰ ὑγρασίας. Σὰν νὰ ράγισε ἐκεῖ στὴν πόρτα τὸ δωμάτιο, ἔχασε τὸ ἰδιαίτερο φῶς του. Ἀποκαλύφτηκε ἓνα σκοτωμένο γαλάζιο στὶς ταπετσαρίες τοῦ τοίχου μὲ τὰ ξεβαμμένα γεράνια. Οἱ σιλουέττες τῶν ἐπίπλων μοιάζαν σὰν ἑτοιμόροπες. Μόνο ἡ κουρτίνα στάθηκε ζηλόφρονα ἀκίνητη. Καὶ κείνη κοντὰ στὰ κεντημένα πουλιὰ, ἔνοιωσε νὰ πλησιάζει στὸ ὄριο. Ἐκεῖ ποὺ ἀρχινᾷ ἡ ἀμφίβολια.

Ἦταν ἓνας κρίκος χρυσὸς μὲ τ' ὄνομα ἐνὸς ξένου ἀνθρώπου στὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια. Τὴν νύχτα. Ἔνας περαστικός στὸ διπλάνο τραπέζι μὲ σηκωμένο γιακά, ποὺ ἀπ' τὰ κίτρινα δάχτυλά του ξαναμιζόταν γαλάζιος καπνός. Στὶς εἰσαζέρες, στὰ κου-

τιὰ ἀπ' τὰ μπισκότα, ζωγραφιστὰ παιδιὰ κρατοῦσαν στὸ χέρι τους τὸ καθένα ἓναν ἥλιο. Χλωροτικά φυτὰ στὶς γωνιὲς μέσα σὲ γλάστρες τυλιγμένες μὲ μῶβ τζελατίνα. Καὶ μιὰ ξένη φωνὴ ἀπὸ λέξεις πού δὲν θ' ἀνθέξουν στὸ φῶς τῆς αὐγῆς, ὅταν θάναί τὸ ἀποψινὸ βράδυ, χιές. Ἡ ὑπόθεση γιὰ τὸ ταξίδι, πού ὅτι δὲν εἶναι ἄρμονικὸ εἶναι ἀστεῖο. Καὶ μόνο ἄρκει νὰ πιστέψεις γιὰ ν' ἀνεβάσεις τὴν ἀστειότητα σ' ἀλήθεια. Ἔτσι κι' ὅταν τῆς πέ- ρασε τὸ δυχαυλίδι στὸ δάχτυλο εἶχε ἀπορέσει, πού ἔνοιωσε τὰ δύο του χέρια νὰ τρέμουν. Μήπως δὲν ὑποκρίνονταν στὸ βάθος κι' οἱ δύο τους.

Καὶ τώρα φεύγοντας ἡ ἄλλη εἶχε πάρει τὸ κρόσσι. Κι' αὐτὴ κρατοῦσε τὸ δαχτυλίδι στὸ χέρι. Αἰσθανόταν σὰν νᾶχε βρεθεῖ μέσα σ' ἔρημο ἀτέλειωτη διατηρόντας ἓνα ποτήρι νερό, πού εἶναι ἡ ζωὴ νὰ τὸ πιεῖς μὰ κι' ὁ θάνατος. Καὶ τίποτα δὲν γινό- ταν ν' ἀλλάξει, ἀπ' ὅτι ἦταν πρὶν. Μόνο ἓνα σύννεφο εἶχε κατέ- βει καὶ μετὰβαλε τὸν ρυθμὸ, τὸν πῶ μυστικό. Κι' ὅλα σκοτί- ζονταν γύρω τῆς παίρνοντας βάρος κι' ἀφήνοντας μιὰ εὐκόλη διάθεση ὑποταγῆς. Ὅμως κι' ἡ παραδοχὴ τοῦ θανάτου δὲν ἦταν ὁ ἴδιος ὁ θάνατος, μιὰ καὶ κάπου στὸ σκοτάδι πεσμένη θ' ἀπό- μενε γιὰ πάντα ἡ τελευταία κλωστή ἀπ' τὸ κρόσσι. Μ' ἀντίκρου ἡ μεταξένια κουρτίνα ἀκίνητοῦσε ἀπόλυτα ἀδιάφορη. Συμβατι- κὸς οὐρανὸς πού φίλτραρει φῶς γιὰ ἓναν κόσμο, μὲ τὰ πουλιά πού διαβαίνουν καὶ μένουν ἀκίνητα στὸ ἴδιο σημεῖο. Μὲ τὰ ὄντα πού ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτὸν ἀναπόσπαστα.

Καὶ δίχως νὰ τὸ σκεφτεῖ, παραμέρισε τὴν κουρτίνα. Τὴν τράβηξε. Ἀπὸ κάπου ψηλὰ κουνούνισαν οἱ μπρούτζινοι κρίκοι, πού τὴν κρατοῦσαν. Ἰσχυροὶ κυματιστοὶ πλημμυρίζον τὴν λεπτὴ ἐπιφάνεια. Γιὰ λίγο ἀκόμα πετάρισαν τὰ πουλιά, κουνήθηκαν τὰ κρόσσια. Κι' ὕστερα παραμορφωμένη ἀπόμεινε στὴ σκιά τοῦ πλαισίου μιὰ νέα ἄχρωμη εὐθεία, σ' ἓνα ἰσχνὸ μούδιασμα ἀνυ- παρξίας πού ἀλλελεῖται καὶ σβύνει. . . Ἦρθε τὸ πρόσωπό τῆς κι' ἀκούμπησε στὸ τζάμι τῆς μπαλκονόπορτας. Κι' ἔνοιωσε ἡ σάρκα τῆς τὴν ψυχράδα τῆς διαφάνειας.

Ἐνας βαθὺς οὐρανός, πού τὸν διαπερνοῦσαν πράσινα αἰω- ρούμενα φῶτα. Κι' ἓνα κομάτι γκριζο βουνὸ κρεμόταν ἔρημο στὴν ἀπόσταση. Πῶ κατὰ τὰ σπῆματα σὲ σειρὰς ἀκανόνιστες, δρό- μοι περιορισμένοι ἐσωτερικοὶ πού τοὺς περνᾶνε πάντα τὰ ἴδια πρόσωπα, ὅταν γυρίζουν ἀπ' τὴν περιπλάνηση. Κι' ἀνάμεσα στὶς στέγες τὸ κενὸ πού ὀρίζει τὴν ὑπαρξὴ τῶν κοινῶν δρόμων. Ἦταν μὲ πέτρες χτισμένη ἡ πόλη, σὰν κάστρο πού τὸ κυκλᾶνε ἡ ζωὴ πού περνᾶ. Κι' ἓνα δέντρο ξεπετοῦσε τὰ κλαδιά του γυ- μνά πρὸς τὰ πάνω.

Ἦρθε καὶ στάθηκε ἓνας ἴσκιος στὸ ἀντικρυνὸ παραθύρι.

Εἶδε ἀκαθόριστη σὰν τὸ χρῶμα τῆς ὀμίχλης τὴ μορφή μιᾶς ξέ- νης γυναίκας. Καὶ στὸ σκοτεινὸ πλαίσιο τὸ λευκὸ τῆς χέρι πού ὑψώθηκε κρατώντας ἓνα κομάτι πανί. Εἶδε ἀκόμα τὸ στόμα πού ἄνοιγε, καὶ τὴν συνεπῆρε μιὰ περιέργεια πούχε ὅλα τὰ συστα- τικά τῆς χαρᾶς. Σὰν νᾶβρισκε κάποιον δικὸ πού θὰ τῆς μιλοῦσε μιὰ λέξη, στὴν μέση ἐνὸς ἔρημου τόπου. . .

Ὅμως δὲν ἄκουσε τίποτα. Τὸ στόμα ἐκεῖνο ἀφοῦ μίλησε ξανάκλεισε ἤρεμα. Καὶ τὸ χέρι ἄφησε τὸ πανί. Ἦταν ἓνα μαν- τῆλι πολύχρωμο πού ξεδιπλώθηκε κι' ἀφοῦ μετεωρίστηκε σὰν πουλὶ φτερούγιζε μιὰ λοξὴ τροχιά πρὸς τὰ κάτω. Ἔσκυψε κι' εἶδε ἓνα ἄλλο χέρι κοκκινωπὸ νὰ τ' ἀρπάξει. Καὶ πάλι ὑπό- θεσε πὼς εἰπώθηκε κάτι. Μὰ καὶ πάλι δὲν τὸ ἄκουσε Ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ στὸν ἔξω κόσμο ὑπῆρχε τὸ τζάμι τῆς μπαλκονόπορ- τας. Κι' ὅπως ἔσβυσε ἀπ' ἀντίκρου ἡ μορφή πού μίλησε ἀπ' τὸ παράθυρο, στὸ δωμάτιο ἀπλώθηκε κάτι σὰν μοναξιά ἀνεκπλή- ρωτου πόθου.

Ἀντικρυστὰ πάνω στὸ τζάμι, ἀχνὸς κι' αὐτὸς σχεδιάστηκε ὁ ἑαυτὸς τῆς. Συμπλέκονταν μέσα τῆς τὰ ἀκαθόριστα σχήματα. Καινούργιοι τόποι πού τοὺς φωτίζει ἡ ἀμφίβολη φλόγα τοῦ δειλινοῦ, καὶ πλάθονται ἀνεξιχνίαστοι, πρὶν ἀπ' τὴν νύχτα πού ἰσοπεδῶνει, ξετυλίγοντας γύρω τῆς μιὰ κορδέλα σιωπῆς. Κι' ἦταν τὸ ἴδιο ὅπως τὸ ξημέρωμα. Μόνο πού τοὺς κοιτοῦσε ὅπως κά- ποιοι πού ξεκινᾶν ξεχωριστὰ καὶ παραδίνονται στὸ χρόνο γιὰ μιὰ νύχτα καὶ μόνο βαθειὰ τους κρατᾶνε τὸν φόβο μήπως χα- θοῦνε γιὰ πάντα, καὶ μ' ὅλο πού ὁ ἓνας θὰ μείνει, ὁ ἄλλος δὲν θὰ τὸν ξαναδεῖ.

Ἔτσι κοίταζε τὸν ἑαυτὸ τῆς πίσω ἀπ' τὸ τζάμι. Καὶ τὴν παρατηροῦσε κι' αὐτός. Ὁχρὸ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τὸ ἴδιο πρό- σωπο χωρὶς λεπτομέρειες. Μὲ τὴν ἀνεξαρτησία πού διατηροῦσαν πρόσωπα παλῶν ἀναμνήσεων μέσα τῆς. Ἀπ' αὐτὰ πού κατοι- κοῦσαν τώρα στοὺς κόσμους τῶν ἴσκιων. Καὶ σήκωσε τὸ χέρι καὶ χτύπησε τὸ γυαλί μὲ τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι. Ἀκριβῶς χτύπησε στὴ θέση πού δύο κύκλοι σκοτεινοὶ ὀρίζον τὰ μάτια τοῦ ἀχνοῦ εἰδώλου. Ἀκούστηκε τότε ἓνα ἄρπισμα ἤχων, ὅπως ὅταν χτυ- πάει τὸ ραβδί τοῦ θαύματος πάνω στὸ μαρμάρινο σῶμα πού εἶχε ὑπάρξει κάποτες ζωντανό. Καὶ κάτι ἔλαμψε ἐκεῖ. Σὰν κά- ποιο λόγισμα ἀστραπῆς νὰ γυάλισε τὰ δύο ἐκεῖνα μάτια. Καὶ ζύγωσε τότες αὐτὴ καὶ τὰ κοίταξε καὶ τὴν πλησίασαν κι' αὐτά. Κι' ἦταν σὰν τὴν ἐλπίδα. Κι' ἦταν σὰν τὸν φόβο. Μήπως καὶ χάσει κάτι πολύτιμο πούχε ἀποκτήσει, τραβήχτηκε ἀπότομα.

Μὲς τὰ σκοτεινισμένα νερὰ τῆς βαθυπράσινης λίμνης τους εἶχε ἐπιστρέψει ὁ Κολυμβητής. Κι' ἦταν τώρα, ἔτσι τῆς ἔμεινε ἀπ' τὸ φευγαλέο του πέρασμα, ὁ μικρὸς βλογοκαμένος καμπού-

ρης πού στο πελώριο ρόδινο χέρι του τὸ ψιλὸ σὰν κλωστή, κρατοῦσε ἕναν κρίκο χρυσοῦ. Καὶ τὴν συνεπῆρε πάλι τὸ ρίγος. Σβύστηκε κάθε σκέψη, καὶ ράγισε μέσα της ἡ ἀμφίβολη λογική. Ὅπως ὅταν ὦρα μεσάνυχτα φουσᾷ μιὰ πνοὴ καὶ σαρώνει τ' ἀστέρια . . .

Ἐκεῖ ὄρθια στὴ μέση ἑνὸς κόσμου πού ἀργὰ παραδινόταν στὸ σκοτάδι, ξαναθυμήθηκε πάλι τὸ κρόσσι. Σὲ λίγο θὰ τὸ ξανάραβαν στέρεα κάτω ἀπ' τὴ ρόδινη μεταξένια κουρτίνα. Καὶ ἀπὸ αὐριο κάτω ἀπ' τὸ φιλτραρισμένο της φῶς, σὲ μιὰ ἀκίνησια πού τὴν μετροῦνε ἀτέλειωτες μέρες, θάμενε ἐκεῖ στὴ σκιά ξανά λυγισμένο στὸ πάτωμα. Προφυλαγμένο πίσω ἀπὸ γυάλινα τζάμια καὶ πέτρινους ὄγκους, μὰ παραδωμένο τελειωτικά στὴν φθορὰ πού θὰ ῥχόταν.

Κι' ἄκουσε κάτι συρτὸ πού ζύγωνε πρὸς τὴν πόρτα. Βήματα πού περνοῦσαν στὸ δωμάτιο δίπλα διακριτικά. Ὅπως ὅταν βιάζονται νὰ βγάλουνε κάποιον νεκρὸ ἀπ' τὸ σπῆτι του, καὶ μόνο τριγωνῶν θλιβεροὶ μὲ κινήσεις ἀλαφριῆς κοιτάζοντας τὸ ρολοῖ.

Ξαναμπῆκε πάλι τὸ ρεῦμα τοῦ μαλακοῦ μουχλιασμένου ἀγέρα. Ἄκουσε τὰ βήματα πού στάθηκαν μπρὸς στὸ κατῶφλι. Κι' ἔνοιωσε πὼς ὑπολείποταν μόνο ἕνας χτύπος σιγανός. Τὸ βέβαιο χτύπημα πού εἰδοποιεῖ πάντα στὴν τελευταία πόρτα πού μισογέρνει . . . Κι' ὕστερα κάτι ξεφεύγει σὰν θρόισμα μεταξένιας χορδῆς πρὸς τοὺς κόσμους τοῦ ἀγνώστου, καὶ δὲν ἐπιστρέφει ποτέ . . .

Ἄδειο βρῆκε τὸ δωμάτιο ἢ ἄλλη. Μόνο μπαίνοντας πρόσεξε στὸ μπαλκόνι ἕνα σῶμα νὰ στέκεται ὄρθὸ μὲ τὰ χέρια οἰχμένα πρὸς τὰ πίσω. Σὰν ν' ἀνάπνεε βαθεῖα. Κι' ἀπ' τὴν ἀνοιχτὴ τζαμένια πόρτα ἔφτανε ὡς αὐτὴν ὁ ψυχρὸς ἄνεμος τῆς ἀνοιξιᾶτικης βραδυᾶς, μυνόντας τὴν μυστικὴ δόνηση τῆς καινούργιας ζωῆς. Ζύγωνε μὲς τὸ σκοτάδι κι' ἄκουσε τίς φωνὲς ἀπ' τὸν δρόμο πού περνοῦσαν οἱ ἀνθρώποι. Λόγια ἀσύνδετα πού ξανεμιζόνταν δίχως νόημα καὶ χάνονταν ψηλὰ πρὸς τὸ ἄπειρο, πού σαλαγίζαν τ' ἀστέρια. Τὴν ξανακοίταξε μὲ στοργή.

Ἐκεῖ πάνω στὸ πέτρινο μπαλκόνι πού στεκόταν τῆς φάνηκε σὰν νᾶχε μείνει ἔρμαιο σ' ἕναν βράχο στὴν ἄκρη τοῦ χάους, ἀντικρουσὰ μὲ τὴν νύχτα πού κυλοῦσε σιγὰ ἀπ' τὸν ὀρίζοντα κι' ἔρχόταν ν' ἀναγκαστεῖ μὲ τὴν πόλη . . .

. . . Κι' ὕστερα ὅσο μποροῦσε ἀλαφρότερα, ξανάκλεισε τὸ τζάμι. Τράβηξε τὴν κουρτίνα κι' ἀνάψε φῶς. Καὶ γονατίζοντας πάνω στὸ πάτωμα, ἤσυχη σὰν νὰ μὴν ἦταν ὅπως πάντα ὡς τὰ τώρα μονάχη, ἄρχισε νὰ ράβει τὸ κρόσσι . . .

ΓΕΩΡΓΗΣ ΚΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΝΕΚΡΟΣ ΑΔΕΡΦΟΣ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ *)

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

(Στὸν ἴδιο θάλαμ. Νύχτ' ἀκόμη βαθεῖα. Φέγγει μόνο τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι. Στέκει ἀργυρτὴ ἢ Μάνα σὲ ἀγωνί.)

ΜΑΝΑ

ὦ! μέρα, ὦ! Νύχτα τῆς ζωῆς μου ταραμένη,
Ὁ νοῦς μου τρέμει, ἡ δύναμη ὅλη κλωνισμένη,
Κι' ἄλλες βαθιὰ μου δύνამες σταίνοιν κρητήριο,
Καὶ ξένη μέσα μου βουλή, κρυφὸ μυστήριο.
Κι' ὡσὰν ποτάμι, ἄμπρός, θολό, γλιστρῶ ἀπ' τὸν ὄχτο,
Καὶ μὲς τὸ κῆμα του βουλλῶ σὲ ζάλη, μόχτο.
Κεῖδ' πού φοβίζει, σέρνει με, καὶ λαχταρεῖ με,
Κι' ἂν φύγω ὀπίσω πνίγει με, καταπονεῖ με.
Ἀρματωλοὶ μου, Ἀρματωλοὶ μου στὰ σεφέρια,
Τὰ λόγια σας στὰ στήθια μου κρυφὰ μαχαίρια.
Ἄγιέ μου ἐσύ, προβόδωσε, μαζί τους δράμε,
Καὶ τὴ βουλή που δέρνει με, βουλή τους κάμε.

(σιωπηλὴ μιὰ στιγμή καὶ ταραγμένη)

Μά, ὦ! τοῦ Σπιτιοῦ μου ριζικὸ καταραμένο,
Νὰ διῶ νὰ φύγεις μον, Ἀρετῆ, μὲ ψῆκι ξένο!
Τὸ στέφανο σου, τ' ἀκριβό, νὰ μὴ γιλήσω,
Στὸ εἰκονοστάσι μας ψηλὰ νὰ τὸ στολίσω!
Μὲ τὸν καῦμό του ἂν σύγκλινα, δὲ θέλω στέρξει,
Στὴ ξενιτειὰ τὴν Ἀρετῆ μου νὰ παντρέψει.
Θέλει νὰ φύγει; τὴν εὐχὴ μαζί του ἂς πάρει,
Εὐχὴ τῆς Μάνας, τοῦ Σπιτιοῦ, στὸν ταξιδιάρη.
Νὰ τὸν φυλάει στὶς σιράτες του καὶ νὰ γυρίσει,
Κᾶνε στὸν τάφο μου νὰρθεῖ, νὰ προσκυνήσει.
Μ' ἂν ἀρρωστήσει! Ἄλλοι! Καῦμός στὴ δυστυχία του,
Δίχως μιὰ Μάνα κι' ἀδερφή στὴν ἐρημίᾳ του!
Κι' ἂν λάχη!.. ὦ! μὴν τὸ βάζει ὁ νοῦς!.. μοῖρα μου μαύρη!
Δῶσε, Χριστέ, τὴ Μάνα του κοντὰ τον νάβρη.

*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Κόλαση μαύρη στέκει ὄμπρός, σκοτάδι ὀπίσω,
Ἄγιοι, βοηθάτέ με νὰ μὴν παραλογίσω.

(στέκει θλιμμένη, κάνει τὸ σταυρὸ τῆς κι' ἀνεβαίνει στ' ἀνώϊ. Κι' ἔπειτα φαίνεται ὁ Κωσταντῆς νὰ βγαίνει ξερβιά ἀπὸ τὸ καμάρι ὅπου εἶναι εἶσοδὸ στὰ νυκτοθάλαμα τοῦ Σπιτιοῦ).

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σὰν ἀπολύχτερο ξυπνᾶμε μοιρολόδι,
Κι' ὅση ἔζησα σπιτιοῦ χαρὰ, φόβος μὲ τρώει.
Μόνο στὸ νοῦ μας ὄνειρο, σιῆ φαντασιά μας,
Δάψη θωροῦμε νὰ διαβεῖ τὴν εὐτυχία μας.
Κι' ἂν ἄδολη, βαθιὰ χαρὰ λάχη νὰ ζοῦμε,
Φωτῶντα ἢ γνώρα τῆς στερνά, καρδιολαχοῦμε.
Δὲν θέλει ἰδεῖς, ἢ ἴδια χαρὰ ξανὰ νὰ λάψει,
Στὸ ρνάκι, ὡς τρέχει, τῆς Ζωῆς, μιὰ εἰδὴ θὰ στράψει.
Ποῦ ἔναι τοῦ πρώτου γυρισμοῦ ἢ γλυκεῖα φοντάνα,
Σὰν μοῦ προβγήκε ἢ Ἀρετῆ, κοντὰ σιῆ Μάνα,
Στὸ δρόμο, σιῆν αὐλόθυρα! Θησαυρισμένα,
Δάκρυα γλυκά, μὲσ' τὴν καρδιὰ πλημμυρισμένα!
Δὲν πίστευαν τὰ μάτια μου σὲ ὅ,τι θωροῦσα,
Στὸ σπιτί τέτοιο θησαυρό, ποῦ λαχταροῦσα!
Μ' ἀπόψε τοῦ ὕπνου τ' ὄνειρο μὲ ἀναταράζει,
Ἐύπνιος, θαρρῶ, τὸ σπιτί μας μέσα φαντάζει.
Κι' ἄκουσα ζάλο! Ἡ Μάνα μου σὰ ν' ἀγρυπνοῦσε,
Καὶ στὰ κοῖσματα μπροστὰ παραμιλοῦσε.
Κι' ὡς νᾶναι νεκροθάλαμο, πνοὴ παλεύει,
Κρυφὴ μιὰ φρίκη σιῆν ψυχὴ παραμονεύει.
Δίχως νὰ πάρω ἔν' ἀσπασμό, νὰ δώσουν χέρι,
Τ' ἀδέρφια μου ξεκίνησαν γιὰ τὸ σεφέρι.
Στοιχειώνει ἢ ἄψη τους κι' ὄρμη κι' ὄλη ἢ φοβέρα,
Μὲσ' τῆς ἀμάχης, τὸν βαρὺ, θλιμμένο ἀγέρα.
Μάταια, Μάνα, λύγισες μὲ τὴν συμπόνια,
Καὶ πῆρ' ἀπὸ τ' ἀδέρφια μου τὴν καταφρόνια.
Στιγμὴ ποῦ ἢ μοῖρα, θάρρεψα, τὸν δρόμο ἀλλάζει,
Νοιώθω ἢ ζωὴ μου, σὰ φαντὸ νὰ ξεφραδιάζει.
Μὲ πρόδωκε ἢ λαχτάρα μου σὲ ἄλλη λαχτάρα,
Μεταγνωμοῦ τώρα ξυπνᾶ κρυφὴ κατάρρα.
(σιμώνει στὸ παραθύρι ποῦ ξεφεγγεὶ πιά)

Μὰ σεῖς νυκτοφαντάσματα ποῦ κνηγᾶτε,
Κεῖθε, στὸ γλυκοχάραμα μέσα σκορπᾶτε.
Τοῦ ταξιδιάρη ἢ μυστικὴ λαχτάρ' ἀνάβει,

Καὶ φόβους κι' ὄνειρα, βουλή βαθιὰ τὰ θάβει.
Στὸ ξένο ἀπόκριση νὰ πῶ, καιρὸς νὰ τρέξω,
Νᾶρθει στὸ σπιτί τὴν αὐγὴ θὰ τοῦ ὄρμηγέψω.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

(Τὸ ἴδιο δωμάτιο. Στὸ σπιτί σκοτάδι ἀκόμη. Στὰ βουνὰ χαράζει φῶς).

ΜΑΞΙΜΟΣ (Βγαίνει ἀπὸ τὸ πρώτο καμάρι ξερβιά.
Κρατᾷ ἓνα λυχνάρι).

Τῆς Μάνας μου τὰ δάκρυα καὶ τὰ παρακάλια μὲ κρατῆ-
ξαν. Μοῦ πρόσπεσε' μὴν πᾶς ἀπόψε στὸ μετόχι μοῦ εἶπε' μὰ
πόσο ἀδύναμη ἢ ψυχὴ! Κι' οὔτε σιῆν προσευχὴ δὲ βρῆκα τὴ
γαλήνη! Μιὰ φλόγα πάει νὰ νάψει μὲσ' τὸ σπιτί μας. Καὶ
κάλλιο νὰ μὴ γύρουν σήμερα οἱ ἀρματωλοῖ. Θεὸς νὰ δώσει, ὡς
ἤρθε ἢ διάτα, νὰ κινήσουν στὸ ξημέρωμα. Τὶ σὰν κρυφὴ μιὰ
ζήλεια ὄλους πῆρε σὲ ἄψη καὶ ὄρμη. Μὰ στὸ Σπιτί μέσα παρα-
στέκει ἢ Μάνα τὸν Μικροκωσταντῆ μας. Σιῆν τὴ σφίγγει καὶ
καὶ σιῆν ἀγάπη του ξεορίζει τὴν πλούσια προξενιά νὰ στέρξει,
ποῦ σιῆν αὐλή μας ἔχει ἀράξει. Καὶ πόση ἢ πίκρα στὸ μεγα-
λήρο, τὸν πιδ καλὸ μας ἀδερφό! Στάθηκε μὲσ' τὴ φαμελιά ὁ
Πατέρας. Τράνεψε ὄλους μὲ τὸν ἴδρο του, ποῦ μόσκεινε τὴ γῆ
καὶ ἀπὸ τὰ μικρά του καλουργοῦσε, τὴν Ἄγια Κλήρα π' ἄφησε
ὁ γοιός.

Σώδεψε, εἶναι ἀλήθεια, τὰ καλὰ τῆς Ξενητειᾶς ὁ Μικρο-
κωσταντῆς μας. ὁ πρᾶγματεντῆς. Σήκωσε τὸ Σπιτί μὲ τοὺς ἔξη
ἀκρίτες μας. Καὶ σὰν κρυφὸς Ἡλῖος, ποῦ μὲσ' τὸ Σπιτί ζῆ,
πλαντᾷ τοὺς ταξιδιάρηδες ἢ φήμη τῆς, καὶ φτάνει χῶρες ξα-
κουσμένο τ' ὄνομα κι' ἢ ὄμορφιά τῆς Ἀρετῆς. Μὰ ἤρθε ἢ
ὄρα, ὄλα νὰ πληρωθοῦνε τὰ καλὰ τῆς Ξενητειᾶς. Λύγισε ἢ
Μάνα. Κι' ἢ ὄμορφιά σου, Ἀρετῆ, γράφει τὸ ριζικό, τὸ μά-
ταιο, τοῦ Σπιτιοῦ μας. Ξημερώνει ἢ μέρα τῆς κρίσης.

(ἀπιθώνει τὸ λυχνάρι σιῆ τσιμιά. Μιὰ στιγμὴ
σιωπᾷ. Κι' ἔπειτα ὀμιλεῖ πάλι στὸν ἑαυτὸ του).

Σὰ σᾶναι τὸ κρυφὸ τὸ Ἐώπηο τοῦ Σπιτιοῦ, Φέγγει καὶ
φεύγει καὶ ὄλοῦθε ἢ ὄμορφιά σου τὸ στοιχειώνει, μονάκριβη
ἀδερφή. Ἐτσι σὰ φλόγα π' ἀντιλάμπει μυστικὰ στὰ μάτια, σιῆς
καρδιῆς τῶν ἀδερφῶν. . .

(ἐνῶ ὀμιλοῦσε ἀκόμη ὁ Μάξιμος βγαίνει
ἀπ' τὸ ἴδιο πλαῖνὸ καμάρι ὁ μεγαλύτερος
ἀδερφός, μεσόκοπος, πρώϊμα γερασμένος).

ΦΩΚΑΣ

Παραμιλᾷς καὶ σὺ, ἀδερφέ. Βάρδια θὰ κράτηξε κι' ὁ λυχ-

νος σου. Σ' άκουα όλη νύχτα, στόν άγώνα προσευχής και παραμιλητοῦ. Μά φωτίσε τώρα ή μέρα. Ξύπνησε ή Μάνα με την Άρετή. Στην κάμαρή της μάλλωσε τή Βάγια να κόψει τo τραγοῦδι της πού τ' άρχησε.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Τ' άκουσα μιá σιγμή, πού οί Βάγες ψιλοτραγουδούσανε.

ΦΩΚΑΣ

Σάν άρχή μοιρολογοῦ με χτύπησε. . . Τοῦ κάκου τήν είχε ή Μάνα φυλαχτάρι της κι' άστρι κρυφό, πού τιμημένο λάμπει στοῦ Σπιτιοῦ τῆς τ' άφεργα! Φανερωμένη τρέχει Άρετή μου, ή όμορφιά και τ' όνομά σου τραγουδοῦν άρματωλοί κι' οί ταξιδιαρῆδες.

(στον εαυτό του) Κι' ως μιá βουλή τῆς μοίρας ἤθε ο άρρεβώνας από τή Ξένη Χώρα; να σε χαροῦν στή Ξενητιά ή να σε άρπάξουν οί Άμιράδες.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Νοιώθω τόν πόνο σου, άδερφέ.

ΦΩΚΑΣ

Δε ζῆς στο Σπίτι εσύ. Σε είχαμε τάξει από μικρό στο Μοναστήρι τo γειτονικό, να τo δουλεύεις. Δούλευα τή γῆς τότε άκόμα εγώ με τόν Πατέρα. Σάν είχε στείλει ο Θεός τήν άδερφοῦλα τή μονάκριβη, τoῦ έκαμε χάρισμα τή ζωή σου. Τo είχε τάμα, αν μεσ' τo Σπίτι σιά εννιάδερφα, φύτρωνε για να στολίσει και να λουλουδίσει μονάκριβη μιá θυγατέρα.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Σα γονιός θλίβεσαι σὺ τo Σπίτι. Κι' έχεις τήν έγνοια μεσ' τὰ άδέρφια μας. Με δίκηο τo πονεῖς, τι πάει να κλείσει ή πόρτα του, σα φύγει ή Άρετή σια Ξένα.

ΦΩΚΑΣ

Πες ή συνήθεια τῆς ζωῆς, πες ή εὐχή τοῦ Κύρη μας κρατεί με άκόμα εκεί στή γῆ δεμένο, π' όλους ανάθρεψε. Μά είναι καιρός μιá μυστική Βουλή συχνά με στέλλει και αποσταμένος απ' τo μεροδούλι, διαβαίνω τo γιοφύρι, πέρ' από τόν πύργο μας, τή μακρυγή να πάρω στρατά για τή χώρα, να διωτήν Άρετή, να με αναπάψει στή χαρά, π' όλο τo σπίτι μας γιομίζει ή χαρά της.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Ό Θεός μαζί σου, άδερφέ! Δένει και μεν' άκόμη με τo

Σπίτι μας ή Μάνα κι' ή Άρετή. Νύχτα και αυγή σαν προσκυνῶ, δέομαι για τo καλό και τή ζωή της.

(σιγακόνεται ψιλοτραγούδιμα έξω από τo καμάρι, τήν εισ δo τοῦ Σπιτιοῦ δεξιά).

ΣΚΛΑΒΑ

Σοῦ φέγγει αυγή τo πρόσωπο, φεγγάρι τὰ μαλλιά σου.

Πέρα από τήν Βαβυλώνα,
Χρυσή στέλνουν άρρεβώνα.

ΦΩΚΑΣ

Άκουσες! Μιá σιγμή και κόπει τo τραγούδιμα. Είναι ή Σκλάβα. Με καρδιοκτύπι τo νογῶ. Σα ναίαι τo στεγνό προβόδιμα. . . Κρατιέται ως τόσο ή Μάνα άκόμη στή βουλή της κι' όλο άρνιέται.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Θαρρῶ και τήν παλεύει ο πόνος από δυo μεριές. Μιá κντάει τοῦ Σπιτιοῦ τήν σκοτεινιά και τ' άλλα άδέρφια κι' άλλη θωρεῖ τήν Άρετή, π' όλο δακρῶζει και σιωπᾶ. Μά ως να νικήθη ή Μάνα μας στή γνώμη της με τή λαχτάρα τοῦ μικροῦ άδερφοῦ. Άλλοί! κι' αν γύρουν οί άρματωλοί ταχιά στο σπίτι! . .

ΦΩΚΑΣ

Τo μεσονύχτι φύγαγε στή σύναξή τους. Βασιλικός είναι όρισμός κινούνε σύναυγα για τo σεφέρι.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Ξέρω, μα τήν άψη φοβοῦμαι, τήν όρμή τους.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (μπάινει από τo καμάρι τῆς εισόδου)

Μάνα! Καλή μου Μάνα! Κρούει ο Ήλιος τὰ βουνά! Ξύπνησε ή μέρα! Προσμένει ή προξενιά. Στο σπίτι φτάνει τή διωρισμένη ώρα. Τo καρβάνι έχει προσταγή και χρόνισε.

ΦΩΚΑΣ

Μη βιάζεσαι, άδερφέ. Θέλεις να σύρη ή άδερφή στο μακρυό της ξόδι και όχι στή χαρά.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Είσαι πατέρας άδερφέ, και σ' εύλαβοῦμαι. Μά στένεψε ή ψυχή σου όλη ζωῆς δεμένη σια χωράφια. Ποτέ σου δε ξεπέρασες άλλο γιοφύρι ποταμοῦ. Κι' όλοχρονis σκνφτά στής γῆς τ' άρι τo χῶμα σκάβεις και τo μοσκεύεις με ιδρό άνωφέλετο.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Μὲ ἅγιον ἰδρὸν, π' ὄλη σταλάζει παρηγόρια ἀληθινή, αὐτὴ
ποῦ ἔτσι τὴν κραῖεις καὶ ζητᾶς μὲ τὴ βουλή σου: Νὰ σπιτωθεῖ
στὰ Ξένα ἢ Ἀρετὴ μας.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Κλειστός καὶ σύ, ποτὲ σου δὲ ξεπόρτισες, κουνουλωμένος
πᾶσα νύχτα στὸ μετόχι σου, στὸ τζάκι τὸ μοναστηρήσιο.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Ἄνομο, ἀδερφέ, τὸ θέλημά σου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τὸ θέλει ὁ Θεὸς μὲ τὴ Ζωή, ποῦ μᾶς τὴ δίνει.

ΦΩΚΑΣ

Κυβέρινα, στρατοκόπος, τ' ἄλογό σου, τίς μοῦλες σου ταξι-
δενε μὲ τίς πρᾶματιες. Μόνο τὸ τζάκι μας μὴ τὸ ξεθεμελιώνεις.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σηκῶνω τζάκι σὲ ἄλλη γῆς, τί τοῦ Σπιτιοῦ μας εἶναι
ἢ μοῖρα, τὰ ζοῦμε ταξιδιάρηδες.

ΦΩΚΑΣ

Δὲν τὸ ζητᾶ τὸ σπιτικό μας.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Τοῦ ριζικοῦ μας εἶναι ἢ ἀνάγκη.

ΜΑΞΙΜΟΣ

Στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἢ μοῖρα μας μέσ' τὴ βουλή σου
παραμόνεψε.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Φύτρο μέσα στὴ φύτρα μας, ριζιά ξαπλώνει στὴ ζωὴ καὶ
ἄβουλά μας σμίγγει ἢ μοῖρα σὰ νᾶναι ἢ ἴδια ρίζα μας κι' ἔνα
μέσα στὴ φλέβα μας.

ΦΩΚΑΣ

Ὡς τώρα διαφεντεύανε τὴ μοῖρα μας καὶ τίς νικοῦνε
ἀκόμα οἱ ἀρματωλοί μας.

(φαίνεται ἢ Μάνα στὴ θύρα τῆς
σκάλας ὅπου στέκεται ἄφωνη).

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σαίρνουν ταχιά οἱ ἀρματωλοί, κι' ὁ Κωνστατῆς σου στὰ
μακρυνὰ σεφέρια τῆς ζωῆς.

ΦΩΚΑΣ

Νὰ δώσει ὁ Θεὸς νὰ γύρετε. Στὴ γῆ μας ν' ἀποθάνετε.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σεφέρια καὶ ταξίδια θὰ κοποῦνε, ὄντας θαμμένοι πιά
στὸ χῶμα.

ΜΑΝΑ (προχωρῶντας)

Μαῦρα τὰ λόγια τῆς ἀμάχης σας μὲ ἀγγίζουν,
Καὶ μέσ' τὰ φρένα διάνεψαν φτερά θανάτου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μάνα μου, κάμε τὸν σταυρό, μὲ τὴν εὐχή σου.

ΜΑΝΑ

Πάλεψα ὄλη τὴ νύχτα μέσα στὴν ἀγρύπνια,
Τὸν πόνο μου τὸν ζύγισα καὶ βγήκε ἀκέριος:
Ἐσᾶς ἢ Ξενητεῖα καὶ μένα βόσκει ἢ πίκρα.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μάνα, τρυφερογάλινο ἀγγεῖο τοῦ πόνου,
Π' ὄλη γιομίζει τῶν παιδιῶν καῦμός, κι' ἢ ζήση!

ΜΑΝΑ

Ἄλλοι! ποῦ σὰν τὸ σύννεφο τ' ἀνταρμένο
Μὲ πνίγει ὁ βαρολογισμὸς κι' ὁ νοῦς θολώνει.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Σηκῶνει ἢ Μάνα τῆς ζωῆς ὄλο τὸν πόνο.

ΜΑΝΑ

Μέσα ἢ ψυχὴ βαργιόμισε, μαύρη ζαλεύει,
φριχτὴ στὸ νοῦ μου φαντασιά, μὴ λάχει μοῖρα . . .

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Δὲν εἶναι μαυροπόταμο, γιοφύρι χίρον,
Πίσω νὰ κλείσει ἢ σιγάτα μας, ποῦ θὰ διαβοῦμε.

ΜΑΝΑ

Ἄλλοι μου! Σὰν τὸ λογιστῶ ἀγριεύει ἢ φρένα,
Χάρος ἂν τύχει κι' Ἀρετὴ μου εἶναι στὰ Ξένα.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μὴ βάνει ὁ νοῦς σου τὸ κακὸ καὶ μελετᾶς το.

ΜΑΝΑ

Κι' ἂν δώσει ὁ Θεὸς στὸ σπῆτι μας χαρὰ νὰ γένει,
Πίκρα ἢ χαρὰ, τὴν Ἀρετὴ ποῖός θὰ μοῦ φέρει;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Μάνα καλή, πονετικιά, σοῦ τάζω Μάνα!
Τὸ Θιὸ σου βάζω ἐγγυητὴ κι' ἄγιους μαρτύρους,
Θὰ γένω μαῦρο σύννεφο πίσω νὰ φέρω
Τὴν Ἀρετὴ στὸ Σπίτι μας.

(φαίνεται ἡ Ἀρετὴ στὴ θύρα τῆς σκά-
λας. Πίσω ἀκολουθᾷ μιὰ Βάγια).

ΑΡΕΤΗ

Ὡς πότε ἡ κρίση;
Μάνα μου ἡ ἀμάχη ὡς πάψει πιά κι' ἐγὼ ταμένη
Νὰ λαχταρῶ τὸ Σπίτι μας, Ξενητεμένη.

ΜΑΝΑ

Κόρη, ταμένη μου, Ἀρετὴ μου δικασμένη,
(στὸν ἑαυτὸ τῆς) Τοῦ Γάμου νεκροστόλιστη χαρὰ θλιμμένη!

ΑΡΕΤΗ

Σπαράζει, Μάνα, ὁ λόγος σου καὶ μὲ ἀδικεῖ,
Μὲ θέλησέ μου ὁ Κωσταντῆς μὲ προξενεῦει.

ΒΑΓΙΑ

Τὴ Μάνα σου π' ἀρνήστηκες πονεῖ ἡ ψυχὴ μου,
Σ' ἐκρίνε ἡ ἀγάπη τ' ἀδερφοῦ, καλὴ Ἀρετὴ μου.

ΑΡΕΤΗ

Μὲ κρίνει ἡ μοῖρα τῆς ζωῆς. Σπίτι φωλιάζει.
Στοιχειὸ τοῦ πόνου ἡ Ξενητεία, πὸν μὲ δικάζει.
Ψυχὴ ζητᾷ γιὰ ξόρκι τῆς, λύτερο θὰ γένω,
Πόνο ἀναιώνιο τῆς ζωῆς νὰ τὸν πρσαίνω.
Καὶ ἄγρια εἰκόνα τοῦ Σπιτιοῦ παίρνω νὰ στήσω.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Θεέ μου! Στὸ Σπίτι τὸ Ἀρετῆς ν' ἀποκουμπήσω.

ΑΡΕΤΗ

Κι' ἄκουσα Μάνα μου, φωνὴ στ' ὄνειρο ἐπάνω:
Σὰν κάμω τάξιμο ζωῆς, δὲ θάποθάνω.
Καὶ ὡς πότε πιά στὴν κάμαρη, μοῦ εἶπε, κλεισμένη,
Χαρὰ τοῦ πόνου ἀθάνατη, μοιρογραμμένη;

ΜΑΝΑ

Κόρη μου, στανρωμμένη μου, πικρὰ χαρὰ μου.
(κλαίει συγκινημένη. Σιωποῦνε ὅλοι.
Μιὰ δούλα μπαίνει δισταχτικά)

ΔΟΥΛΑ

Μᾶς ἦρθε ὁ Ξένος, π' ὄφερε τὸν ἀρρεβῶνα
Καὶ ἀναζητᾷ τὸν Κωσταντῆ.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ

Πές του νὰ ὀρίσει.

ΜΑΝΑ (στὸ ἑαυτὸ τῆς)

Γραφτὸ τῆς νύχτας τ' ὄνειρο νὰ ξεδιαλύσει.
(ἡ Δούλα βγαίνει μιὰ στιγμή καὶ μπαίνει τὸν Ξένο)

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (τοῦ προβγαίνει)

Καλῶς νὰ ὀρίσεις, Ξένο μας καὶ γνωριμέ μου.

ΞΕΝΟΣ

Σᾶς φέρνω τὸν χαιρετισμὸ ἀπ' τὴ Ξένη χώρα.
Νὰ ζῆ τὸ Σπίτι σας, νὰ ζῆ ἡ καλὴ σας Μάνα,
Σὰν τὸ πολύχρονο τὸ δρὸν μὲ τὰ κλωνιά του,
Ποῦ διαλαλοῦν τὴ δόξα του καὶ τὴν ἀντιρεία του.
Νὰ ζῆ κι' ὁ Σκρῆνος, ὁ κρυφός, μὲς τὴν ἀλλή σου.

ΜΑΝΑ

Ξένο νὰ ζῆς, π' ὁ λόγος σου θεράπειο δίνει.

ΞΕΝΟΣ

Πλούτια δὲν εἶναι ξακουστὴ μεγαλωσύνη
Τοῦ κόσμου, σὰν τὴν Ὁμορφιά, Τιμὴ, ἀντριεωσύνη.
Ἔτσι σὰ λάμψη διάβηκε, ἀπὸ ἄστρο κρυμμένο,
Τῆς Ἀρετῆς σου τ' ὄνομα στὴ ξένη χώρα,
Καὶ φέρνω ἐγὼ, προξενητής, τὴν ἀρρεβῶνα.

ΜΑΝΑ

Λέξου, Ἀρετὴ, τῆς Ξενητείας τὸ Δακτυλίδι.

ΞΕΝΟΣ (βγάνει ἓνα χρυσὸ δακτυλίδι. Προβάλλουν τοῦ Σπιτιοῦ
οἱ Δούλες καὶ ἡ Σκλάβα).

Μὲ τὸ καλὸ του μήνυμα, χρυσὸ ἀρρεβῶνα
Στέλλει ὁ Γάμπρος στὴν Ἀρετὴ.

(δίνει στὴ Μάνα τὸ δακτυλίδι)

ΒΑΓΙΑ

Κυρὰ νὰ ζήσει,
Κι' ὡς χελιδόνα τοῦ Σπιτιοῦ σου νὰ γυρίσει.

ΜΑΝΑ (Γυρίζει το Δακτυλίδι στη 'Αρετή).

Πάρε το δακτυλίδι σου με την εὐχή μου.
Χαρά νὰ γένει, ὄση θωρεῖ θλίψη ἢ ψυχὴ μου.

(Ἡ Μάνα ἀσπάζεται τὴν 'Αρετή.

Ἄς βγαίνει ἓνα νυφικὸ πέπλο ἀπὸ ἓνα μικρὸ
σεντούκι, ποὺ κρατᾷ ἓνις ἀκόλουθος. Τὸ δίνει
στὴ Μάνα κ' ἔπειτα τὸ παίρνει μιὰ κόρη).

ΞΕΝΟΣ

Μὲ δάκρυ ῥάντισε χαρᾶς κ' εὐλογησέ το,
Καὶ μιὰ φωνὴ καλόμοιρη τραγουδῆσέ το.

ΚΟΡΗ (Ξαυεμίζει στὰ χέρια τῆς τὸ πέπλο).

Νέφι τ' Ἀπρίλη νὰ φορεῖ, στὸ Σπίτι νὰ γυρίζει,
Τὸ νυφικὸ τὸ πέπλο τῆς, ποὺ τώρα ξαυεμίζει.

ΜΙΑ ΑΛΛΗ

Σὰν τὸ πουλί, σὰν τὸ πουλί, ποὺ φῶς τὸ ζῆ κ' ἀγέρας

ΜΑΝΑ

Ποῦ 'ναι τ' ἀδέρφια σου, 'Αρετή, ποῦ 'ναι ὁ Πατέρας.
(Ξεσπᾷ σὲ κλάμα).

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΛ. ΖΕΡΒΟΣ

Γ. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

Ἄλλ' ἢ ἐμφάνιση τῶν δύο ἐπαναστατικῶν πλοίων εἶχε προωθήσει τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπαναστατικῶν ζυμώσεων μέσα στὸ λαό. Ὁ Σαμιακὸς λαὸς μετὰ τὴν πάντα ζωηρὴ φιλελεύθερη συνείδηση καὶ μετὰ τὶς πρόσφατες φιλελεύθερες παραδόσεις ἦταν πιά ἀσυγκράτητος. Πουθενὰ ἄλλοῦ δὲ σημειώθηκε στὰ λαϊκὰ στρώματα τόση ἀνυπομονησία. Πουθενὰ ἄλλοῦ τὸ κίνημα δὲν πῆρε τόσο ἔκδηλα αὐθόρμητο λαϊκὸ χαρακτήρα. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ σημειώονταν συμπτώματα ἐπαναστατικά. Ὁ Κ. Λαχανὰς πῆγε στὰ Καρλοβάσια καὶ ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ ἐπανάσταση. Τὰ κινήματα αὐτὰ γίνονταν φανερά χωρὶς προσχήματα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλικῶν στὸ νησί Γεράσιμος Σβορώνος φοβήθηκε γιὰ τοῦτο, μήπως οἱ Τοῦρκοι προλάβουν καὶ εἰδοποιήσουν τοὺς ἔξω καὶ τὴν κυβέρνησή τους κ' αὐτὴ λάβει μέτρα, ποῦ νὰ καταστήσουν ἀδύνατη τὴν ἐπανάσταση, καὶ ἀποφάσισε νὰ ἐπισπεύσῃ. Μέσα στὴ Σάμο δὲν ὑπῆρχε ἄλλος καταλληλότερος γιὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ἀπὸ τὸ Λαχανὰ. Ὁ Σβορώνος ἔστειλε καὶ τὸν κάλεσε ἀπὸ τὰ Καρλοβάσια. Ὁ Λαχανὰς ἔτρεξε σὴν πρόσκλησή του κ' ἔφτασε στὸ λιμάνι τοῦ Βαθιοῦ τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ 17/29 Ἀπριλίου. Ἄνέβηκε ἀμέσως στὸ σπῆτι τοῦ Σβορώνου. Τὰ εἶπαν καὶ ἀποφάσισαν νὰ κηρυχθῇ χωρὶς ἀργοπορία ἡ ἐπανάσταση. Ὁ Λαχανὰς πῆρε μαζί του τὸν ἀνηψιὸ τοῦ Σβορώνου καὶ ἀνέβηκε στὸ Βαθύ. Ὁ συνοδὸς του βάραινε σὰ συγγενὴς τοῦ ὑποπρόξενου τῆς Ρωσίας, ποὺ γενικὰ πιστευόταν εὐνοϊκὴ καὶ ἀκόμη καὶ ὑποκινήτρια τῆς ἐπανάστασης. Φιάνοντας στὸ σπῆτι του κάλεσε τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ τοὺς ἀνακοίνασε τὴ μεγάλη ἀπόφαση. Δύο ὄρες μετὰ τὰ μεσάνυχτα πρὸς τὴ 18/30 Ἀπριλίου οἱ ἐπαναστάτες αἰφνιδιασαν τοὺς Τοῦρκους διοικητικοὺς ὑπαλλήλους καὶ κάποιους ἐμπόρους, δέκα ὀκτὼ ὄλους, καὶ τοὺς ἔσφαξαν. Τὸ πρωὶ ἀνάγγειλαν στοὺς κατοίκους τῆς κωμόπολης ὅτι βρίσκονταν σ' ἐπανάσταση καὶ τοὺς κάλεσαν νὰ ὀπλιστοῦν. Τὸ Βαθύ πῆρε ἀμέσως πανηγυρικὴ ὄψη. Ὅλοι ἔτρεξαν σὴν ἐκκλησία καί, ἀφοῦ ψάλλθηκε δοξολογία, ὑψώθηκε μέσα σὲ κωδωνοκρουσίες καὶ ἀλλαλαγμοὺς ἡ ἐπαναστατικὴ σημαία. Οἱ δημογέροντες καταλύθηκαν. Στὴ θέση τους συστήθηκε ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ

ἐπιτροπή ἀπὸ Φιλικούς, πού ἀνέλαβε νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ κινήματος, γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς ἄμυνας, γιὰ τὴ συλλογὴ ἐράνων καὶ γιὰ ἄλλα ἔργα σχετικὰ¹⁾. Τὴν ἐπομένη, 19 Ἀπριλίου/1 Μαΐου, ὁ Κ. Λαχανὸς πῆρε μερικοὺς ἐπαναστάτες καὶ πῆγε στοὺς Μυτιληνοὺς. Ἐκεῖ συνεννοήθηκε μὲ τὸν Παρμαξίτη καὶ κήρυξαν τὴν ἐπανάσταση²⁾. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ οἱ ἐπαναστάτες ἐτοιμάζονταν νὰ κατέβουν στὴ Χώρα καὶ τὰ κτυπήσουν τὶς ἐκεῖ τουρκικὲς ἀρχὲς καὶ τοὺς ἀντιδραστικοὺς πρόκριτους³⁾.

Λίγες μέρες νωρίτερα ὁ Λυκοῦργος, ἀκούγοντας ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἐπαναστάτησε καὶ ὅτι ἄρχισαν σφαγὲς στὴν Πόλη, ἐπειδὴ ἤξερε, περὶ τίνος ἐπρόκειτο, καὶ φοβόταν ὅτι οἱ σφαγὲς θὰ ἐπεκτείνονταν, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ Σμύρνη καὶ νὰ περᾶσῃ στὴ Σάμο⁴⁾. Τὴν τελευταία μέρα πρὶν φύγῃ, ἔγραψε στὸ φίλο του Μανόλη Ἀγγελινίδη, στὸ Νέο Καρλόβασι, νὰ παραπλῆ μὲ τὸ καράβι του τὰ παράλια τῆς Μικρῆς Ἀσίας καὶ νὰ διασώξῃ ὅσους μποροῦσε ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς, πού κυνηγοῦσαν οἱ Τούρκοι. Ὁ Ἀγγελινίδης συμμορφώθηκε καὶ μὲ τὸ Μανόλη Μελαχροινὸ κατόρθωσαν πολλοὺς νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τῶν θυτῶν τὰ χέρια καὶ νὰ τοὺς μεταφέρουν στὴ Σάμο. Τὴ 13 Ἀπριλίου ὁ Λυκοῦργος θεώρησε τὸ ἀγγλικὸ διαβατήριό του στὸ βρετανικὸ προξενεῖο μὲ τόπο προορισμοῦ τὴν πατρίδα του⁵⁾. Τὴν ἄλλη μέρα ἐπιβιβάστηκε μὲ τὴν οἰκογένειά του σὲ ψαριανὸ πλοῖο.

1) Τρικούπη³⁾ Α' 131, Ὁρλάνδος Α' 73, Φιλήμων Γ' 121, Ε. Σταμ. Β' 103—106, Ν. Σταμ. Α' 30—31, Λαχανὰς 21—24, Ἐπ. Σταμ., Ἀπορραπιστόμενος 13—14 Δεύτερον ἀπορραπισμα 26, πρβλ. Ἀλ. Λυκοῦργο β 8—Ἀπήχηση κάποιος κίνησης στὸ Καρλόβασι καὶ στοὺς Μυτιληνοὺς· βρῖσκεται καὶ στὸ Δημητριάδη 23—24. Ὁ ἴδιος 15 κ. ἐξ. διηγεῖται πολὺ διαφορετικὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασης καὶ παρουσιάζει ἄλλα πρόσωπα καὶ τὸν ἑαυτὸ του νὰ πρωταγωνιστοῦν.

2) Ε. Σταμ. Β' 108, Ν. Σταμ., Λαχανὰς 24.

3) Φιλήμων Γ' 121—122. Ε. Σταμ. Β' 108—109.—Οἱ πηγὲς αὐτὲς λένε ὅτι τότε οἱ πρόκριτοι ἐφυγάδευσαν τοὺς Τούρκους. (Βλ. καὶ π. κ. σελ. 74).

4) Ἀλ. Λυκοῦργο β 8 (πρβλ. καὶ Γούδας Ζ' 410), Ε. Σταμ., Ἀπορραπιστόμενος 15, Σαμ. Β' 116, Ν. Σταμ. Α' 31. Οἱ Σταμ. λένε ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐφυγε ἀπὸ τὴ Σμύρνη, ἐπειδὴ φοβήθηκε σφαγὲς· ἄλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συντέλεσθαι μόνον αὐτὸ καὶ ὄχι καὶ ἡ γνώση τοῦ τι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ.—Ὁ Δημητριάδης 23 παραμυθολογεῖ.

5) Ν. Σταμ. Α' 32.

Ἡ τρικυμία ἦταν μεγάλη. Ἡ οἰκογένειά του ὑπέφερε πολὺ. Τὸ πλοῖο κατευθύνθηκε στὰ Ψαρά. Τὴ 16 Ἀπριλίου συνέχισε τὸ ταξίδι του. Ἀλλ' ἡ τρικυμία ἐμπόδισε τὸ πλοῖο νὰ προσεγγίσῃ στὴ Σάμο. Ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὴν Πάτμο. Ἐκεῖ, ὅπως εἶδαμε, βρισκόταν ἀπὸ μέρος ὁ Θέμελης, ἀφοῦ εἶχε ζητήσῃ τὸ Λυκοῦργο στὴ Σάμο. Μάλιστα ἔμενε κρυμμένος καὶ οὔτε αὐτὸς μποροῦσε νὰ δῇ τὸ Λυκοῦργο, οὔτε ὁ Λυκοῦργος ἦταν δυνατὸ νὰ μάθῃ, ὅτι ἐκεῖ ἦταν ὁ Θέμελης καὶ τὸν ζητοῦσε. Ἴσως λοιπὸν νὰ διαστραφόνταν, χωρὶς νὰ συναντηθοῦν, ἂν δὲ συνεργαζόταν ἡ τύχη. Ὁ Λυκοῦργος φοροῦσε πάντα ὄχι τὰ συνηθισμένα νησιώτικα ρούχα ἢ ἄλλο ἑλληνικὸ φόρεμα, ἀλλὰ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀξιωματοῦχων τῶν ἡγεμονιῶν. Φυσικὰ ἡ ἐμφάνισή του ἔκαμ' ἐντύπωση στὴν Πάτμο καὶ σχολιάστηκε. Ἔτσι ἔφτασε στ' αὐτὰ τὰ ἑμέλη, ὅτι κάποιος ξενοντυμένος μὲ τέτοια καὶ μὲ τέτοια ρούχα εἶχε ἔβγῃ σὶν νησί. Ὁ Θέμελης ἀπὸ τὴν περιγραφὴ τῶν ρούχων ἐνδιαφέρθηκε νὰ δῇ τὸν ἄνθρωπο καὶ στὸ πρόσωπό του βρῆκε ἐκεῖνον, πού ζητοῦσε. Τότε τοῦ ἐγγείρισε τὸ πληρεξούσιο τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη. Ὑστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ὁ ἄνεμος κόπασε καὶ ὁ Λυκοῦργος διαπεραιώθηκε στὴ Σάμο. Ἀποβιβάστηκε στὸ Τηγάνι τὴν 24 Ἀπριλίου/16 Μαΐου 1821¹⁾.

Ὁ Λυκοῦργος ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Σμύρνη ἀπὸ δική του πρωτοβουλία καὶ σὰν ἀπλὸς ἰδιώτης. Στὴ Σάμο ἔφτασε μὲ πληρεξούσιο τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτροπῶν τῆς Ἀρχῆς καὶ σὰν ἀρχηγός. Ἀλλὰ καὶ ἀνεξάρτητ' ἀπὸ τὴν ἐπίσημη τούτην ιδιότητα, πού τοῦ παρέιχε ἡ ἀνώτατη, τότε, ἀρχὴ τοῦ ἔθνους, ὁ Λυκοῦργος εἶχε καὶ εἰδικότερους καὶ πιὸ συγκεκριμένους λόγους ν' ἀναγνωριστῆ σὰν ὁ πιὸ κατάλληλος ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία τῆς ἐπανάστασης στὴ Σάμο. Οἱ ἀγῶνες τοῦ τῶν τελευταίων δέκα πέντε ἔτων τὸν εἶχαν ἀναδείξει σὰν τὴ σπουδαιότερη φυσιογνωμία τοῦ νησιοῦ. Ἦταν ἀναγνωρισμένος ἀρχηγός τῶν Καρμανιόλων καὶ εἶχε ἐκλεχτῆ πρῶτος προεστός.

Ὁ Λυκοῦργος ἀπὸ τὶς πρῶτες κίολα στιγμῆς, ἀφότου πάτησε στὴ Σάμο καὶ πῆρε τὴν ἡγεσία τῆς ἐπαναστατικῆς κίνησης, παρουσίασε κάτι ἐξαιρετικὰ σπάνιο μέσα στὸ σύνολο τῶν συγχρόνων του ἐπαναστατικῶν ἀνδρῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἀξιοσημεῖωτο: Τὸ

1) Ἀλ. Λυκοῦργο β 8, Γούδας Ζ' 410—411, Φιλήμων Γ' 122 (Αὐτοὶ οἱ δύο λένε ὅτι τὸν συνόδεψε καὶ ὁ Θέμελης). Ε. Σταμ., Ἀπορρ. 15, Σαμ. Β' 116, Ν. Σταμ. Α' 32.—Ὁ τελευταῖος λέει ὅτι ὁ Λ. γύρτασε τὸ Πάσχα στὰ Ψαρά, ἂν καὶ ἔξερη τὶς ἀκριβεῖς χρονολογίες.—Ὁ Δημητριάδης 24 ὑποβάλλει διαφορετικὴ εἰκόνα καὶ κάνει τὸ λάθος ὅτι ὁ Λ. πρωτοπῆγε στὸ Καρλόβασι.

μεγάλο γεγονός, πού άρχιζε, τὸ ἀντιμετώπιζε μὲ ὀρισμένες ἀξίες, πού εἶχε σχηματίσει μέσα του. Ποτὲ δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ καταλάβουμε καὶ νὰ ἐκτιμήσουμε πολλές χαρακτηριστικὲς ἐνέργειές του, ἂν πρώτα δὲ συλλάβουμε τὶς κατευθυντήριες ἀρχές του καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀντίκρουζε τὸ ἐπαναστατικὸ ἔργο.

Καὶ πραγματικά, ὅσο ξέρουμε—καὶ βέβαια τὴ στιγμή τούτη ἢ ματιὰ κινιέται κάπως βιαστικά καὶ συλλαβαίνει μόνο τὶς γενικότητες—ὄχι μόνο τὸ κοινὸ πλῆθος τῶν ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ἔκαμαν τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ ν' ἀποδεχτοῦν μὲ περισσότερο ἢ λιγότερον ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀνάλογα διαβαθμισμένη εὐλικρίνεια τὴν ἰδέα τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας καὶ νὰ ἐργαστοῦν μὲ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο ζῆλο καὶ ἀνάλογα ποικίλη ἀφοσίωση γιὰ τὴν ἐπιτυχία της. Πολλοὶ εἶδαν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ ἀκόμη χαμηλότερη καὶ στενότερη σκοπιὰ—σκοπιὰ κομματικῶν, τοπικιστικῶν ἢ καὶ προσωπικῶν ἐπιδιώξεων. Σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο, σὲ καθολικότερο ἀντίκρουσμα τῆς ἐπανάστασης, σὲ θεώρησὴ της καὶ ἀξιολόγησὴ της, δὲν βλέπουμε νὰ ἔφτασαν οὔτε οἱ πολιτικοὶ οὔτε οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς. Τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα βρίσκουν μέσα μας ἀπήχηση ἀνάλογη μὲ τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμο. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι γενικὰ ἔλειψε τότε τὸ ἀπαιτούμενο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο. Οἱ ἐπαναστατικοὶ ἄνδρες ἦσαν ἢ δυναμικοὶ καὶ θυμικοὶ τύποι, χωρὶς καλλιέργεια (οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὁ λαὸς) ἢ διανοητικοὶ καὶ διανοητικὰ καλλιεργημένοι, ἀλλὰ χωρὶς πνευματικότητα (οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ λόγιοι). Ἐλάχιστοι μάλιστα ξεπερνοῦν αὐτὸ τὸ προπνευματικὸ ἐπίπεδο καὶ ἀνυψώνονται μιὰ ἰδέα μόνο πάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, φτάνοντας ὡς τὸ σημεῖο νὰ συλλάβουν κάποιο ὠχρὸ νόημα τῆς ἐπανάστασης¹⁾. Ἴσως ψηλότερ' ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἔφτασε ὁ Λυκοῦργος.

(Ἀκολουθεῖ)

Μ. Β. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

1) Τὸ ζήτημα, πού μόνις θίγω ἐδῶ, παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ἐξετάσω πλατύτερα κάποια ἄλλη φορά.—Φυσικά, στὴν πάρα πάνω γενικότερη διαγραφή δὲ συμπεριλαμβάνονται οἱ δύο σύγχρονες ποιητικὲς μορφές, ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Κάλβος.

ΜΕΘ' ὙΜΩΝ

Γιὰ τὸ λεύκωμα τῆς σεμνῆς καὶ φιλόφρονος κ. Ε. Α.

Βγῆκε, μέθυσε. «Ἄχ! μάνα μου!» τοῦ φάνηκε, τὴ μισοῦσε. Νύχτα, μονάχος, ἔπεσε στὸν κῆπο, σκοτεινά. Προστά στὸ παλάτι, μεθυσμένος, ἔπλυνε τὴν ὁδὸ Ἡρώδου πού ἀνέβαινε, σιμάτησε. «Νὰ πιοῦμε; Μπράβο!» μονάχα, στάσου νὰ βρῆ, πῆγε νὰ πιῆ, ποιοῦσε τὸν σκοπὸ ρώτησε, πού νάσαι ταβέρνα; στὸ γιοφύρι, στάθηκε. «Νὰ ἐδῶ ψυχὴ μου ἄχ! ἄχ!» ἔκανε, πίσω βόλτα, ἀπὸ τὸν κῆπο; προστά στὸ καφενεῖο, στὴν εἴσοδο γνώρισε; εἶδε τὸν μεθυσμένο στὸ φῶς; ἔανθός, σγουρομάλλης, γαλανὰ κόκκινα μάτια, πενηντάρης; κάθησε εἶπε πρόστιχα τσιγάρα, καφέ; πού δὲ μιλοῦσε, λυπότανε; ἡ νύχτα, πάλι αὔριο τίποτα, ἀνάξιος. Θυμήθηκε τὸ καφενεῖο ἀπὸ ἄλλοτε, μὲ τὸ κάθισμα πίσω ἀπὸ τὴν περικοκλάδα πού τὸν ἔκρουβε; ἀπόψε περασμένη ὥρα, τώρα, δίχως λεφτά. «Τί θέλεις ψυχὴ μου; θέλεις γυναῖκα; ὅτι πεις νὰ κάνω, νὰ μὴν πεθάνης, ἔτσι, παληκάρι. Βλέπεις ἐμένα; Γιώργη μὲ λένε. Ὁ ἐργολάβος, δουλεύω καλά, μ' ἀγαπάει. Εἶμαι Τοῦρκος ψυχὴ μου; πρὶν τὸ 12 ἔπιασα πρώτα ἐδῶ δουλειά, γλυκατζῆς; παιδί μὲ βγάλανε κοντραπάντο στὸ Βόλο. Στὴν Ἀνατολή, ἀγόρι, τότε, εἶχα ἕνα φίλο, ἀγαποῦσα τὴν Ἀϊσέ. Μιὰ βραδιὰ τὴν ἔκλειψα; ψυχὴ μου τί θέλεις; ἐγὼ νὰ σοῦ φέρω ἀπόψε; νὰ σοῦ φέρω γυναῖκα; Τί θέλεις, γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πού σὲ βρῆκα ἀπόψε; πάρε τσιγάρο, πάρε ψυχὴ μου, πιές κονιάκ. Ἐκλεγε. Παντρεμένος Ρωμιὸ στὴν Γκιουμουλιζίνα, μὲ πέντε παιδιά, μ' ἀπατοῦσε; τὴν παράτησα ἧρτα, πίσω ἐδῶ, γλυκατζῆς; πρὶν ἕνα χρόνον σήκωσα μαχαίρι; δέκα μέρες πού βγῆκα ἀπὸ τὴ φυλακή. Χωρὶς ρούχα, ἔπιασα δουλειὰ στὸ δρόμο. Ὁ ἐργολάβος μ' ἀγαπάει, μὰ δουλειὰ βαρειά, δὲν ἔχει πάντα, νὰ κάνω ἕνα ρούχο, νταβᾶ, ξέρω ἀπὸ τέχνη, νὰ πιάσω πίσω γλυκατζῆς, νὰ μὴν ὑποφέρω, χεიმῶνα, τὰ νερά. Σκέφτηκε, δὲν εἶχε, δὲν γίνονταν. Δουλειὰ δὲν εἶχε πάντα. Κυριακή, θὰ τὰ ξόδευε; ἔπεσε βαρειά. Τρίτη νύχτα σηκώθηκε; σκοτεινά, πού δὲν περίμενε, τὸν βρῆκε. Τοῦ πῆρε τὸ χέρι, τοῦβαλε ἀπὸ τὴν τσέπη κρυφά. Τὸν εἶδε «ποιὸς εἶσαι σύ; σαράντα χρόνια στὴν ξενιτιά δὲν εἶδα ἄνθρωπο; τώρα, εἶπα, μοῦ φάνηκεν ὁ Χριστός».

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΟ ΝΟΤΙΑ

II

— Ἄφροί κι' ἐλπίδα, στὸ λεκιασμένο ἀερομάνι.

Σύννεφα, σύννεφα μακρὰ ὡς τὴν ἀγάπη.

Δὲν εἶναι ἀγάπη αὐτὴ ποὺ ἔριξε τὰ δάκρυα στὰ στήθια ἐνὸς μικροῦ ἐντελβᾶς.

Μιά χούφτα ἄνεμοι, μιὰ χούφτα χρυσάφι, περπάτησες στὰ χαλίγια μὲ τ' ἀστέρια καὶ μὲ βροῆες.

Πῶς ἀγκαλιάζεις τὴν ἁρμονία ἐνὸς τραίνου ποὺ ἔφυγε γιὰ πάντα, καὶ πῶς παιτᾶς ἀφροὺς κι' ἀγάπη μὲ φιλία θαλασσινὴ.

Πῶς στρώνεις τὴ θάλασσα ἐποχές, καὶ πῶς περνᾶς στὰ κρύσταλλα πάνω μιᾶς μορφῆς ποὺ ἔσβυσε στὴ λάμψη τῆς φωτῆς σου.

Δὸς μου ἕνα ἴσκιό μιᾶς ἀκακίας ποὺ κράτησε μιὰ παλιὰν ἀντοχὴ καὶ μιὰν ἀγάπη ποῦχαμε γράφει στὸ δέντρο τοῦ κήπου μὲ καρδιὲς στὸν αἰθέρα.

Ἔχεις φυλάξει τὰ βλέφαρα σι' ἀφάτι μιᾶς ὥραιας βραδυᾶς.

Ἔχεις κρατήσῃ ἕνα ἀνάστημα ποὺ καίει στὰ δάχτυλα.

Ἄναψες μιὰ γέννα στὰ ὄνειρα καὶ σὶς μέλισσες ποὺ σὶν ἔδωσαν μιὰ καλοκαιριὰτικὴ νύχτα...

Δὸς μου ἕνα κάλυκα νὰ φυλάξω στὰ χέρια ν' ἀνοίξει σὲ γυμνοὺς στοχασμοὺς στὸ θεό.

— Μὴ ρίχνεις στοὺς γλάρους τὸ φῶς θὰ πετάξουν καὶ θᾶχουν τὴν προσδοκία στὴ μνήμη στὰ τοπεῖα ψηλά, σὶς ἀντένες καὶ στὰ σκοινιά. Ἄσε μιὰ λάμψη γιὰ μένα καὶ μιὰ γιὰ τὸν Ἔρωτα καὶ κράτα τὸ γλάρο συντροφιά μὲ τὸν Ἥλιο.

Χρυσάφουμ' ἐλπίδες καὶ βοριάδες καὶ κάποιες καθυστερημένες φωτῆς σὶν ἔρημο.

Ντύνουμε χαρὲς καὶ μύθους τραγουδώντας, μὲ γυμνὰ τὰ κορμιά στὴ γραμμὴ μιᾶς εὐθείας καὶ μιᾶς θάλασσας ποὺ γράψαμε στὸν ἑαυτὸ μας.

Τραγοῦδα, καλή, μὲ τὸν Ἔρωτα κι' ἐγὼ μαζί στὰ πολύχρονα φουσίματα μιᾶς ἀγῆς ποὺ μᾶς ἔριξε τύχη, βοριά καὶ νειότη.

Τραγοῦδα καλή μὲ τὸν Ἔρωτα κι' ἡ γαλήνη μαζί μιᾶς ὀπιασίας ποὺ καλπάζει σὶς φωτεινὲς θαλασσοκορφές.

Τραγοῦδα μὲ μένα καὶ τὴ ζωὴ σὶν ἀφῆ ἐνὸς ἀνέμου καὶ μιᾶς λύπης καὶ τοῦ ἐρχομοῦ τί τραγοῦδι;

Τὰ στήθια μας ἀντέχουν στὸν κύκλο μιᾶς μοιραίας πτυχῆς καὶ τοῦ θανάτου στὸ νόημα τοῦ ἀπείρου.

Εἴμαστε μεις ἡ καινούργια γενιά μὲ σημαῖες καὶ μέτωπα.

Ρουφᾶτε βοριάδες θαλασσινοὺς γιὰ χάρη ἐνὸς πεπρωμένου καὶ μιᾶς γλαυκῆς εὐτυχίας μιὰ μέρα στὸ νοτιὰ μὲ τὴν ἄμμο.

Πηδάμε στὴ χλωρὴ νοσταλγία τῆς ἡδοιῆς καὶ σὶν αἰσθησιὴ ἐνὸς τόξου, ποὺ μᾶς καίει τὴ θύμιση.

— Τραβᾶτε τὰ σκοινιά τὶς ἀντένες καὶ τὰ κλωνάρια μιᾶς ἀκακίας ποὺ ἔπυσε ἀπὸ μιὰ ὥρα, στὴ στιγμή ἐνὸς γιασεμιοῦ.

Λύστε τὶς ἄγκυρες, βάλτε τὰ γαρόφαλλα σι' αὐτιά καὶ τραγοῦδάτε ἡρωικὰ χωρὶς στίχους καὶ νοσταλγίες κι' ἕνα σύννεφο ποὺ σέρνεται θρηνητικὰ στὸ κατάρτι στὸ πανί καὶ στὸ τιμόνι.

Ψηλὰ τὰ μαντήλια καὶ τοὺς ἀτμοὺς τῆς φρενιασμένης ἀφωσίωσης καὶ τῆς μάνας.

— Θαλασόλυκε, γειά σου μὲ τὰ μάτια στὰ χέρια.

Δὲν ἔχεις χαρὰ στὰ μαλλιά σου, δὲ θᾶρθεις στῆς ἀγνιῆς μας ἐλπίδας τὸ ταξεῖδι.

Στὴν ψυχὴ σου ἔχει πέσει ἡ λήθη τῆς γιορτινῆς ἀκνησίας σὶν αἰωνιότητα.

Παιτᾶς σὶς βραγιὲς μιᾶς σελήνης ποὺ κρατᾶ τὸν ἀγέρα σὶν πίστη στὰ χέρια.

Στὴ φωνὴ ἐνὸς δάκνυθου ποῦχει μείνει στὸ βάζο τὰ θνίμζει τὸ ἄπειρο στὰ μετᾶξια ντυμένο σὶν φωτιά καὶ στὸ κῆμα.

Μεῖνε, καλή, μὲ τὸ γέρο ποὺ δίνει ἀφροὺς σ' ἀτλαζένια μαντήλια ποὺ τόσο σ' ἀρέσουν, σὶν σκιά καὶ τὸν ἄνεμο.

Ὁ βοριάς δὲν μᾶς νοιώθει σὶς λευκὲς μας φωτῆς.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΚΕΑΡΠΙΝΟΣ

ΓΕΡΑΤΕΙΑ

Ἅγιος βυζαντινός, ὠραῖος,
ἡμερῆ βιβλικὴ μορφή
ποῦ στὸ σκαμνὶ τῶν γερατειῶν του
ἔχει ἀπ' τὸ χρόνον καρφωθῆ.
Μ' ἤρεμον ἀτενίζει βλέμμα
τῆς πρόσκαιρης ζωῆς τὸ ψέμα.

Ἐνας ἀπλός, γαλήνιος γέρος,
μιὰν ἤρεμῃ κι' ἀγνή καρδιά,
ψυχὴ σ' ἀπάνεμο λιμάνι
στὰ βλογημένα γερατειά.
Μορφή ἁγιασμένη δίχως λύπη
ποῦ φωτιστέφανο τῆς λείπει.

Καὶ ἀπ' τὴν πράα του ἁγιοσύνη
ἔχει στὸ σπῆτι ξεχνθῆ,
λὲς κι' ἡ μακάρια του γαλήνη
ἔχει τριγύρω του ἀπλωθῆ.
Καὶ σ' ὄλα ἀπλώνεται ἡ γαλήνη
καθὼς τὸ βράδι ἀπαλοσβύνει.

Μ' ἂν τοῦχη ἡ βίωση χαρίσει
βαθειὲς ρυτίδες, ἡ ψυχὴ
ἔχει δικό της κλίμα κάνει
τὴν ἤρεμην ἀπαντοχή.
Μόνον τὰ πάλευκά του γένεια
ἔχει γι' ἀχνάρια ἢ κάθε του ἔννοια.

Μπρὸς στήν καθάρια τὴ ματιὰ του
γυμνὴ ἀπὸ κάθε κραδασμὸ
σκύβω ὅπως πρέπει, νὰ φιλήσω
τὸ χέρι του μὲ σεβασμό.
Τὸ τίμιον ροζιασμένο χέρι
ποῦ μόνον νὰ βλογῆ ξέρει.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΙΑΣΙΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

(15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944)

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Πέρασαν ὀχτὼ χρόνια ἀπὸ τότε ποῦ ἄρχισε ἡ πνευματικὴ σκλαβιά τῆς χώρας μας. Τὴν 4η Αὐγούστου διαδέχτηκαν αἰμοβόροι καὶ σιγνοὶ κατακτητές, ντόπιοι ἱεροξεταστές, ποῦ ἄλυσσόδεσαν τὰ χέρια τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων. Ἄλλὰ ποιὸς μπορεῖ νὰ ὀρθώσει ἐμπόδια στὸ ποτάμι τῆς ἱστορίας; Τὸ ποτάμι θὰ φτάσει ὅπουσδήποτε στὴ θάλασσά του. Καὶ μιὰ ποῦ ἡ στιγμή τῆς ἀπολύτρωσης ἔφτασε, μιὰ καὶ ἡ συντραχητικὴ αὐτῆ ἐποχὴ τάρραξε τὶς νυσταλέες ψυχὰς ὄλων τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ σκεφτοῦμε σοβαρὰ σ' αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ στιγμή καὶ ν' ἀρχίσουμε ὅλοι μαζί τὸ μεγάλο ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησής.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Οἱ λογοτέχνες μας εἶναι μιὰ τάξη ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ δεῖν πάθησαν περισσότερο στὴν περίοδο τῆς κατοχῆς. Γι' αὐτὸ μποροῦν νὰ βλέπουν τὰ πράγματα τοῦ τόπου μας τόσο ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ πνεύματος ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ζωῆς, θὰ ἀποτελοῦσε δὲ ἓνα σημαντικό κενό γάλλιο γιὰ τὸν τόπο μας, ἂν ὅλοι μαζί διέθεταν τὶς δυνάμεις των γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ καινούργιου πολιτισμοῦ ποῦ τὸν ἐλπίζουμε καὶ τὸν ἐπιθυμοῦμε ὅλοι μας. Ὑπάρχουν προβλήματα ποῦ μόνον αὐτοὶ εἶναι σὲ θέση νὰ τὰ διακρίνουν, νὰ τὰ ἐλέγξουν καὶ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουν ἀποτελεσματικά. Φέρνουμε ἓνα μικρὸ παράδειγμα.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες μεταπολεμικὰς ἐπιθεωρήσεις εἶδαμε τὴν παρακάτω σκηνή. Δυὸ Ἑλληνες φαντάροι στὴν Ἰταλία, παίρνουν, λέει, δυὸ φραντζόλες ψωμί τὴν ἡμέρα. Τὴ μιὰ τὴν τρῶνε καὶ μὲ τὴν ἄλλη ἀγοράζουν δώδεκα Ἰταλίδες...

Εἶναι θλιβερὸ ὅτι πρὶν ἀκόμα σταθοῦμε ἐλεύθεροι στὰ πόδια μας, προσπαθοῦμε νὰ συνεχίσουμε τὴν προπολεμικὴ ταχικὴ μας. Νὰ καλλιεργοῦμε δηλαδὴ τὰ κατώτερα ἔνστικτα τοῦ λαοῦ. Τὰ ἔνστικτα ποῦ πρέπει νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὸ λαὸ μας γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ ζπιθυμητὸς καινούργιος πολιτισμός.

ΤΑ ΑΚΑΙΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Με την περιέργη πρωτοβουλία είδος καθηγητή της φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου μας, να αλλάξει ξαφνικά το τονικό σύστημά του, έγιναν πολλά και περιεργα πράγματα. Ένα απ' όλα είναι και τούτο: Όταν ο καθηγητής αυτός άλλαξε το τονικό του σύστημα, οί συναδέλφοί του διαμαρτυρήθηκαν και είπαν πώς το άλλαξε άκαιρα, γιατί δεν ήταν καθόλου σοβαρό να γίνονται τέτοια πειράματα ενώ η χώρα μας περνούσε ώρες δυστυχίας και γι' αυτό ζήτησαν να τιμωρήσουν τον συνάδελφό τους, ο καθηγητής όμως αυτός και μαζί του πολλοί άλλοι διαμαρτυρήθηκαν και είπαν πώς η τιμωρία και η διαμαρτυρία έρχεται άκαιρα, γιατί δεν ήταν σωστό να γίνονται τέτοιοι θόρυβοι ενώ η πατρίδα μας περνούσε ώρες δυστυχίας. Από τις σκέψεις αυτές κινήθηκαν οί φίλοι του καθηγητή έβγαλαν τη «Δίκη των τόνων». Στο βιβλίο όμως αυτό απάντησαν οί συνάδελφοί του καθηγητή με την «Αντιδικία των τόνων», λέγοντας πώς η «Δίκη» κυκλοφόρησε άκαιρα, μιά και η πατρίδα μας περνούσε ώρες δυστυχίας. Η «Αντιδικία» όμως αυτή δεν άρσσε στου, «λογοτέχνης» μας, πού διαμαρτυρήθηκαν με ένα υπόμνημά του, λέγοντας πώς άκαιρα βγήκε αυτό το βιβλίο «σε τόσο κρίσιμες για το έθνος μας στιγμές». Την ιδιόρρυθμη αυτή άλυσίδα την συμπλήρωσε, την επόμενη της δημοσίευσής της διαμαρτυρία, η έπιστολή ενός από τους λογοτέχνης πού είχαν υπογράψει τη διαμαρτυρία, και πού έλεγε πώς άκαιρα δημοσιεύθηκε αυτό το υπόμνημα «στις σημερινές στιγμές».

Δέν ξέρουμε αν το σημείωμά μας έρχεται άκαιρα ή επίκαιρα, νομίζουμε όμως πώς όλη αυτή η υπόθεση ήταν άκαιρη, από την αρχή ως το τέλος.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΟΥ ΤΟΙΧΟΥ

Ανάμεσα στις άλλες εφημερίδες του τοίχου πού καθ' έφτιζαν τον αγώνα και τη λαχτάρα του Έλληνικού λαού για τη λευτεριά του διαβάσαμε τον τελευταίο καιρό, και μιά πού είχε τον τίτλο «Αλήθεια» και, πού, καθώς έγραφε, ήταν Χριστιανικών Αρχών. Ο κόσμος καιγόταν λοιπόν, το αίμα έτρεχε κι' η «Αλήθεια» κατηγορούσε τις άλλες εφημερίδες του τοίχου ότι δέ σέβονται «την Έθνικήν ήμων Γλώσσαν». Δέ μπορούμε λοιπόν να καταλάβουμε από πού δανείστηκαν τις χριστιανικές τους άρχές οί καλοί άνθρωποι της «Αλήθειας». Ασφαλώς όχι από το Χριστό πού ήταν κι' αυτός ένας Λαϊκός Έπαναστάτης, πού νοιαζόταν για τον κόσμο πού καίγονταν και για το αίμα πού έτρεχε... Την «Αλήθεια» πάντως δέν την ενδιέφερε παρά το ζήτημα της Έθνικής ήμων γλώσσης... Αλλά δέν ήταν κι' αυτή παρά ένα από τα πολλά Αντιλαϊκά, Αντιχριστιανικά και Αντιανθρώπινα έντυπα πού είδαμε να φιγουράρουν στους μαρτυρικούς δρόμους των Αθηνών.

ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Από τις στήλες του περιοδικού «Νέα Γράμματα» ο συγγραφέας του βιβλίου «Άγιος Αντώνιος» εκθέτει τις απόψεις του για την «Ελληνικότητα» της νέας μας λογοτεχνίας. Το θέμα όμως αυτό είναι πολύ πύο δύσκολο απ' ότι το φαντάζεται ο ιερός άρθρογράφος. Πρωτόν άλλωστε νομίζει πώς έχει το δικαίωμα και τις δυνατότητες να άσχοληθεί με τέτοια προβλήματα, καλό θά ήταν να σκεφτεί πώς ο τελευταίος πού θά είχε την άδεια να μά: πεί τη γνώμη του για την Ελλάδα, είναι ακριβώς ο νέος εκείνος πού έγραφε ένα βιβλίο με τις έρωτικές του περιπέτειες, όταν άλλοι συνομήλικοί του μες στην Αθήνα έδιναν κάθε ήμέρα το αίμα τους για την Ελλάδα. Αν ο συγγραφέας του «Άγιου Αντωνίου» δέν σεβάστηκε τους ήρωικούς νέους πού θυσίασαν την άξια νεότηή τους για την πατρίδα, αυτό δέν σημαίνει πώς δέν πρέπει να μνή του: σεβαστούμε έμεις. Και άσφαλώς δέν θά τους σεβόμαστε, αν άφίναμε άσχολίαστα παρόμοια συμπτώματα.

ΑΣΤΟΧΙΑ

Με ύπογραφή πού δέν αναφέρουμε, ακριβώς επειδή πολύ τη σεβόμαστε, δημοσιεύθηκαν σε πρωινή εφημερίδα δύο άρθρα για το δοκίμιο «Κρίσιμη ώρα» του κ. Πέτρου Χάση. Την ύπογραφή αυτή τη συνηθίσαμε κάτω από έργα, πού κάθε ένα τους είναι μνημείο του Νεοελληνικού Πολιτισμού, γι' αυτό και δέν μπορούμε να μνή έκφράσουμε τη λύπη μας για ένα τέτοιο άστόχημα.

ΤΟ "ΣΗΜΕΡΑ,"

Αν δέν υπήρχε κανένα άλλο έπιχείρημα για την επείγουσα ανάγκη να ξεκαθαριστεί μιά για πάντα αυτό πού λέμε στον τόπο μας νεοελληνική λογοτεχνία, νομίζουμε πώς φτάνει και παραφτάνει το ποίημα «Πάψετε πιά...» πού δημοσίευσσε ο κ. Κώστας Ουράνης στο τελευταίο τεύχος της άμαρτωλής «Νέας Έστίας».

Ο ποιητής αυτός πού άλλοτε έβγαλε το δήτην ανθρωπιστικό και δήτην πρωτοποριακό περιοδικό «ΣΗΜΕΡΑ» γράφει:

*Πάψετε πιά να εκπέμπετε το σήμα του κινδύνου
τους γόους της ιστορικής σειρήνας σταματήστε
κι' αφήστε το ηηδάλιο στής τοικνυίας τα χέρια:
το πύο φριχτό νανάγιο θά ήταν να σωθούμε!*

*Τί, πάλι να γυρίσουμε στη βαρετήν 'Ιθάκη,
στις μίξρες τίς έγνοιες μας και τίς φτηνές χαρές μας
και στην πιστή τη σύντροφο πού σαν ιστόν άράχνης
ύφαινε την άγάπη της γύρω από τη ζωή μας;*

Αν το ποράδοξο φαινόμενο του παραπάνω λογοτέχνη, πού θέλει να εξακολουθήσει ο έπος της Ευρώπης επειδή βαρύνεται τη ζωή της Ειρήνης, μπορεί να είπωθει ποίηση, τότε καλλίτερα να σταματήσει όχι ο πόλεμος αλλά η ποίηση.

ΔΗΛΩΣΗ

Από σήμερα παίρνουν τα «Φιλολογικά Χρονικά» την έλευθερία της έκδοσής τους πού τους την στέρησε τόσο καιρό ο αντιπρόσωπος τύπου του κατακτητή. Έτσι, από το τεύχος αυτό το περιοδικό μας θά ξαναβγαίνει όπως πρώτα κάθε 1 και 15 του μηνός, δηλ. το επόμενο τεύχος μας θά κυκλοφορήσει την 1η Νοεμβρίου.

τά περιοδικά, εκείνο πού μιλάει περισσότερο στην ψυχή μας, είναι τὰ «Φιλολογικά Χρονικά». Κι' έτσι νοιώθοντας τὸ περιοδικό αὐτὸ σὰν δικό μας πιά, ἀποφασίσαμε γιὰ μερικές ἀπορίες πού μᾶς γεννήθηκαν, διαδίδοντας διάφορα κείμενα ἢ βιβλία, ν' ἀποτανθοῦμε σὲ σὰς, μὲ τὴ θερμὴ παράκληση νὰ τύχουμε ἀπαντήσεώς σας εἴτε διὰ τοῦ περιοδικοῦ σας εἴτε καὶ προφορικῶς ἐφ' ὅσον μᾶς καλέσετε.

Μὲ ἄπειρη ἐκτίμηση καὶ σεβασμὸ

Γιὰ τὴ «Φιλολογικὴ Συντροφιά»

Δ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ τελειόφοιτος Φιλοσοφίας
ΡΙΤΑ ΒΑΛΛΙΑΝΟΥ Φοιτήτρια Νομικῆς

Λυπόμαστε πού δὲ μπορούμε νὰ δημοσιεύσουμε ὁλόκληρο τὸ γράμμα τῶν νέων αὐτῶν γιατί εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο καὶ γιατί οἱ ἀπορίες τους δὲν ἐνδιαφέρουν ἴσως ὅλους τοὺς ἀναγνώστες μας. Ἐκεῖνο πού ἀποδείχνει τὸ γράμμα τους, εἶναι πόσο ἀλλοιώτικα σκέφτονται οἱ σημερινοὶ Νέοι ἀπὸ τοὺς νέους τῆς χιτῆς. Ζητήματα πνευματικά, ἀνθρώπινα, προοδευτικά τοὺς ἀπασχολοῦν. Τὸ γράμμα τῶν δεκαπέντε αὐτῶν νέων εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ φαινόμενα πού ἐνθαρρύνουν καὶ στερεώνουν τὴν πίστη μας γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος μας.

Κύριε Μοναχέ,

Μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον παρακολουθῶ τὸν ἀγῶνα σας, πού εἶναι μέρος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα πού διεξάγεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῶν κοινωνικῶν γενικὰ ἐκδηλώσεων γιὰ τὴν ἐξυγιάνση τοῦ τόπου ἀπὸ τὸ κακὸ παρελθόν.

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ὅμως νὰ πιστεύω πὼς ἡ μαχητικότης τῶν σημειωμάτων σας τῆς πρώτης περιόδου τοῦ περιοδικοῦ σας, ξέφευγε πολλὰς φορὰς καὶ ὑποβίβαζε τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀγῶνα πού τόσοσὺν ὠραῖα ἔχετε ἀρχίσει. Ἡ ἀνάλυση καὶ ἡ διαλεκτικὴ πού γίνεται μὲ σύνεση νομίζω ὅτι ἀποτελοῦν τὰ καλλίτερα ὄπλα γιὰ νὰ πείσουν ἕνα καλόπιστο ἀναγνώστη.

Πολὺ ἐπίσης προσέχτηκαν τὰ κριτικά ἄρθρα τοῦ κ. Λαούρδα μὲ τὰ σοβαρά τους κι' ἴσως ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα. Ὅμως ξένισαν πολλοὺς μὲ τὸ ὕψος τους. Ἐχῶ τὴ γνώμη πὼς πρέπει νὰ ἀποφεύγονται οἱ ὀξύτητες. Ἡ ἀλήθεια νὰ λέγεται χωρὶς θυμὸ. Εἶναι γενικὴ ἡ γνώμη ὅτι ὁ κ. Λαούρδας συμπλήρωσε ἕνα κενὸ καὶ πιστεύουμε πὼς πολλὰ κενὰ θὰ συμπληρωθοῦν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Οἱ ἀναγκαῖοι ἀγῶνες σας μᾶς συγκινοῦν καὶ τὸ γράμμα μου αὐτὸ δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὸ νὰ σὰς ἐκφράσει τὴ χαρὰ μου καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη μου, χαρὰ καὶ ἐμπιστοσύνη καὶ πολλῶν ἴσως ἄλλων ἀναγνώστῶν σας.

Μὲ τιμὴ

ΜΑΝΩΛΗΣ ΧΡ. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

Ἐχῶ μπροστά μου ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν πλοῦσια, σὲ ποσότητα φυσικά, ποιητικὴ παραγωγή τῶν τελευταίων μηνῶν, καμιά δεκαπενταριά συλλογές, καὶ σκέφτομαι πόσο βαθεῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ κρίση, πού περνάει ὁ ποιητικὸς λόγος στὴ χώρα μας, ἀφοῦ ἀνάμεσα στὶς τόσες σελίδες τους, οὔτε ἰσάριθμους μὲ τίς συλλογές στίχους δὲν θὰ μπορούσε νὰ ξεχωρίσει κανένας. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι ποιητὲς πού στὰ βιβλία τους ἀναφέρουμαι, δὲν ἀνήκουν σὲ μιὰ παράταξη οὔτε, πολὺ περισσότερο, καλλιεργοῦν τὴν ἴδια τεχντροπία. Ὅλες οἱ τάσεις ἐχτός ἀπὸ τὴν αὐτόματη συρρεαλιστικὴ γραφὴ, ἔχουν τοὺς ἐκπροσώπους τους. Ὅσο εὐκόλο ὅμως θὰ εἶταν νὰ ξεχωρίσεις τεχντροπίες τόσο πιὸ δύσκολη καταντάει ἡ προσπάθεια νὰ διακρίνεις συγγραφεῖς. Θέλω νὰ εἰπῶ στίχους, πού νὰ φέρνουν τὰ γνωρίσματα μιᾶς ξεχωριστῆς προσωπικότητος, πού νὰ ὑποβάλλουν τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀτομικῆς δράσης.

Ἐντὸν ἔχει καὶ τὸ κοινὸ, πού πολτοποιεῖ τὸ ἀναρίθμητο πλῆθος τῶν στίχων, καὶ κάνει δυσδιάκριτη τὴ φυσιογνωμία τοῦ ποιητῆ, σ' ὅποιαδήποτε τάση, κι' ἂν κολακεύεται νὰ πιστεύει πὼς ἀνήκει. Εἶναι τὸ εἶδωλο τῆς πλαστῆς καὶ κατὰ συνθήκην πραγματικότητος, πού ἀρκοῦνται ὅλοι πιστὰ νὰ ἐπαναλαμβάνουν. Ὁ ἀναγνώστης οὔτε κἄν στὶς λεπτομέρειες δὲν θὰ διακρίνει μιὰ διαφορὰ, κάτι πού νὰ τὸν πείθει πὼς ὁ στιχουργὸς καὶ τὸ νέο, κάτι τὸ διαφορετικὸ εἶχε νὰ εἰπεῖ, πὼς κατόρθωσε νὰ συλλάβει μιὰ δυσδιάκριτη ἀπόκρωση τῆς ζωῆς σὲ τρόπο, πού ἡ καταφυγὴ στὴν ἔκφραση νὰ βρῆκε μιὰ δικαιολογία.

Ἡ ποιητικὴ παράδοση ἔχει ἀποκρυσταλλώσει μιὰ σειρά στοιχείων καὶ δὲν ἐννοῶ ἀπλῶς τὴ μορφικὴ, πού ἔχουν καταντήσει ἕνα εἶδος δημόσιας πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποία ὅλοι ἀντλοῦν. Χώρισε τὰ θέματα σὲ ποιητικά καὶ ἀντιποιητικά, ἔκανε μιὰ ἀξιολογικὴ, ἀπὸ αἰσθητικὴ ἀποψη, κλιμάκωση τῶν συναισθημάτων, κι' ἀκόμη περισσότερο ὄρισε μὲ ἀκρίβεια καὶ τίς λέξεις, πού ἡ χρησιμοποίησή τους θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ νόμιμη. Προσέφερε δηλαδὴ ἕνα τυφλοσούρη, κάτι ἀνάλογο μὲ τίς «σχολικὲς μεταφράσεις» τῶν ἀρχαίων κειμένων, πού χρησιμοποιοῦν οἱ γυμνασιόπαιδες, πού μὲ τὴ βοήθειά του καθένας, πού ἔτυχε νὰ μάθει ἀνάγνωση καὶ γραφὴ μπορεῖ νὰ αὐτοχειροτονθεῖ σὲ ποιητὴ.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τῆς παράδοσης δὲν εἶχε τίποτα τὸ μηχανικό. Μὲ τὸν κόσμον τῶν συναισθημάτων συμβαίνει, ὅτι ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη ἀποψη, ὅτι καὶ μὲ τὸν ὕλικὸν κόσμον, πού μᾶς περιβάλλει. Ἡ προσωπικότης τοῦ καθενὸς μας εἶναι κείνο πού καταξιώνει.

νει τὰ κατὰ μέρος στοιχεία τους. Κάθε πολιτισμός, κάθε γενιά, κάθε άτομο, ακόμη στην στενή περιοχή που κινείται και μέσα στα πλαίσια που η περιορισμένη ελευθερία του του προσφέρει, ξανα-συνθέτει τους δυο αυτούς κόσμους και αξιολογεί τὰ στοιχεία τους σε τρόπο, που τὸ κάθε τι νὰ δικαιώνει τὴν παρουσία του στὴ ζωή. Τὸ δράμα τοῦ κόσμου που συγκεκριμενοποιεῖ ἡ καινούρια δημιουργία, βρίσκει στὴ διατύπωσή του καὶ τὰ ἀνάλογα ἔκφραστικά μέσα. Κάθε ἐποχὴ δηλαδή δημιουργεῖ τὴ δικιά της ποιητικὴ ἔκφραση, που ὡς τὴ στιγμή, που χάνοντας κάθε ζωτικότητα θὰ μεταβληθεῖ σὲ ἄγονο δόγμα, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἡ μόνη δυνατή.

Οἱ καινούριες ὥστόσο συνθήκες τῆς ζωῆς δημιουργοῦν μιὰ νέα συναισθηματικότητα. Ἐίτε τὸ θέλουμε, εἴτε ὄχι σκεφτόμαστε καὶ ἀιστανόμαστε κατὰ ἕναν τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ κείνον τοῦ χιτέ. Ἀπὸ τὸν ποιητὴ ἔχουμε τὴν ἀπαιτήση νὰ μᾶς συνειδητοποιήσει τὴν ἀλλαγὴ που πραγματοποιήθηκε. Νὰ δώσει αἰσθητὴ μορφή σ' ἐκεῖνο που ἔμεις μόνο διαισθητικὰ ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ πλησιάσουμε. Νὰ κάνει δηλαδή δυνατὴ τὴν συμφιλίωσή μας μὲ τὴν νέα πραγματικότητα, που μᾶς ἐπέβαλε ἡ ζωή. Σ' αὐτὸ περιορίζεται ἡ δημιουργικὴ του προσφορά. Αὐτὸ ὅμως προϋποθέτει νὰ δεῖ τὸν κόσμο μ' ἕναν τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ κείνον τοῦ χιτέ. Κι' ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶναι κάτι που τοῦ ἐπιβάλλεται ἀπ' ἔξω. Ἀποτελεῖ τὴ φυσικὴ κατάληξη τῶν ἀγώνων, που ὁ ἴδιος διεξάγει σὰν ἄτομο γιὰ νὰ δώσει μιὰ ἱκανοποιητικὴ λύση στὰ προβλήματα τῆς Ἰδίας του τῆς ζωῆς. Αὐτὸ εἶναι κείνο που δίνει τὸν προσωπικὸ χαραχτήρα στὴ δημιουργία του, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἄλλωστε καὶ ἀποκλειστικὰ θὰ κριθεῖ ἡ ἀξία της. Σὲ τέτοιον βαθμὸ, που πολλοί, ὅπως ὁ Κρότσε, ριψοκινδυνεύουν τὸ συμπέρασμα πὼς ἡ ἱστορία μιᾶς λογοτεχνίας δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ, παρὰ σὰν σύνολο αὐτοτελῶν μονογραφιῶν, που θὰ περιορίζονταν ἡ κάθε μιὰ τους στὴ θεώρηση τοῦ ἔργου ἐνὸς συγγραφέα, ἀφοῦ ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς βαρύτητας που παίρνει τὸ στοιχεῖο τῆς ἀτομικῆς δράσης, παραμένει κάτι τὸ ἐντέλως ἀνεξάρτητο καὶ μοναδικό.

Ἡ καταφυγὴ στὴν δράση τῶν τρίτων, καὶ εἶναι αὐτὸ στὴν οὐσία, που ὀνομάζουμε προσκόληση στὴν παράδοση, ἀποτελεῖ τὴν καλλίτερη ἀπόδειξη τῆς ἀνυπαρξίας ὁποιασδήποτε δημιουργικῆς διάθεσης ἀπὸ μέρος τοῦ τεχνίτη. Ἡ ἔκφραση χάνει τὸν ἀναγκαστικὸ τῆς χαραχτήρα, δηλαδή τὸ κυριώτερο γνώρισμα τῆς αὐθεντικότητάς της, καὶ μεταβάλλεται σὲ ταχυδακτυλουργικὸ πείραμα ἐπιτήδειου δεξιότητη. Ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο, τόσο συχνὸ τὴν τελευταία περίοδο, στίχοι, που στὴν οὐσία τους δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἀποτυχημένη προσπάθεια μίμησης παλαιῶν προτύπων νὰ ντύνουνται μὲ τὸ φόρεμα, που οἱ συγγραφεῖς τους συνάντησαν στὸ φηγοῦρι τοῦ τελευταίου, προπολεμικοῦ ἀλόιμονο, ταχυδρομείου. Κι' ἂν τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς λεγόμενης μοντέρνας ποίησης δὲν ξεπέρασαν, ὄχι μονάχα στὴ χώρα μας, τὰ ὅρια τοῦ κατασκευάσματος, εἶναι γιατί περιορίστηκαν σὲ μιὰ τυπικὴ μορφικὴ ἀλλαγὴ, χωρὶς αὐτὴ νὰ συνοδεύεται ἡ ἀκριβέστερα νὰ πηγάζει ἀπὸ ἀνάλογες ἀλλαγές τοῦ περιεχομένου, θέλω νὰ εἰπῶ τοῦ τρόπου που ὁ ποιητὴς βλέπει τὴ ζωή. Μονάχα στίς σπάνιες περιπτώσεις, που ὁ ποιητὴς ὑποχρεώθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῶν δράματων του ν' ἀνοίξει καινούριους δρόμους, τοπο-

θετώντας τὶς βάσεις μιᾶς νέας αἰσθητικῆς, ἡ συμβολὴ του στάθηκε πραγματικὰ δημιουργικὴ. Στὸ ἔργο τῶν ἐλάχιστων αὐτῶν ἐξαιρέσεων ἡ μοντέρνα ποίηση βρῆκε τὴ δικαίωσή της.

Ἡ μεταβολὴ τῆς ποίησης σὲ ἀπλὴ δεξιότηχία πλήθυνε τὸ πλῆθος τῶν στιχοπλόκων. Οἱ ποιητικὲς συλλογές διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ κάθε νέος που οἱ γνώσεις του τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ παραθέσει μερικές συλλοβές στὴ σειρά, λογαριάζει τὸν ἑαυτό του γιὰ μεγάλο ποιητὴ. Οὔτε κἂν ἀναρωτιέται τί εἶναι κείνο που προσφέρει καὶ που θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διεκδικήσει αὐτὴ τὴν ὀνομασία. Ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα μέσα στὴν ὁποία ἀναπτύσσεται κατεβάζοντας τὴν ποίηση στὸ ἐπίπεδο που τὴν κατέβασε ὄχι μονάχα ἀνέχεται τὴν ὑπαρξὴ παρόμοιων καταστάσεων, μὰ τὶς ἐνισχύει καὶ ἀναπαραγάγει καθημερινά. Ἡ ἀνευθυνότητα που χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειες, ἐνὸς μεγάλου ποσοστοῦ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους χειροτερεύει τὴν κατάσταση. Κι' ὁ τελευταῖος στιχοπλόκος, παλαιὸς ἢ νέος, θὰ βρεῖ μερικούς «ἀγαναωρισμένους» που θὰ τὸν διαφημίσουν ἀνακηρύσσοντάς τον τούλάχιστο σὲ μεγαλοφυῆ. Ἡ πολεμικὴ περίοδος, ἦρθε νὰ συμπληρώσει τὴν καταστροφὴ. Ἡ θολὴ τῆς ἀτμόσφαιρα ἔδωσε τὴν εὐκαιρία ν' ἀνέβουν στὴν ἐπιφάνεια ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων εἴχαμε σχεδὸν λησμονήσει τὴν ὑπαρξὴ καὶ νὰ προχειρισθοῦν σὲ πνευματικούς ἡγέτες ἢ νὰ προβάλλουν τὴν ἀσημαντότητά τους σὲ πρότυπο γιὰ τοὺς νέους. Ἡ ἀγορὰ πλημύρισε ἀπὸ κάθε λογῆς κατασκευάσματα καὶ ἡ στάθμη τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς γνώρισε μιὰ πτώση χωρὶς προηγούμενο. Ἡ ὀργάνωση μιᾶς γόνιμης ἀντιδράσης, μέσα στίς συνθήκες τῆς κατοχῆς, καταντοῦσε ἀδύνατη. Τὰ πράγματα ἔτσι ἐξακολουθοῦσαν τὸ δρόμο τους.

Σήμερα ὥστόσο εἶναι καιρὸς νὰ μιλήσουμε μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ἀλήθειας σ' ὅλο τοῦτο τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀσφαλῶς δὲν ἔλειψε ἡ καλὴ θέληση. Νὰ τοὺς εἰποῦμε πὼς ἡ ποίηση εἶναι κάτι τὸ διαφορετικότερο ἀπὸ τὴν παράθεση μερικῶν ἰσοσύλλαβων γραμμῶν, διανθισμένων μὲ μερικές ὀμοιοκαταληξίες. Ἀκόμα πὼς δὲν ἀρκεῖ νὰ κομματιάσεις τὸν στίχο καὶ νὰ βρεῖς μερικές «τολμηρές» ἐκφράσεις ἢ «πρωτότυπες» εἰκόνες γιὰ νὰ δημιουργήσεις ποίηση. Καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις ἐκεῖνο που ἀπαιτεῖται εἶναι ἐντέλως ἄλλο πρᾶγμα. Ἄν δὲν ἔχεις νὰ προβάλλεις κανένα δράμα, νὰ προσφέρεις κανένα μήνυμα, ν' ἀπολυτρωθεῖς δηλαδή ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἀπολυτρώσεις τοὺς συνανθρώπους σου ἀπὸ τοὺς ἐφιάλτες που τοὺς βασανίζουν, καταφυγὴ στὴν ποίηση δὲν ἔχει κανένα νόημα. Ὑπάρχουν τόσες ἄλλες ἐκδηλώσεις, στίς ὁποῖες μπορεῖς νὰ διοχετεύσεις τὴ δυναμικότητά σου, σὲ τρόπο που καὶ γονιμώτερη καὶ πιὸ ὠφέλιμη νὰ εἶναι καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ γιὰ τὴν κοινωνία μέσα στὴν ὁποία ζεῖς. Ἡ τέχνη δὲν ἀνέχεται τὸ μέτριο καὶ τὸ ἀσήμαντο. Δὲν εἶναι εἶδος πρώτης ἀνάγκης, μᾶς τὸ ὑπογράμμισε χρόνια τώρα ὁ Ροῦθς, που νὰ εἰμαστε ὑποχρεωμένοι σ' ὁποιαδήποτε ποιότητα κι' ἂν τὸ βροῦμε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε, εἶναι εἶδος πολυτελείας, ὥστε ἂν δὲν εἶναι κάτι τὸ τέλειο μπορούμε νὰ κάνουμε καὶ χωρὶς αὐτό. Τόσο περισσότερο ὅσο ὑπάρχουν πάντα τὰ κλασσικὰ πρότυπα, που ἐπ' ἀπειρο μπορούμε νὰ ἐπανερχόμαστε χωρὶς ποτὲ νὰ τὰ ἐξαντλήσουμε. Δὲ ζητᾶμε βέβαια ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας νὰ μεταβληθοῦν σὲ Σαίκτηρη. Ἐχουμε ὅμως τὴν ἀπαιτήση νὰ ἐκφράσουν τὸ νέο, τὸ ἰδιαίτερο που δίνει στὴν ἐποχὴ μας τὴν ξεχωριστὴ τῆς φυσιο-

γνωμία. "Αν ούτε γι' αυτό δέν είναι Ικανοί γιατί νά καταπονοῦν τόν ἑαυτό τους καί τοὺς ἄλλους;

Τίς γενικές αὐτές παρατηρήσεις θά εἶχα νά κάνω στοὺς συγγραφείς πού εἶχαν τήν καλωσύνη νά μοῦ στείλουν τοὺς στίχους τους, ζητώντας τή γνώμη μου. Οἱ στιγμές πού γράφεται τὸ πρόχειρο τοῦτο σημεῖωμα δέν μοῦ ἐπιτρέπουν νά ἐπεχταθῶ, ὅπως θά τὸ ἤθελα κι' ἀκόμα μέ παραδείγματα νά ἐνισχύσω τὰ συμπεράσματά μου. Δέν νόμισα ἀκόμη σκόπιμο νά ἀναφερθῶ σέ ὀνόματα. Ἡ ἀναφορά μου σ' αὐτά θά εἶχε μιὰ σημασία ἂν τὸ φαινόμενο δέν εἶχε τή γενικότητα πού σημείωσα. Μὲ τίς δυὸ τρεῖς ἐξαιρέσεις, ἐξαιρέσεις ἄλλωστε πού μονάχα σ' ἓνα παρόμοιο σύνολο ἀποχτοῦν μιὰ ἀξία καί μονάχα ὁ συγχρωτισμὸς μας καί ἡ συμφιλίωσή μας, ὡς ἓνα βαθμὸ, μέ τὸ μέτριο καί τὸ ἀσήμαντο μᾶς ἀναγκάζουν νά στεκόμαστε σ' αὐτές, ἐλπίζω ἄλλοτε νά μοῦ δοθεῖ εὐκαιρία ν' ἀπασχολήσω τὸν ἀναγνώστη.

ΒΑΣΣΟΣ ΒΑΡΙΚΑΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΟΥ

Χειμῶνας τοῦ 41.

"Υπουλος ὁ ἡμεροδείχτης.

"Εφιαλτικός καί βαρὺς ὁ καιρὸς.

Γερμανικά ἀλλόφρονα θούρια «Wir fahren ja nach England...».

Σ ἓνα «στρατόπεδο συγκεντρώσεως» ἐφευρίσκει τὸ «φειδάκι». Μὲ τοὺς ἀγκῶνες καί μέ τὰ γόνατα—καί νά μὴν ἀκουμπάει ἢ παλάμη καί νά μὴν ἀγγίζει τὸ πέλμα—οἱ μάρτυρες μπουσουλοῦν στὸ χαλκί, γιὰ νὰ σπάζουν κέφι οἱ φρουροί.

Στὸ χρηματιστήριό παίζουν μέ τὰ πάνου.

Τιμαλφῆ στὸ σφυρί.

Γαλάνης, Ἰακωβίδης, Παρθένης—πινακοθήκες τζακιῶν πού ξεκλήρισαν, στίς μυστικές ἀποθήκες τῶν μαυραγοριτῶν γιὰ «τοποθέτηση χρήματος».

Κάπου βλέπουμε μιὰ ταμπέλλα «Ἐταιρία Φίλων τῶν Ζῶων»—ὕπολειμμα ρομαντικῆς ἐποχῆς. (Καί ἡ γάτα πού φάγαμε χθές; Καί οἱ ἄνθρωποι πού στὸ δρόμο λυγίζουν καί πέφτουν ἄπνοι σὴν ἀπὸ τὴν αἰτία χωρὶς ν' ἀντισκόψουν τὸν ἐγωκεντρικὸ δρόμο μας;...) Κάπου ψάχνουμε μιὰ ταμπέλλα «Ἐταιρία Φίλων τῶν Ἀνθρώπων», χωρὶς νά τὴν ἀπαντήσουμε.

—"Αχ νά εἶχαμε λίγο ἀκόμα ψωμάκι κι ἄς ἦταν κι ἀπὸ σκουπίδοχορτο!

Χειμῶνας τῆς Πείνας.

II

Στὴ σοφίτα τῆς πολυκατοικίας δύο νέοι ἀρτίστες ἀδελφωμένοι στὴν ἀνέχειά τους ἔχουν τὴν ἑκτακτὴ πολυτέλεια νά μιλοῦν γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Θεάτρου. Ποτέ οἱ καλλιτέχνες δέν ἦσαν συνεπέστεροι στὸν ἀνώδυνο ἰδεαλισμὸ τῶν ἐμπόρων, πού τοὺς ἐπιθυμεί ἐξαυλωμένους κι ἀχνούς, μέ χλωμὸ τὸ σαρκίό τους,

Σκιώδεις, μάσβεστη ὅμως τῆ σκέψῃ.

Ρικνοί, μέ ἀκέρηα τὴν πίστη στὴν ἀναστάσιμη Μέρα.

Μίλησαν πρῶτα γιὰ ἓνα ἀγαπημένο θεατρίνο, ἰδιοφυῖα τῆς περασμένης γενῆς, χαρὰ καί δόξα, πού ἀπὸ τόνα κέντρο στὸ ἄλλο γύριζε τώρα μέ τὸ δίσκο τῆς ἐπαιτείας, μέσα σ' ἐσχάτη πενία κ' ἐξαθλίωσι.

Καί ἀπὸ λόγο σὲ λόγο, ἰδοὺ καλλιεργοῦν ἀνιδιοτελεῖς προοπτικές γιὰ μιὰ τέχνη πού θ' ἀνατελεῖ ἀπ' τὴ ζοφερὴ νύχτα τῆς Κατοχῆς, σὲ σύνθεση νέα γιὰ νά δώσει στὴ δοκιμασμένη Ἀνθρωπότητα τὸν ἐξαγνισμὸ γιὰ τὸ αἷμα πού ἔχυσε στίς ἀνασκαμμένες στρατὲς τῆς Δύσης καί τῆς Ἀνατολῆς.

Εἶναι ἓνας μικρόσωμος ἄντρας, κάπως πρόωρα κυρτὸς καί

στοχαστικός. Σὰ νᾶναι χυμένη στὸ πρόσωπό του μιὰ λύπη γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ δὲν ἔζησε. Κυριαρχημένη μουσικὴ ἢ φωνὴ του.

— Ἀπὲρ τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴ Ρωσία θὰ δικαιωθεῖ ἡ προσδοκία τοῦ καινούργιου ρυθμοῦ. Ἀπὸ τοὺς εὐπλαστοὺς αὐτοὺς κόσμους, ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχή, με συγκινήσεις ἀρσενικές καὶ παρθένες, με χυμούς ζωτανούς, με κοινωνίες ἀγρυπνες κ ἐργώδικες, θὰ γεννηθοῦν τεχνίτες ποὺ θὰ ἐκφράσουν ἀνανεωμένες αἰσθήσεις ζωῆς, σὲ φόρμες ποὺ δὲν εἶχαμε ὡς τὰ σήμερα φανταστῆ. Οἱ δημιουργικὲς ἐνέργειες τῆς διάνοιας καὶ τὸ ἐποπτικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς θὰ πλάσουν τὴν πρωτόφαντη κοσμολογία ποὺ θ' ἀνακύψει ἀπὸ τὴ σπονδὴ τοῦ πολέμου.

Ἦστερα ἀπὸ κάθε πράξη καθολικὴ, ὁ νοὺς μας προβάλλει ἐρωτηματικά καὶ ἐνοτάσεις, μὰ σήμερα δὲν εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ μοναχικοῦ ἀτόμου ποὺ γυρεύει ἀπάντηση, ὁ μεταπόλεμος βρῆκε τὸ σχῆμα του πρὶν ἀκόμα συντελεστῆ, ἡ ἀτομικὴ ψυχὴ ἀναβαπτίζεται καὶ μορφώνεται στὴν ψυχὴ τῆς ομάδας, σχῆμα κοινωνιστικὸ. Ἀνάγκη ἐσωτερικὴ, πέρα ἀπὸ κάθε τελεολογία, θὰ στρέψει τὸν καλλιτέχνη στὴν ἀπόδωση αὐτῆς τῆς καινούργιας συνάρτησης, δίχως βέβαια τὴν ὀφθαλμοσκοπικὴ ἐνόραση τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ποὺ εἶναι σπέρμα ἀβυσσαλέας μοναξιάς, ὅσο καὶ δίχως τὴν παραμικρὴ κατηχητικότητά.

— Ἦς πάρουμε τὸ φαινόμενο τοῦ Θεάτρου, συμπληρώνει ὁ ἄλλος.

Ὁ ἄλλος—μαῦρα μαλλιά καὶ σιλπνά· μόλις διακρίνεται πίσω ἀπὸ πυκνὲς τολύπες καπνοῦ. Συχνοβῆχει.

— Ἦς πάρουμε τὸ φαινόμενο τοῦ Θεάτρου. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἡ μοιραία στενότητα τοῦ ρεπερτορίου, ζωντάνεψε καὶ πάλι τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἴψεν, ποὺ εἶναι βέβαια ἕνας ἀπράμιλλος δάσκαλος στὴν τεχνικὴ, ἕνας ποιητὴς δραματικὸς, ὅμως ὁ ἀναρχοῦμενος ἰδεαλισμὸς του, ὁ συχνὰ ἐξτρεμιστικὸς, καθὼς ἐξωθεῖ τὸ ἄτομο σὲ σύγκρουση με τὴν ομάδα, τὸν ἀφίνει ἔξω ἀπὸ τὴν ἔφεση τῆς ἐποχῆς. Τὸ αὐριανὸ θέατρο, δὲν πρόκειται νὰ καλλιεργηθεῖ στὸ θερμοκήπιο τοῦ ἀτομικισμοῦ, θὰ ξεπεράσει φυσιολογικὰ τὴν εἰδυλλιακὴ θεματογραφία, ὁ ἔρωτας καὶ ὁ πλοῦτος θ' ἀντιμετωπίζονται δίχως μικροαστικὸ θάμβος, ὅσοι ἡδονίζονται ξύνοντας τίς πληγὲς τοὺς θὰ βρεθοῦν ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη, τὸ θέατρο θὰ πάει νὰ παντῆσει τὸ Μυθιστόρημα—στὴν Ἀμερικὴ τοῦτο γίνεται κι ὅλας—νὰ πιάσει σύνολα, νὰ διασταυρώσει μοῖρες ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν ἐντατικὰ τὴν ταραχὴ τοῦ καιροῦ, νὰ τοὺς ἐπαληθεύσει μέσα στὸ ἀνὸρθόλογο καὶ δυναμικὸ περιβάλλον τους. Θὰ ἐκφράσει ἕνα ἐφαρμοσμένο πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ, χωρὶς τὴ νοσηρότητα καὶ τὴν ὑποκρισία ποὺ χαρακτήριζε στὸ ξέφτισμά του τὸ οὐμανιστικὸ κίνημα, ὅταν ὁ Μπριάν ἐβγαζε λόγους γιὰ τὴν Πανευρώπη, δίχως ἀντίκρουσμα.

— Καὶ με ποιά τεχντροπία; προβληματίζεται ὁ πρῶτος σὰ νὰ ζητᾷ νὰ κοῦσει μιὰν ἀπάντηση ποὺ ἀνεμίζεται κι ὅλας ἐντός του.

— Με ὅποιαν τεχντροπία. Στὴν Ἑλλάδα οἱ πρῶτοι στείρες κουβέντες ἀφιερώνονται στὴν Τεχντροπία. Λημονιέται ἡ ἀκατάλυτη καὶ ἀπλὴ ἀλήθεια πὼς ὁ γνήσιος τεχνίτης αὐθόρμητα βρῖσκει τὸ περίβλημα τῆς ἰδέας του, πὼς περιεχόμενο καὶ μορφή, γενιέται σὲ μιὰ ἐνότητα φυσικὴ καὶ πηγαία. Οὔτε κὰν ὁ ὑπερρεαλισμὸς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἀποκλεισθεῖ, ἀφοῦ σὰν ἀντίδραση ὑπῆρξε χρῆσιμος καὶ μᾶς κληροδότησε στοιχεῖα γόνιμα, ὅπως φάνηκε. Συχνὰ

ἀκούω νὰ λέν, πάει πιά πέθανε τὸ ρεαλιστικὸ Θεάτρο, μπροστὰ στὸ ἐξπρεσιονιστικὸ ἢ—γιὰ νὰ μνημονεύσουμε μιὰ πιά ἀφηρημένη ὁρολογία πολὺ τοῦ συρμοῦ—στὸ ποιητικὸ Θεάτρο. Τοῦτο εἶναι ἐπιπόλοιοι διαφορισμοί, ποὺ μόνο σχολαστικὰ σπουδαγμένοι μαστόροι, δίχως προσωπικότητα, μᾶς ἐπικαλοῦνται. Οἱ γνήσιοι τεχνίτες κινοῦνται δημιουργικὰ μέσα σὲ Σχολές, δίχως προλήψεις, δίχως περιορισμούς, ἢ ὕλη τους εἶναι πρωτογενής, ἢ ἐντύπωση ποὺ ἀφίνει τὸ ἔργο τους εἶναι πρωτογενής. Ὁ Ζὰν Λουί Μπαρώ στὴ Γαλλία ἔδωσε μιὰ σκηρικὴ ἀνάπλαση τῆς «Πείνας» τοῦ Χάμσον προπαντὸς με κίνηση συμβολικὴ καὶ χορὸ. Ὁ Εὐγένιος Ὁ Νήλ, στὸ πιά πρόσφατο δράμα του, φανέρωσε τὸ ἐσωτερικὸ δράμα τῶν ἡρώων του χρησιμοποιώντας κοθῶνους. Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία δοκιμάστηκε νὰ καταργηθεῖ τὰ ψηλὰ ἐπίπεδο τῆς σκηνῆς, καὶ ἰσοπεδώθηκε ἔτσι με τὴν πλατεία, γιὰ νὰ δυναμώσει ἡ καλλιτεχνικὴ ψευδαίσθηση, με τὴν ἀνέλιξη τῆς δράσης πλάι στὸ θεατῆ, περίπου ὅπως στὸ ἵπποδρόμιο. Ἦ δικαίωση κάθε τέτοια καινοτομίας θὰ κριθεῖ ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ τῆς ἀξία, ἀπὸ τὴν ἔχει νὰ πεῖ ὁ συγγραφέας, ἀπὸ τὴν ἔχει νὰ ἀποκαλύψει ὁ σκηνοθέτης, κι ὅχι ἀπὸ τὸ ἐξφάνισμα κάποιου διεγερτικοῦ «μοντερνισμοῦ». Ἄλλως θ' ἄρμυζε νὰ θεωρηθεῖ σὰν πιά συγχρονισμένος ὁ Γκόγκολ ποὺ σ' ἕνα του μονόπραχτο—«Ἦστερα ἀπὸ τὴν πρεμιέρα μιὰς νέας κωμωδίας»—τοποθετεῖ τὴν δράση... στὴν ἐξοδο τοῦ Θεάτρου, καταργώντας τοὺς πρωταγωνιστὰς καὶ κινώντας γιὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου του τὸ ἀνώνυμο, ποικιλόχρωμο, ἐτερόκλιτο πλῆθος τῶν θεατῶν, ποὺ κρίνει καὶ ἐπικρίνει. Μὰ τίποτα δὲν ὑπάρχει πιά ξεπερασμένο ἀπὸ τὸ μονόπραχτο τοῦτο, ποὺ καταναλίσκεται σχεδὸν ὅλο στὸ δημοσιόπαλληλικὸ ζήτημα τῆς Τσαρκῆς Ρωσίας.

— Δὲ συμβαίνει ὡστόσο τὸ ἴδιο καὶ με τίς «Τρεῖς Ἀδελφές» τοῦ Τσέχοφ, συμπληρώνει ὁ ἄλλος τὸ θάυμα αὐτὸ τῆς σκηρικῆς δεξιότητάς μενεῖ ἀγέραςτο ἀκόμα καὶ σήμερα. Στὴν πρώτη πράξη ὅλο κουβεντιάζουν με τὸν ἑαυτὸ τους—μολοντοῦτο ὁ θεατῆς νιώθει συγκλονιστικὴ τὴν παρουσία τῶν νοινωκῶν δεσμῶν αὐτῶν τῶν προσώπων—κ' ἐδῶ ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος τοῦ Τσέχοφ εἶναι πολὺ πειστικότερος ἀπὸ τὸ μονόλογο στὸ «Παράξενο Ἰντερμέτζο» τοῦ Ὁ Νήλ ὅπου ἡ διαφοροποίηση τῆς συλλογῆς καὶ τῆς ἐκφρασης γίνεται μηχανικὴ καὶ τραβᾷ σὲ μανιέρα. Ἀνάγκη πᾶσα λοιοπὸν, νὰ μὴν ὑποτάξουμε τὸ θεατρικὸ πνεῦμα σὲ μιὰ ψυχρὴ νομοτέλεια, νὰ τὸ ἀφίσουμε λεύτερο νὰ συλλάβει τὴν ὑπαγωγή τοῦ ἀτόμου στὴν ομάδα, ποὺ θάποβει τὸ κοινωνικὸ, οἰκονομικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ μοτίβο τοῦ Μεταπολέμου.

— Καὶ τὸ νεοελληνικὸ θέατρο;

— Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο δὲν ἔχει ὑπάρξει, γιὰ νᾶχουμε αἰγούρες προοπτικές. Ἦ ἀρχὴ του ἂς ἀναζητηθεῖ στὸ κριτικὸ θέατρο καὶ ὕστερα γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἀνέλιξή του, μετρημένοι σταθμοί: ἡ «Βαβυλωνία» τοῦ Βυζαντίου, ὁ «Βασιλικὸς» τοῦ Μάτεση, ἡ «Τύχη τῆς Μαρούλας» τοῦ Κορομηλά, με ζωηρὴ καὶ μᾶλλον ἀμετουσίωτη τὴν ἰταλιάνικη ἐπίδραση, ὁ Ξενοπούλος με τὴν στέρεη τεχνικὴ καὶ τὴν ἀστικὴ θεματογραφία, ὁ Παλασμάς με τὴν «Τρισεύγενη» τὸ ποιητικότερο ἔργο τοῦ δραματολογίου μας, παρὰ τὴ ρομαντικὴ πλατυρημοσύνη του. Ἦστερα ἡθογραφίες, ρομῆικο νεοπλουτικὸ μπουλεβάρ, ἀποτυχημένο ἀπὸ ἔλλειψη ἀγωγῆς καὶ ἰσορροπίας ἐκφραστικῶν μέσων, πειραματισμοὶ με πιά ἐκδηλο

το φιλολογικό, παρά το θεατρικό αποτέλεσμα. Το Θέατρο στην Ελλάδα δεν έχει παράδοση, γι αυτό υστερεί τόσο, μπροστά στα άλλα είδη του Λόγου. Το ίδιο και η Κριτική.

Οι δύο νέοι άρτιστες σωμαίνου—μά δίχως να εξαντλήσουν το θέμα. Κάτου στο πεζοδρόμιο οι γερμανικές μπότες κροτούν. Κάτου στο δρόμο, πυκνό το σκοτάδι. Μά ο φεγγίτης βλέπει στον Έναστρον Ούρανο.

1941—άπο τότε ή Προσοκία.

III

1944—ο Αυτωμός.

«Οι καμπάνες της 'Ανάστασης σήμαναν» γράφαν όλοι οι χρονογράφοι και ή φράση, αν και τόσο φθαρμένη, έλαμψεν από φώς.

«Άνοιξαν και πάλιν τὰ πνευματικά σύνορα του Κόσμου.

Κ είμαστε διψασμένοι πολύ.

Μάξιμ Γκόρκυ, Ντοστογιέφσκυ, Κλωντέλ, 'Ωμπέ, κυφοροϋνται στα προγράμματα των θεάτρων. Εύέλπιστη στροφή προς την Τέχνη.

Μέσα στο χείμαρρο του έορταστικού πλήθους είδα τους δύο νέους άρτιστες να ζούν την εύφροσύνη του, να γαλβανίζονται απ το ρίγος του.

Ή ψυχή της 'Ομάδας κρατούσε.

W.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
 «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,*)
 Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ. 55-536

ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ **)

ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔ.: 'Ο 'Αντίχριστος»	δρχ.	25
ΔΑΝΑ ΤΑΚΗ: «Είμαι ό άνθρωπος» έκδοση Γ'.	»	60
ΛΑΟΥΡΔΑ ΒΑΣ.: 'Ο 'Ισοκράτης και ή έποχή του	»	40
SOEREN KIERKERCAARD: In Vino Veritas . . .	»	30
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «'Αμαρτωλοί» Νουβέλα . . .	»	20
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «'Εαρινό» διηγήματα	»	20
ΚΟΒΒΑΤΖΗ ΑΣΤΕΡΗ: «Πρώτη 'Ανοιξη» Νουβέλα	»	20
ALEXANDER - STAUB: «'Ο 'Εγκληματίας κι' οι δικαστές του»	»	30
ΠΕΡΙΔΗ ΓΙΑΓΚΟΥ: «'Ο Καβάφης» συνομιλίες, χαρακτηρισμοί, ανέκδοτα	»	15
ΠΑΠΑΔΗΜΑ ΑΔΑΜΑΝ.: «'Η Πορεία μιās γενιās» Λογοτεχνικά Χρονικά	»	20
ΛΟΥΡΙΕ ΟΣΙΠΠ.: «Ντοστογιέφσκη» ή ζωή και το έργο του	»	15
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «'Ο άλλος δρόμος» στίχοι	»	50
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «'Η τελευταία των ρωμαντικών» διηγήματα	»	15
ΡΟΜΠΕΡΤ ΑΛΛΑΝ ΚΟΥΣ: «Πάστωρ Χ» άστυνομικό μυθιστόρημα	»	30
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Πώς κατακτώνται οι γυναίκες»	»	10
ΓΙΑΝΝΑΤΟΥ ΣΠ.: «Μικροί άνθρωποι σε δύσκολες ώρες» διηγήματα	»	15
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ: «Παράλληλα κείμενα» ποιήματα	»	20
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΦΑΡΜΑΚΗ: «'Ανοδος» ποιήματα	»	5
ΤΡΙΚΚΗ ΓΙΑΝΝΗ: «Γράμματα σε γυναίκες» πεζογραφήματα	»	15
ΤΡΙΚΚΗ ΓΙΑΝΝΗ: «Εικόνες και πανοράματα» πεζογραφήματα	»	15
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ό πρώτος τόμος σελ. 460	»	100
τά παλαιότερα τεύχη των «Φιλολογικών Χρονικών» πωλούνται στην τιμή του κυκλοφοροϋντος τεύχους με αύξηση 50 %.		

*) 'Εμβάσματα γι' άποστολή βιβλίων στον υπ' αριθ. 803469 ελεύθερο λ)σμό του Ν. Σ. Μοναχού στην Τράπεζα 'Αθηνών Πατησίων 9 στην 'Αθήνα.

**) Αί άναγραφόμεναι τιμαί εις δραχμάς, με τιμήν λίρας 9 στην 'Αθήνα (1000 δρχ. άναπροσαρμοζονται με την τρέχουσαν τιμήν λίρας 'Αγγλίας κατά την ήμέραν της πληρωμής των βιβλίων. Διά τας έπαρχίας αί τιμαί αυξάνονται κατά 10 ο)ο.

ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ

ΕΙΜΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΡΙΤΗ

ΑΘΗΝΑ

1944

ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ

ΗΜΕΡΕΣ - ΑΙΩΝΕΣ

ΑΘΗΝΑ

1944

“ΠΕΙΡΑΪΚΗ,”

ΑΝΩΝ. ΕΛΛΗΝ. ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ - Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 - ΤΗΛ. 55-536

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

ΠΥΡΟΣ,

ΘΑΛΑΣΣΗΣ,

ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ,

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΧΡ. Γ. ΓΙΑΧΟΠΟΥΛΟΣ